

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

«Κοινωνικοοικονομική αξιολόγηση του Αγροτικού Τομέα - Η περίπτωση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων του Νομού Καρδίτσας»

Εργασία της φοιτήτριας :
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΝΤΑΝΤΑΜΗ

Εξεταστική επιτροπή :
Κ. Δ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Καθηγητής
Γ. ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗΣ, Επίκ. Καθηγητής
Ε. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ, Λέκτορας

ΠΤΥ
ΝΤΑ

ΑΘΗΝΑ 2002

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. 1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α	σελ. 2
1.1. Γενικά	σελ. 2
1.2. Ο ρόλος της γεωγραφίας στην	σελ. 3
1.3. Η σημασία της γεωγραφίας	σελ. 4
1.4. Η γεωγραφία και η κοινωνία	σελ. 4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΤΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	σελ. 5
2.1. Γενικά χαρακτηριστικά της αγροτικής	σελ. 5
2.2. Η αγροτική οικονομία	σελ. 6
2.3. Η αγροτική οικονομία στην Ελλάδα	σελ. 11
2.4. Η αγροτική οικονομία στην Ελλάδα	σελ. 12
2.5. Η αγροτική οικονομία στην Ελλάδα	σελ. 20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΤΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	σελ. 24
3.1. Γενικά χαρακτηριστικά της αγροτικής	σελ. 24
3.2. Η αγροτική οικονομία στην Ελλάδα	σελ. 28
3.3. Η αγροτική οικονομία στην Ελλάδα	σελ. 40
3.4. Η αγροτική οικονομία στην Ελλάδα	σελ. 41
3.5. Η αγροτική οικονομία στην Ελλάδα	σελ. 42
3.6. Η αγροτική οικονομία στην Ελλάδα	σελ. 43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΤΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	σελ. 44
4.1. Γενικά χαρακτηριστικά της αγροτικής	σελ. 44
4.2. Η αγροτική οικονομία στην Ελλάδα	σελ. 45
4.3. Η αγροτική οικονομία στην Ελλάδα	σελ. 46
4.4. Η αγροτική οικονομία στην Ελλάδα	σελ. 47

Αφιερωμένη στους γονείς μου

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	σελ. 1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. 2
1. Γενικά	σελ. 2
2. Σκοπός της παρούσας μελέτης	σελ. 3
3. Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας	σελ. 4
4. Ταξινόμηση και παρουσίαση της μελέτης	σελ. 6
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	σελ. 8
1.1 Παρουσίαση κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών του αγροτικού χώρου	σελ. 8
1.2 Εκτατικές Καλλιέργειες της Ελληνικής Γεωργίας – Παραδοσιακά Ελληνικά Προϊόντα	σελ. 15
1.3 Βιολογική Γεωργία	σελ. 22
1.4 Αγροτουρισμός και Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί	σελ. 24
1.5 Πολυαπασχόληση και Ελληνίδα Αγρότισσα	σελ. 29
2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	σελ. 34
2.1 Εδαφοκλιματολογικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά της Θεσσαλίας	σελ. 34
2.2 Αγροτικά Προϊόντα της περιφέρειας Θεσσαλίας	σελ. 40
2.3 Π.Ε.Π. (Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα) Θεσσαλίας	σελ. 41
2.4 Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί	σελ. 42
2.5 Απασχόληση των Αγροτισσών στην περιοχή της Θεσσαλίας	σελ. 45
3. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΤΟΥ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	σελ. 48
3.1 Αγροτική Παραγωγή	σελ. 48
3.2 Αγροτικές Εκμεταλλεύσεις	σελ. 48
3.3 Ενεργός αγροτικός πληθυσμός	σελ. 51
3.4 Γεωργικό Εισόδημα	σελ. 52

3.5	Αγροτικό Εισόδημα	σελ. 54
3.6	Ο ρόλος της αγρότισσας	σελ. 55
3.6.1	Στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις	σελ. 55
3.6.2	Εκτός των αγροτικών εκμεταλλεύσεων	σελ. 56

4. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

ΕΠΙΤΟΠΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	σελ. 57
-------------------	---------

4.1 <u>Μικρή Εκμετάλλευση βαμβακιού και καλαμποκιού</u>	σελ. 57
---	---------

4.1.1 Γενικά	σελ. 57
--------------	---------

4.1.2 Οικονομικά στοιχεία στο σύνολο της εκμετάλλευσης και κατά κλάδο	σελ. 58
--	---------

4.1.2.1 Ακαθάριστη Πρόσοδος	σελ. 58
-----------------------------	---------

4.1.2.2 Ανάλυση του Κόστους Επένδυσης της εκμετάλλευσης	σελ. 62
--	---------

4.1.2.3 Ετήσιες Επιβαρύνσεις	σελ. 63
------------------------------	---------

4.1.2.4 Ετήσιες Δαπάνες Παραγωγής	σελ. 67
-----------------------------------	---------

4.1.3 Οικονομικά αποτελέσματα	σελ. 74
-------------------------------	---------

4.1.3.1 Στο σύνολο της εκμετάλλευσης	σελ. 74
--------------------------------------	---------

4.1.3.2 Κατά κλάδο	σελ. 75
--------------------	---------

4.1.4 Δείκτες Παραγωγικότητας	σελ. 76
-------------------------------	---------

4.1.4.1 Στο σύνολο της εκμετάλλευσης	σελ. 76
--------------------------------------	---------

4.1.4.2 Κατά κλάδο	σελ. 76
--------------------	---------

4.2 <u>Μεγάλη Εκμετάλλευση βαμβακιού και καλαμποκιού</u>	σελ. 79
--	---------

4.2.1 Γενικά	σελ. 79
--------------	---------

4.2.2 Οικονομικά στοιχεία στο σύνολο της εκμετάλλευσης και κατά κλάδο	σελ. 80
--	---------

4.2.2.1 Ακαθάριστη Πρόσοδος	σελ. 80
-----------------------------	---------

4.2.2.2 Ανάλυση του Κόστους Επένδυσης της εκμετάλλευσης	σελ. 83
--	---------

4.2.2.3 Ετήσιες Επιβαρύνσεις	σελ. 84
------------------------------	---------

4.2.2.4 Ετήσιες Δαπάνες Παραγωγής	σελ. 88
-----------------------------------	---------

4.2.3 Οικονομικά αποτελέσματα	σελ. 94
-------------------------------	---------

4.2.3.1 Στο σύνολο της εκμετάλλευσης	σελ. 94
--------------------------------------	---------

4.2.3.2 Κατά κλάδο	σελ. 95
--------------------	---------

4.2.4 Δείκτες Παραγωγικότητας	σελ. 96
4.2.4.1 Στο σύνολο της εκμετάλλευσης	σελ. 96
4.2.4.2 Κατά κλάδο	σελ. 96
4.3 Συγκριτική αξιολόγηση των δύο εκμεταλλεύσεων	σελ.100
4.4 <u>Στοιχεία εκροών</u>	σελ.102
4.4.1 Αγροτικά προϊόντα της εκμετάλλευσης	σελ.102
4.4.2 Φορείς Διακίνησης και Διάθεση των αγροτικών προϊόντων	σελ.103
4.4.3 Κόστος εμπορίας των αγροτικών προϊόντων	σελ.104
5. Η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΣΗΜΑΙΝΟΝΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ	σελ.105
5.1 Γενικά	σελ.105
5.2 Τα Προβλήματα του Αγροτικού Τομέα	σελ.108
5.3 Τα Βιολογικά Προϊόντα	σελ.110
5.4 Η έλλειψη αρδευτικού νερού	σελ.116
5.5 Η Αγροτική Πίστη	σελ.119
5.6 Ο Αγροτικός Συνδικαλισμός	σελ.121
5.7 Το Συνεταιριστικό Κίνημα	σελ.123
5.8 Οι διαφαινόμενες Τάσεις και Προοπτικές	σελ.129
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	σελ.132
6.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	σελ.132
6.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	σελ.138
7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ.143

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΠΙΝΑΚΕΣ – ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία εντάσσεται στα πλαίσια της πτυχιακής μελέτης του προγράμματος σπουδών του Τμήματος Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας.

Θεωρώ υποχρέωσή μου να ευχαριστήσω θερμά όλους εκείνους που συνέβαλαν, με κάθε τρόπο, στην εκπόνηση της συγκεκριμένης μελέτης. Και πρώτα ευχαριστώ τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Κωνσταντίνο Αποστολόπουλο για την πολύτιμη καθοδήγησή του, καθώς και τους καθηγητές, κ. Γεώργιο Χονδρογιάννη και κ. Ελένη Θεοδωροπούλου, για τις χρήσιμες παρατηρήσεις και συμβουλές τους, έτσι ώστε να επιτευχθεί το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Ευχαριστώ, επίσης, όλες τις αρμόδιες υπηρεσίες που συμμετείχαν για τη συλλογή όλων των απαραίτητων στοιχείων που απαιτούσε η συγκεκριμένη μελέτη, καθώς και όλα τα σημαίνοντα πρόσωπα του αγροτικού τομέα του Νομού Καρδίτσας και τους παραγωγούς των δύο εκμεταλλεύσεων, που έλαβαν μέρος στην επιτόπια έρευνα και συνέβαλαν σημαντικά στην καταγραφή και κατανόηση της υφιστάμενης κατάστασης του αγροτικού τομέα του Νομού και στη διεξαγωγή κατάλληλων συμπερασμάτων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Γενικά

Ο πρωτογενής τομέας της χώρας, από το παρελθόν μέχρι σήμερα, εξακολουθεί να αποτελεί τη βάση για την ανάπτυξη τόσο του δευτερογενή όσο και του τριτογενή τομέα. Η συμμετοχή του ελληνικού πληθυσμού στον αγροτικό χώρο και ιδιαίτερα στην περιοχή της Θεσσαλίας, φημισμένη ως αγροτική πεδιάδα, υπήρξε μεγάλη και με απεριόριστο ενδιαφέρον. Η αγροτική δραστηριότητα δεν περιορίζεται σε ορισμένα μόνο είδη καλλιεργειών, αλλά περιλαμβάνει τη γεωργία, την κτηνοτροφία, την αλιεία, τη δενδροκομία, την ελαιοκομία, κ.λπ. Στον κάμπο της Θεσσαλίας ο αγροτικός πληθυσμός απασχολείται κυρίως με τις καλλιέργειες βαμβακιού, καπνού, σιτηρών, αραβόσιτου, κ.ά. Η ζωική παραγωγή εν συγκρίσει με τη φυτική είναι περιορισμένη.

Για πολλά χρόνια η απόδοση των ελληνικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων παρουσιαζόταν αυξημένη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του εισοδήματος των αγροτών και γενικότερα τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των αγροτικών νοικοκυριών. Σήμερα, η κατάσταση αυτή διαφοροποιείται. Η παραγωγή των αγροτικών εκμεταλλεύσεων έχει υποστεί σημαντική ύφεση. Το έδαφος, που αποτελεί έναν από τους συντελεστές παραγωγής, αφενός με το πέρασμα τόσων χρόνων έχει επεξεργαστεί σε μεγάλο βαθμό και αφετέρου έχει ρυπανθεί με την ασταμάτητη χρήση ζιζανιοκτόνων, λιπασμάτων, κ.λπ. από τους παραγωγούς, με συνέπεια τη μείωση της απόδοσής του. Επιπλέον, με την εξέλιξη της τεχνολογίας τα εργατικά χέρια έχουν αντικατασταθεί σε μεγάλο ποσοστό από τις μηχανές, με αποτέλεσμα τη μείωση της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα και την εμφάνιση του φαινομένου της ανεργίας.

Μέσω της παρούσας μελέτης, γίνονται εμφανή τα σημαντικότερα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που υφίσταται στη σημερινή εποχή ο ελληνικός αγροτικός χώρος. Η εξέλιξη κυρίως της φυτικής παραγωγής, κατά την τελευταία δεκαετία, παρουσιάζει κάμψη, γεγονός που οδηγεί σε παράλληλη μείωση του αγροτικού εισοδήματος. Συνεπώς, παρατηρείται μεγάλη αγροτική έξοδος, στην οποία συμμετέχουν και γυναίκες κυρίως νεαρής ηλικίας, προς εύρεση εξωγεωργικής απασχόλησης. Στην αγροτική έξοδο

συμβάλλει σημαντικά και η εκμηχάνιση της γεωργίας. Όσον αφορά το ρόλο των γυναικών – αγροτισσών, παρά το γεγονός ότι διακρίνονται για πολυδραστηριότητα, η συμμετοχή τους τόσο στην παραγωγική διαδικασία όσο και στα κοινά είναι περιορισμένη.

Ειδικότερα, στο Ν. Καρδίτσας η υφιστάμενη κατάσταση είναι ιδιαίτερα οξυμένη. Μέσω της επιτόπιας έρευνας, που έχει πραγματοποιηθεί στη συγκεκριμένη περιοχή, έχουν εντοπιστεί κυρίως τα ακόλουθα προβλήματα. Ο αγροτικός τομέας του Νομού απειλείται από έντονη έλλειψη αρδευτικού νερού, γεγονός που δύναται στο μέλλον να οδηγήσει σε πλήρη καταστροφή αυτού, εφ' όσον οι αρδευόμενες καλλιέργειες, οι οποίες και αποδίδουν περισσότερο, μετατραπούν σε ξηρικές. Επιπλέον, λόγω του μικρού μέσου κλήρου (περίπου 50 στρέμματα) και της μονοκαλλιέργειας, ιδιαίτερα του βαμβακιού που επικρατεί, η παραγωγή είναι μειωμένη και κατά συνέπεια και τα εισοδήματα των αγροτών. Για να αντιμετωπιστεί η κατάσταση αυτή θα πρέπει ο αγροτικός πληθυσμός να στραφεί προς τις εναλλακτικές καλλιέργειες και κυρίως προς τις βιολογικές. Τέλος, ο υπερδανεισμός από τις Αγροτικές Τράπεζες του Νομού αποτελεί εξίσου σημαντικό πρόβλημα, διότι πληθώρα αγροτών δεν κάνουν καλό προγραμματισμό ούτε σωστή διαχείριση των νοικοκυριών τους, με αποτέλεσμα να οδηγούνται στη χρεωκοπία.

Ωστόσο, τόσο από τους αρμόδιους φορείς του αγροτικού τομέα του Νομού Καρδίτσας, όσο και από την Πολιτεία καταβάλλονται σημαντικότερες προσπάθειες αντιμετώπισης των αγροτικών προβλημάτων και αναβάθμισης γενικότερα του πρωτογενή τομέα.

2. Σκοπός της παρούσας μελέτης

Σκοπός, της παρούσας εργασίας είναι η συστηματική μελέτη και ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών του αγροτικού τομέα στον κάμπο του Νομού Καρδίτσας, συγκρίνοντας δύο εκμεταλλεύσεις, μία μικρής και μία μεγάλης έκτασης και η διερεύνηση, με τη μορφή συνέντευξης των αρμοδίων φορέων του Νομού, των σημαντικότερων αγροτικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο εν λόγω τομέας.

3. Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας

Ο αγροτικός τομέας τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό επί δεκαετίες αποτελεί το θεμέλιο τόσο του δευτερογενή όσο και του τριτογενή τομέα. Ήταν, λοιπόν, αναμενόμενο ο χώρος αυτός να αποτελέσει το επίκεντρο του ενδιαφέροντος όχι μόνον Ελλήνων αλλά και ξένων μελετητών. Οι έρευνες γύρω από τον αγροτικό τομέα άρχισαν να διεξάγονται πολλά έτη πριν και συνεχίζονται μέχρι σήμερα στους ίδιους ρυθμούς.

Ο πρωτογενής τομέας χαρακτηρίζεται κυρίως από γεωργο-κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις και παράγει ποικιλία αγροτικών προϊόντων. Όσον αφορά την εμπορία των αγροτικών προϊόντων πραγματοποιήθηκαν διάφορες έρευνες από ξένους μελετητές, όπως αυτή των **R. Kohls και J. Uhl** (1990) με τίτλο *"Marketing of Agricultural Products"*. Επίσης, από τους **V. Christoforou και E. Papanagiotou** (2002) έχει δημοσιευθεί η μελέτη *"The effects from a decrease in the use of agricultural inputs in the Greek Dynamic Regions"*, που αναφέρεται στη μείωση των αγροτικών εισαγωγών στον ελληνικό χώρο, καθώς και στις επιπτώσεις αυτής στις αγροτικές περιοχές.

Επιπλέον, το επίπεδο της εκπαίδευσης στον αγροτικό χώρο εν συγκρίσει με αυτό του αστικού είναι εξαιρετικά χαμηλό, γι' αυτό και σε πολλές από τις μελέτες γίνεται ιδιαίτερη και εκτεταμένη αναφορά στο θέμα αυτό. Κατά το έτος 1992 στο Παρίσι υπό την αιγίδα της UNESCO παρουσιάστηκε η μελέτη *"Agriculture and Development Process"* του **L. Mallasi**. Σύμφωνα με τον Mallasi, η αγροτική εκπαίδευση κρίνεται αναγκαία για τη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου των αγροτών, ώστε να έχουν, εν μέρει, τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν τις εξελίξεις της τεχνολογίας. Παρόμοια έρευνα παρουσιάστηκε από τους μελετητές **P. Engel και W. van den Bohr** (1995) με τίτλο *"Agricultural Education from a knowledge Systems Perspective"*, οι οποίοι έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στη δυνατότητα αγροτικής εκπαίδευσης από διάφορα συστήματα πληροφόρησης και προοπτικής.

Το ενδιαφέρον πολλών ερευνητών τα τελευταία χρόνια έχει εστιαστεί και στο ρόλο της αγρότισσας εντός και εκτός των αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Ο **Berlan-Darque M.** (1998) στο άρθρο του *"The Division of Labour and Decision-making in Farming Couples: Power and negotiation"* αναφέρεται στην κατανομή των δραστηριοτήτων, καθώς και των πρωτοβουλιών μεταξύ

του άνδρα και της γυναίκας στο αγροτικό νοικοκυριό. Επίσης, το 1996 ο **F. Bakakis** δημοσίευσε τη μελέτη με τίτλο "*Greek Family: Present Situation-Perspectives*". Μία προσέγγιση όσον αφορά τους νέους ρόλους των γυναικών που αναφύονται στον ελληνικό αγροτικό χώρο έγινε μέσω της μελέτης "*Young Women's Attitudes towards Agriculture and Women's New roles in the Greek Countryside*" της **Gidarakou I.** που δημοσιεύθηκε το 1998.

Αναντίρρητα, στον αγροτικό τομέα της χώρας παρατηρείται έντονη εποχική απασχόληση, μειωμένα εισοδήματα και αυξημένο κόστος παραγωγής με συνέπεια τη μετανάστευση των αγροτών και την ολοένα και μεγαλύτερη ερήμωση του αγροτικού χώρου. Η περίπτωση της Βόρειας Ελλάδας απασχόλησε τους ερευνητές **T.P. Lianos, A.I. Sarris** και **L.T. Katseli** (1997), οι οποίοι παρουσίασαν σχετική μελέτη με θέμα "*Illegal Immigration and Local Labour Markets*". Αντίστοιχη έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Λονδίνο το 1997 από τους **J. Pratt** και **D. Funnell** με τίτλο "*The Modernization of Mediterranean Agriculture*".

Πρόσφατες μελέτες αποδεικνύουν τη σημαντικότερη συμβολή του αγροτουρισμού στην τοπική αγροτική ανάπτυξη. Σύμφωνα με αντίστοιχη έρευνα "*Alternative and sustainable tourism development*" που διεξήχθη στο Λονδίνο το 1997 από τους **P.M. Burns** και **A. Holden**, οι διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού στην ύπαιθρο αποτελούν αναγκαιότητα τόσο για τους κατοίκους των αστικών κέντρων, οι οποίοι επιθυμούν να επανασυνδεθούν με τη φύση και τον αγροτικό πληθυσμό γενικότερα, όσο και για τους αγρότες οι οποίοι αναζητούν συμπληρωματικό, προς το γεωργικό, εισόδημα. Το 1998, επίσης στο Λονδίνο, δημοσιεύεται η μελέτη "*Agrotourism and the rural environment. Potentialities and limits in the mediterranean less-favoured areas*" της **Th. Anthopoulou**, η οποία εστιάζει το ενδιαφέρον της στις δυνατότητες και στα όρια που πρέπει να υπάρχουν ανάμεσα στον αγροτουρισμό και στο αγροτικό περιβάλλον.

Τέλος, όσον αφορά τη βιολογική γεωργία, καθώς και την αυξημένη ζήτηση των βιολογικών προϊόντων από τους καταναλωτές κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών στην Ελλάδα, έχουν πραγματοποιηθεί ποικίλες έρευνες, οι οποίες αποδεικνύουν την αναγκαιότητα της νέας αυτής μορφής καλλιέργειας, προκειμένου να αναβαθμισθεί ο αγροτικός τομέας. Αντίστοιχες μελέτες έχουν διεξαχθεί και σε άλλες χώρες. Σ' ένα συμπόσιο των Βρυξελλών

το 1994 με θέμα την αγορά των προϊόντων βιολογικής καλλιέργειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε η μελέτη του **P. Daguet** "*Development du marche des produits biologiques et strategies commerciales*" του. Επίσης, οι **D. Pujari** και **G. Wright** (1996) με την έρευνα "*Developing «environmental» new products*" θέτουν τις απόψεις τους και παρουσιάζουν τις προτάσεις τους για την προώθηση των βιολογικών προϊόντων.

Όπως προκύπτει από τις παραπάνω μελέτες δεν είναι λίγοι εκείνοι που θεωρούν ύψιστης σημασίας το ζήτημα του αγροτικού τομέα. Για το λόγο αυτό άλλωστε, κρίθηκε αναγκαία και η πραγματοποίηση της παρούσας μελέτης.

4. Ταξινόμηση και παρουσίαση της μελέτης

Το περιεχόμενο της παρούσας μελέτης ταξινομείται και παρουσιάζεται αναλυτικά ως ακολούθως:

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά αποκλειστικά στον αγροτικό τομέα της Ελλάδας. Αρχικά, παρουσιάζονται τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τον αγροτικό χώρο της Ελλάδας από εκείνο των υπόλοιπων χωρών – μελών της Ευρώπης, καθώς και οι εκτατικές καλλιέργειες ή αλλιώς τα παραδοσιακά ελληνικά προϊόντα που κατακλύζουν την ελληνική αγορά. Στη συνέχεια, γίνεται λόγος για τη βιολογική γεωργία, ένα φλέγον θέμα που απαιτεί σοβαρότητα και υπευθυνότητα τόσο από τους παραγωγούς όσο και από τους καταναλωτές. Τις τελευταίες ενότητες του κεφαλαίου απασχολούν ο Αγροτουρισμός και οι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί, οι οποίοι στο σύνολό τους στηρίζονται στη γυναικεία συμμετοχή, καθώς και η πολυαπασχόληση των αγροτών, παράλληλα με το ρόλο που διαδραματίζουν οι Ελληνίδες αγρότισσες στις αγροτικές δραστηριότητες.

Το δεύτερο κεφάλαιο περιορίζεται στον αγροτικό τομέα της περιφέρειας της Θεσσαλίας. Στην πρώτη ενότητα του κεφαλαίου γίνεται, επίσης, λόγος για τα εδαφοκλιματολογικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά αυτής. Η Θεσσαλία είναι η μεγαλύτερη πεδιάδα της χώρας με ευνοϊκό κλίμα και

πλούσιο έδαφος. Εν συνεχεία, παρουσιάζονται τα αγροτικά προϊόντα που παράγονται στην περιφέρεια της Θεσσαλίας, ενώ στην επόμενη ενότητα γίνεται μία συνοπτική αναφορά σε ό,τι αφορά το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (Π.Ε.Π.) της Θεσσαλίας. Το κεφάλαιο κλείνει με τους Αγροτουριστικούς Συνεταιρισμούς, που συνολικά ανέρχονται στους επτά (7), καθώς και με την απασχόληση των αγροτισσών στην περιοχή της Θεσσαλίας, τόσο στην παραγωγική διαδικασία όσο και στο δημόσιο χώρο.

Το τρίτο κεφάλαιο εξειδικεύεται στη μελέτη του αγροτικού τομέα του ενός από τους τέσσερις Νομούς της Θεσσαλίας, του Ν. Καρδίτσας. Στις πρώτες ενότητες καταγράφεται η εξέλιξη της αγροτικής παραγωγής, καθώς και των αγροτικών εκμεταλλεύσεων του Νομού, κυρίως κατά τη δεκαετία 1991-2000. Η ενότητα, που ακολουθεί, αναφέρεται στον ενεργό αγροτικό πληθυσμό, η πλειοψηφία του οποίου είναι μέλη του νοικοκυριού και η μειοψηφία εποχικοί και μόνιμοι εργάτες. Ακολουθεί η αναφορά στο γεωργικό και αγροτικό εισόδημα του Νομού, ενώ στην τελευταία ενότητα δίδονται στοιχεία για το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει σήμερα η αγρότισσα του Ν. Καρδίτσας εντός και εκτός των αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα οικονομικά στοιχεία και τα αποτελέσματα της εμπειρικής διερεύνησης δύο αγροτικών εκμεταλλεύσεων, μιάς μικρής (41 στρέμματα) και μιάς μεγάλης (127 στρέμματα) έκτασης, που πραγματοποιήθηκε σε μικρή περιοχή του Ν. Καρδίτσας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο ακολουθεί η παρουσίαση και ανάλυση ορισμένων καίριων θεμάτων που αφορούν άμεσα τον αγροτικό τομέα του Ν. Καρδίτσας και που εντοπίστηκαν και σχολιάστηκαν εντόνως, είτε θετικά είτε αρνητικά, από σημαίνοντα πρόσωπα του αγροτικού τομέα του Νομού, μέσω συνέντευξης.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο, με τη μορφή των συμπερασμάτων και των προτάσεων, τίθενται ορισμένοι προβληματισμοί για την υφιστάμενη κατάσταση και για τις μελλοντικές εξελίξεις του αγροτικού τομέα τόσο στην Ελλάδα και στη Θεσσαλία γενικότερα όσο και στο Νομό Καρδίτσας ειδικότερα, καθώς και ορισμένες προτάσεις για την αναβάθμιση αυτού.

Μέσω της συνοπτικής αυτής παρουσίασης των κεφαλαίων, δίδεται μία ολοκληρωμένη και σαφής εικόνα στον αναγνώστη σε ό,τι αφορά το αντικείμενο, με το οποίο ασχολείται η συγκεκριμένη μελέτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

1.1 Παρουσίαση Κοινωνικοοικονομικών Χαρακτηριστικών του Αγροτικού Χώρου

Ο ελληνικός αγροτικός χώρος παρουσιάζει ορισμένα χαρακτηριστικά που τον διαφοροποιούν από τον αγροτικό χώρο των άλλων χωρών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η παραγωγική του φυσιογνωμία στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην αγροτική δραστηριότητα (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, δασοκομία, μελισσοκομία, κ.λπ.), με αποτέλεσμα τόσο το εισόδημα των κατοίκων του αγροτικού χώρου (σε ποσοστό 20%-30%), όσο και η απασχόλησή τους (σε ποσοστό 30%-50%) να εξαρτώνται από τον αγροτικό τομέα. Αυτό αποδεικνύει τη μεγάλη σημασία του πρωτογενούς τομέα στην ελληνική οικονομία (12%-13% στο ΑΕΠ έναντι 2%-3% στην Ε.Ε. και 18%-20% στη συνολική απασχόληση έναντι 5%-6% στην Ε.Ε.)¹. Δεν αμφισβητείται, άλλωστε, από κανέναν ότι η οικονομική ανάπτυξη και η κοινωνική πρόοδος της χώρας μας στηρίζεται στον αγροτικό τομέα. Αυτός εξασφαλίζει το μεγαλύτερο μέρος των αναγκών του πληθυσμού της χώρας σε είδη διατροφής, εφοδιάζει με πρώτες ύλες τις ελληνικές γεωργικές βιομηχανίες και αποτελεί τη βάση για τη δημιουργία δευτερογενών οικονομικών δραστηριοτήτων. Δεν υπάρχει σοβαρή απασχόληση των κατοίκων του αγροτικού χώρου εκτός γεωργικού τομέα, αφού τόσο η βιομηχανία όσο και ο τριτογενής τομέας είναι υπερβολικά συγκεντρωμένοι στα αστικά κέντρα και ιδιαίτερα στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Αντίθετα, οι απασχολούμενοι Ευρωπαίοι στον αγροτικό τομέα δραστηριοποιούνται και στους άλλους τομείς (δευτερογενής – τριτογενής) και συμπληρώνουν το αγροτικό τους εισόδημα.

Ο ελληνικός αγροτικός χώρος περιλαμβάνει πολλές αγροτικές εκμεταλλεύσεις πολύ μικρού μεγέθους σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε.

Μία αγροτική εκμετάλλευση αποτελεί μία οικονομική μονάδα, η οποία συνδυάζει παραγωγικά μέσα για την παραγωγή γεωργικών και ζωοκομικών

¹ Ηλεκτρονική Διεύθυνση, Η γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της Ελλάδος, Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Ελληνικού Αγροτικού Χώρου.

προϊόντων (ή και αγροτικών προϊόντων, υπό την ευρύτερη έννοια)². Σύμφωνα με τα προσωρινά αποτελέσματα της απογραφής Γεωργίας – Κτηνοτροφίας 1999/2000, το σύνολο των εκμεταλλεύσεων στη χώρα ανέρχεται σε 814.349, έναντι 861.623 της απογραφής του έτους 1991, σημειώνοντας μείωση της τάξης του 5,5%, ενώ η χρησιμοποιούμενη γεωργική γη καλύπτει έκταση 35.790.843 στρεμμάτων έναντι 35.594.310 στρεμμάτων της απογραφής του 1991, παρουσιάζοντας μικρή αύξηση κατά 0,6%. Αναλυτικότερα, η διάρθρωση του φυτικού κεφαλαίου έχει ως ακολούθως:

- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με αροτραίες καλλιέργειες ανέρχεται σε 430.305 με έκταση 19.656.682 στρέμματα, έναντι 495.864 με 19.037.340 στρέμματα αντίστοιχα κατά την απογραφή του 1991.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με μόνιμες καλλιέργειες ανέρχεται σε 594.159 με έκταση 9.966.464 στρέμματα.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με οικογενειακούς λαχανόκηπους ανέρχεται σε 202.682 με έκταση 107.469 στρέμματα, έναντι 311.305 με 4.659.363 στρέμματα αντίστοιχα κατά την προηγούμενη δεκαετία.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με μόνιμα λιβάδια και βοσκοτόπους ανέρχεται σε 79.476 με έκταση 6.060.228 στρέμματα³. (Πίνακες 1,2, Διαγράμματα 1,2, Παράρτημα Α)

Η διάρθρωση του ζωικού κεφαλαίου έχει ως εξής:

- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με βοοειδή ανέρχεται σε 28.313 και ο αντίστοιχος αριθμός ζώων σε 652.604, έναντι 53.070 εκμεταλλεύσεων και 594.183 ζώων, κατά τη δεκαετία 1981 / 1991.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με προβατοειδή ανέρχεται σε 128.235 και ο αντίστοιχος αριθμός ζώων σε 8.743.366, έναντι 160.560 και 8.269.691 αντίστοιχα, κατά τη δεκαετία 1981 / 1991.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με αιγοειδή ανέρχεται σε 137.452 και ο αντίστοιχος αριθμός ζώων σε 5.322.755, έναντι 202.720 και 5.188.044 αντίστοιχα κατά τη δεκαετία 1981 / 1991.

² Αποστολόπουλος Κ., , Εισαγωγή στην Αγροτική Οικιακή Οικονομία, Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Αθήνα 1999, σελ. 19.

³ ΕΣΥΕ 1991, Αποτελέσματα απογραφής Γεωργίας και Κτηνοτροφίας, ΑΘΗΝΑ και ΕΣΥΕ 1999/2000, Αποτελέσματα της βασικής έρευνας διάρθρωσης Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων, Αύγουστος 2001.

- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με χοίρους ανέρχεται σε 36.159 και ο αντίστοιχος αριθμός ζώων σε 971.030, έναντι 32.296 και 975.848 αντίστοιχα κατά την προηγούμενη δεκαετία.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με πουλερικά ανέρχεται σε 325.474 και ο αντίστοιχος αριθμός πουλερικών σε 39.492.096⁴. (Πίνακες 3,4, Διαγράμματα 3,4, Παράρτημα Α)

Σύμφωνα με την αναλυτική διάρθρωση τόσο του φυτικού όσο και του ζωικού κεφαλαίου παρατηρείται ότι ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων, κατά την τελευταία δεκαετία, έχει στην πλειοψηφία τους μειωθεί εν συγκρίσει με τη δεκαετία 1981 / 1991. Εξαιρέση αποτελεί ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με χοίρους, καθώς και ο αριθμός των ζώων οι οποίοι παρουσιάζουν αύξηση.

Είναι χαρακτηριστικό ότι το 90% περίπου των αγροτικών εκμεταλλεύσεων στη χώρα μας έχει έκταση μικρότερη από 100 στρέμματα και το μέσο μέγεθος σε ολόκληρη τη χώρα είναι 50 στρέμματα, όταν στο σύνολο της Ε.Ε. ο αντίστοιχος μέσος όρος είναι 160 στρέμματα. Το γεγονός αυτό, παρά τις προσπάθειες εντατικοποίησης της αγροτικής παραγωγής, οδηγεί αναπόφευκτα σε χαμηλά εισοδήματα και επιβάλλει την αναζήτηση εισοδημάτων είτε εκτός αγροτικής εκμετάλλευσης και εκτός γεωργίας, δηλαδή σε άλλους οικονομικούς τομείς, είτε εντός του αγροτικού τομέα αλλά σε μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις⁵. Η συνολική απασχόληση στη γεωργία παρουσίασε μείωση σε ποσοστό 14,6% των ημερών απασχόλησης, από 200.393.392 ημέρες το 1991 σε 171.124.759 το 1999/2000. Η μείωση αυτή οφείλεται στην αναδιάρθρωση του γεωργικού τομέα τα τελευταία χρόνια και συνδέεται με τη μείωση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων, την αύξηση του μεγέθους των εκμεταλλεύσεων, τη συγκέντρωση της εργασίας στις μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις, την εκμηχάνιση της γεωργίας και τη μεγάλη χρήση ζιζανιοκτόνων στις καλλιέργειες. Οι απασχολούμενοι στη γεωργία ανέρχονται σε 1.440.008, από τους οποίους οι 1.429.401 είναι μέλη του νοικοκυριού του κατόχου (συμπεριλαμβάνονται και οι κάτοχοι) έναντι 1.570.533 κατά την απογραφή του 1991 και οι 10.607 μόνιμοι εργάτες έναντι 6.189. Οι ημέρες απασχόλησης των μελών του νοικοκυριού ανέρχονται σε

⁴ ΕΣΥΕ 1991, 1999/2000, Ό.π. (υποσ. 3).

⁵ Μωυσίδης Α., Η Αγροτική Κοινωνία στη Σύγχρονη Ελλάδα, Παραγωγική και Κοινωνική Διάρθρωση στην Ελληνική Γεωργία (1950-1980), Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, σελ. 209.

146.311.769 και ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων στις οποίες απασχολούνται ανέρχεται σε 813.822 έναντι 861.362 κατά την απογραφή του 1991, των μόνιμων εργατών οι ημέρες απασχόλησης ανέρχονται σε 2.715.617, ενώ ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων ανέρχεται σε 7.381 έναντι 3881, οι ημέρες απασχόλησης των εποχικών ανέρχονται σε 17.207.794 και ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων σε 292.626 έναντι 248.611 κατά την προηγούμενη δεκαετία, οι ημέρες απασχόλησης των απασχολούμενων χωρίς αμοιβή ανέρχονται σε 3.125.648 και των ατόμων που δεν απασχολήθηκαν άμεσα από τον κάτοχο (κατ' αποκοπή εργασία) σε 1.673.931⁶. Οι αριθμοί των ημερομισθίων υπό τις μορφές που διατίθενται (από τα μέλη του νοικοκυριού, τους μόνιμους και εποχικούς μισθωτούς) στον αγροτικό τομέα επιβεβαιώνουν τον έντονο οικογενειακό χαρακτήρα των ελληνικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Επίσης, είναι προφανής η διαρκής και αυξανόμενη υποκατάσταση της «ζωντανής» εργασίας από τις μηχανές⁷. (Πίνακες 5,6,7, Διάγραμμα 5, Παράρτημα Α)

Σχετικά με την εκπαίδευση, ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων στις οποίες οι απασχολούμενοι έχουν πρακτική μόνο εμπειρία, ανέρχεται σε 817.590, σε όσες έχουν στοιχειώδη γεωργική εκπαίδευση ο αριθμός ανέρχεται σε 3.460, ενώ σε όσες έχουν πλήρη γεωργική εκπαίδευση ο αριθμός ανέρχεται σε 170.

Μέσα από την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών παρατηρείται, επίσης, ότι το συνολικό μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα των αγροτικών περιοχών είναι μικρότερο σε σχέση με αυτό των αστικών και ημιαστικών περιοχών (263.703 δρχ./μήνα στις αγροτικές περιοχές, 349.795 στις αστικές περιοχές και 314.467 στις ημιαστικές περιοχές κατά το έτος 1993/94, ενώ 413.629, 581.536 και 495.227 αντίστοιχα κατά το έτος 1998/99)⁸. Έτσι, οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών στην προσπάθειά τους να αυξήσουν το οικογενειακό τους εισόδημα στρέφονται προς την πολυαπασχόληση. Πρόκειται για ένα φαινόμενο που συνδέεται αφενός με τις διαρθρωτικές αλλαγές του αγροτικού τομέα και αφετέρου με την αποκέντρωση της βιομηχανίας και την ανάπτυξη του τουρισμού. Η πολυαπασχόληση στην

⁶ ΕΣΥΕ 1991, 1999/2000, Ό.π. (υποσ. 3).

⁷ Μωυσίδης Α., Οικογενειακή Γεωργία και Αξιοποίηση Παραγωγικών Πόρων, Μερικές πτυχές του προβλήματος, Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος Α.Ε. (Διεύθυνση Μελετών και Προγραμματισμού), Αθήνα 1993, σελ. 61-62.

⁸ ΕΣΥΕ 1993/94, 1998/99, Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, Αθήνα.

ελληνική γεωργία εμφανίζεται να συμβάλει στη συγκράτηση των αγροτών στον αγροτικό χώρο μέσω της ενίσχυσης των μικρών σε μέγεθος νοικοκυριών εξασφαλίζοντάς τους, τους αναγκαίους οικονομικούς πόρους με σκοπό τον εκσυγχρονισμό της εκμετάλλευσης και μέσω αυτού τη διασφάλιση της βιωσιμότητάς τους και χαρακτηρίζει κυρίως τους υπεύθυνους του νοικοκυριού και μάλιστα αυτούς που βρίσκονται σε ηλικία κάτω των 45 ετών, γεγονός που έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις φθάνοντας περίπου το 40% των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων⁹. Εξάλλου, το 70% περίπου της ελληνικής αγροτικής παραγωγής αποτελείται από φυτικά προϊόντα και μόνο το 30% από ζωικά, τα οποία ενσωματώνουν πολύ μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία στην παραγωγή τους, δηλαδή προσφέρουν υψηλότερα αγροτικά εισοδήματα. Επίσης, στο μεγάλο ποσοστό φυτικής παραγωγής στην Ελλάδα οφείλεται και η σχετικά χαμηλή εξωτερική προστασία από την Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ), η οποία, όπως είναι γνωστό, προστατεύει ελάχιστα τα φρούτα – λαχανικά, που αποτελούν το 40% της ελληνικής αγροτικής παραγωγής. Αποτέλεσμα της χαμηλής προστασίας είναι η ένταση του ανταγωνισμού των τρίτων χωρών, που εκτοπίζει τα ελληνικά προϊόντα από την εγχώρια και τις κοινοτικές αγορές, και πιέζει τις τιμές παραγωγού σε χαμηλά επίπεδα, με αρνητικές συνέπειες στο αγροτικό εισόδημα¹⁰.

Όλα τα παραπάνω οδηγούν στο να μην ξεπερνούν τα αγροτικά εισοδήματα στην Ελλάδα το 50% των αντίστοιχων εισοδημάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση (κατά μέσο όρο), η αγροτική παραγωγή να έχει έντονη εποχικότητα και συνεπώς να μην καλύπτει πλήρως τις ανάγκες της απασχόλησης σε σημαντικές χρονικές περιόδους και να εξαρτάται από τις εξαγωγές με τρόπο επιτακτικό, λόγω της φθαρτότητας των περισσότερων ελληνικών αγροτικών προϊόντων. Πρέπει, επομένως, να γίνει σαφές ότι ο ελληνικός αγροτικός τομέας αδυνατεί να προσφέρει στους Έλληνες αγρότες αντίστοιχα εισοδήματα με αυτά των εργαζομένων σε άλλους τομείς της οικονομίας στις αστικές περιοχές. Είναι συνεπώς αναπόφευκτο να συνεχίζεται η αγροτική έξοδος όχι μόνο από τον αγροτικό τομέα, αλλά και γενικότερα από τον αγροτικό χώρο.

⁹ Σαμαράς Γ., Η Πολυαπασχόληση στον Αγροτικό τομέα και η Αναπτυξιακή Πολιτική στην Ελλάδα, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα 1994, σελ. 53, 55-56.

¹⁰ Ηλεκτρονική Διεύθυνση, Ό.π. (υποσ. 1).

Ο ελληνικός αγροτικός χώρος μπορεί να διαχωριστεί σε τέσσερις τουλάχιστον τύπους περιοχών:

- ✓ Δυναμικές αγροτικές περιοχές
- ✓ Ορεινές περιοχές
- ✓ Προβληματικές περιοχές
- ✓ Νησιωτικές περιοχές

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία αποκαλύπτονται σημαντικότερες διαφορές τόσο στα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, όσο και στη διαχρονική μεταβολή τους μεταξύ των διαφόρων τύπων αγροτικών περιοχών.

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, οι δυναμικές αγροτικές περιοχές περιλαμβάνουν 302.000 αγροτικές εκμεταλλεύσεις έναντι συνόλου περίπου 814.349 εκμεταλλεύσεων. Αυτές βρίσκονται σε πεδινές ζώνες και παρουσιάζουν λιγότερα στοιχεία προβληματικότητας. Στις περιοχές αυτές το ποσοστό αρδευόμενων εδαφών φθάνει το 64,7% έναντι 38,4% του μέσου όρου της χώρας, ο αριθμός των αγροτεμαχίων των εκμεταλλεύσεων είναι 4,7 έναντι 6,4 του μέσου όρου της χώρας, το ποσοστό των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων άνω των 55 ετών είναι 54% έναντι 57,2% του μέσου όρου και το ποσοστό της μη χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης είναι μόνο 2,3% έναντι 4,5% του μέσου όρου της χώρας.

Η σύγκριση με την κατάσταση και τις εξελίξεις, που διαπιστώνονται στις άλλες περιοχές, δηλαδή στις ορεινές, προβληματικές και νησιωτικές (όπου βρίσκονται 289.260, 194.880 και 208.500 εκμεταλλεύσεις αντίστοιχα), παρουσιάζει μεγάλες διαφοροποιήσεις μέσα στον ελληνικό αγροτικό χώρο. Έτσι, π.χ. τα ποσοστά άρδευσης είναι πολύ χαμηλότερα από το μέσο όρο της χώρας (19,8%, 29,5%, 19,8% αντιστοίχως έναντι 38,4% του μέσου όρου), ο αριθμός των αγροτεμαχίων ανά εκμετάλλευση μεγαλύτερος από το μέσο όρο (6,5, 7,7, 7,7, έναντι 6,4 του μέσου όρου). Το ποσοστό των ηλικιωμένων αγροτών πάνω από 55 ετών είναι επίσης μεγαλύτερο από το μέσο όρο (61,0%, 56,8%, 58,1% έναντι 57,2% του μέσου όρου), ενώ το ποσοστό μη

χρησιμοποιούμενης αγροτικής γης είναι, ιδιαίτερα στα νησιά, πολύ μεγάλο φθάνοντας το 12,4% έναντι 4,5% του μέσου όρου της χώρας¹¹.

Σε κάθε περίπτωση, όλα τα παραπάνω είναι αρκετά για να τεκμηριωθεί μία διαφοροποιημένη στρατηγική ολοκληρωμένης αγροτικής ανάπτυξης ανάλογα με τον τύπο της αγροτικής περιοχής. Ειδικότερα, όσον αφορά τη μείωση του αγροτικού εργατικού δυναμικού, οι διαφορές μεταξύ των διαφόρων τύπων αγροτικών περιοχών είναι εξαιρετικά προφανείς. Θα πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι σε πολλές περιπτώσεις οι δυναμικές περιοχές (κυρίως πεδινές ζώνες) βρίσκονται κοντά στις ακτές της χώρας και συνεπώς περιλαμβάνουν και τις τουριστικές ζώνες, όπου οι δυνατότητες συμπληρωματικού εισοδήματος για τους αγρότες είναι σημαντικές, γεγονός που επιδρά στη συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στις περιοχές αυτές, όπως προκύπτει άλλωστε και από τα σχετικά στοιχεία. Αντίθετα, στις νησιωτικές περιοχές η πραγματική εικόνα είναι περισσότερο περίπλοκη. Σε αρκετά νησιά έχουν αναπτυχθεί σημαντικές τουριστικές δραστηριότητες στον αγροτικό χώρο και συνεπώς θα περίμενε κανείς μία πιο ευχάριστη εικόνα από τα σχετικά στοιχεία. Όμως, φαίνεται ότι στο εσωτερικό των νησιών, κυρίως των μεγαλύτερων όπου δεν έχει αναπτυχθεί τουριστική δραστηριότητα, η κατάσταση του αγροτικού χώρου είναι εξαιρετικά προβληματική, με αποτέλεσμα να αντισταθμίζει την ανάπτυξη των τουριστικών ζωνών των νησιών και να προκύπτει ένα συνολικά αρνητικό αποτέλεσμα. Όσον αφορά τις περιφερειακές αγροτικές ζώνες, οι οποίες έχουν κάποια προφανή πλεονεκτήματα (άμεση πρόσβαση στην αγορά τεχνολογίας, υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης κ.λπ.), τις περισσότερες φορές βρίσκονται στις δυναμικές πεδινές περιοχές εκτός εξαιρέσεων, όταν οι πόλεις βρίσκονται σε υψόμετρο. Τέλος, οι ορεινές περιοχές είναι συνήθως απομακρυσμένες από τα αστικά κέντρα και βεβαίως περιλαμβάνουν όλες σχεδόν τις παραμεθόριες περιοχές της Βόρειας Ελλάδος, γεγονός που επιβάλλει την ανάπτυξή τους ακόμη και για εθνικούς λόγους¹².

¹¹ Ηλεκτρονική Διεύθυνση, Ό.π. (υποσ. 1).

¹² Ηλεκτρονική Διεύθυνση, Ό.π. (υποσ. 1).

1.2 Εκτατικές Καλλιέργειες της Ελληνικής Γεωργίας¹³ – Παραδοσιακά Ελληνικά Προϊόντα¹⁴

Τα φυτά της μεγάλης καλλιέργειας αποτελούν τον κορμό της ελληνικής γεωργίας, αφού καταλαμβάνουν πάνω από το 60% των καλλιεργουμένων εκτάσεων και αφού οι περισσότερες από τις 815.000 περίπου γεωργικές εκμεταλλεύσεις της χώρας ασχολούνται με αυτά.

Είναι γνωστό σε όλους ότι στα φυτά της μεγάλης καλλιέργειας περιλαμβάνονται τα πιο σημαντικά για τη διατροφή του ανθρώπου είδη (μαλακό και σκληρό σιτάρι – ρύζι), σπουδαία κτηνοτροφικά φυτά (αραβόσιτος-κριθάρι-μηδική-σόγια), αλλά και σπουδαία βιομηχανικά φυτά (βαμβάκι-καπνός-ζαχαρότευτλα-βιομηχανική τομάτα κ.ά.). Δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται, επίσης, η παγκόσμια σημασία των ελαιούχων φυτών (ηλίανθος, σόγια, αραχίδα, σουσάμι, ελαιοκράμβη κ.ά.), των αρωματικών και φαρμακευτικών, των αρτυματικών και πολλών άλλων.

Στην Ελλάδα σημαντικά φυτά μεγάλης καλλιέργειας είναι τα σιτηρά (σιτάρι σκληρό και μαλακό, κριθάρι, αραβόσιτος, ρύζι), το βαμβάκι, ο καπνός, τα ζαχαρότευτλα, η μηδική, η βιομηχανική τομάτα και η πατάτα, που καταλαμβάνουν σημαντικές εκτάσεις και συμμετέχουν με αξιόλογα ποσοστά στην ακαθάριστη αξία της παραγωγής.

Σιτηρά

Τα σιτηρά, παρ' όλο που δεν αποτελούν τυπικό μεσογειακό προϊόν, με την έννοια ότι καλλιεργούνται σε μεγάλη έκταση και σε βόρειες χώρες, είναι από τα πλέον σημαντικά αγροτικά προϊόντα της χώρας. Τα σιτηρά καλλιεργούνται σήμερα στην Ελλάδα σε έκταση 13 – 13,5 εκατ. στρεμμάτων με συνολικό όγκο παραγωγής 4,5 εκατ. τόνους περίπου. Η συμμετοχή των σιτηρών στην Ακαθάριστη Αξία της γεωργικής παραγωγής έφθασε το 1997

¹³ Καραμάνος Α., Το Αγροτικό πρόβλημα της Ελλάδας, Πρακτικά Διημερίδας 7/8 ΜΑΙΟΥ 1997, Αθήνα 1998, σελ. 85-97.

¹⁴ Αποστολόπουλος Κ., Φωτόπουλος Χ., Τα Μεσογειακά Προϊόντα ως Παραδοσιακά Ελληνικά Προϊόντα και το Μέλλον των Μηχανισμών Στήριξής τους, Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας (ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε.), Υπουργείο Γεωργίας, Αθήνα 1999, σελ. 1-17, 20-22, 109-127, 184-188, 208-219, 299-301.

στο 8,5% με κύριους εκπροσώπους το σκληρό σιτάρι (2,35%) και τον αραβόσιτο (3,29%).

Με τα σημερινά επίπεδα καλλιεργουμένων εκτάσεων και μέσω των στρεμματικών αποδόσεων η χώρα μας είναι ελλειμματική, σε σχέση με τις ανάγκες της εσωτερικής αγοράς, σε μαλακό σιτάρι, κριθάρι και αραβόσιτο και πλεονασματική σε σκληρό σιτάρι και ρύζι. Η καλλιέργεια των σιτηρών στην Ελλάδα απασχολεί εκμεταλλεύσεις σε πεδινές κατά κύριο λόγο κοινότητες, στις περιοχές κυρίως της Θεσσαλίας, της Στερεάς Ελλάδας και της Μακεδονίας.

Καπνός

Ο καπνός αποτελεί ένα από τα πλέον παραδοσιακά προϊόντα του αγροτικού τομέα της χώρας (καλλιεργείται από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα) με ανεκτίμητη οικονομική και κοινωνική συνεισφορά τόσο στην περιφερειακή ανάπτυξη, όσο και στην ελληνική αγροτική οικονομία. Η καπνοκαλλιέργεια εξασφαλίζει ικανοποιητικό εισόδημα στους 65.000 – 70.000 καπνοκαλλιεργητές και συνεισφέρει σημαντικά στο εμπορικό ισοζύγιο, καθώς το σύνολο σχεδόν της παραγωγής κατευθύνεται στην εξωτερική αγορά. Εξίσου σημαντικός είναι και ο κοινωνικός ρόλος της καπνοκαλλιέργειας, εφ' όσον ορισμένες περιοχές της χώρας εξαρτώνται σχεδόν εξ' ολοκλήρου από τον καπνό και δεν εγκαταλείπονται χάρη στην καπνοκαλλιέργεια.

Τα σημαντικότερα κέντρα καπνοκαλλιέργειας είναι η Μακεδονία, η Αιτωλοακαρνανία, η Θράκη, η Θεσσαλία, η Φθιώτιδα, η Ήπειρος και η Πελοπόννησος.

Βαμβάκι

Το βαμβάκι αποτελεί μία από τις σημαντικότερες καλλιέργειες για τη χώρα μας και στηρίζει πλήρως τα εισοδήματα ολόκληρων περιοχών. Η καλλιέργεια του βαμβακιού σήμερα καλύπτει σχεδόν όλες τις πεδινές περιοχές της χώρας, από τη Βορειο – δυτική Πελοπόννησο μέχρι τη Θράκη, καταλαμβάνοντας μία έκταση περίπου 4,2 εκατομμύρια στρέμματα, που αντιστοιχεί στο 20% – 35% της αρδευόμενης έκτασης και στο 31% – 38% των

αρδευόμενων αροτριάων καλλιέργειών. Με την καλλιέργειά του ασχολούνται πάνω από 120.000 γεωργικές εκμεταλλεύσεις, σε πολλούς νομούς της χώρας και σε αρκετούς από αυτούς (Καρδίτσα, Λάρισα, Ροδόπη, Βοιωτία) αποτελεί την κύρια πηγή του γεωργικού εισοδήματος. Ασχολούνται, ακόμη, περισσότεροι από 150.000 υπάλληλοι και εργάτες στους τομείς της μεταποίησης και της διακίνησης των προϊόντων του.

Η αξία της παραγωγής του βαμβακιού αντιπροσωπεύει το 11,05% της συνολικής αξίας της γεωργικής παραγωγής (η παραγωγή σύσπορου βαμβακιού κυμαίνεται ετησίως από 700.000 έως 1.100.000 τόνους, η δε αξία του από 200 – 350 δισεκατομμύρια δραχμές για την τελευταία πενταετία), ενώ οι εξαγωγές ξεπερνούν σήμερα το 30% των συνολικών εξαγωγών αγροτικών προϊόντων της Ελλάδας. Γύρω από το βαμβάκι αναπτύχθηκε ένας μεγάλος αριθμός βιομηχανιών, που επίσης ενισχύουν την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Επιπρόσθετα, αποτελεί σήμερα κύρια πηγή απορρόφησης Κοινοτικών κονδυλίων ενίσχυσης της χώρας μας.

Η οικονομική και κοινωνική σημασία της καλλιέργειας βαμβακιού για τη χώρα είναι πολύ σημαντική, αφού 300.000 και πλέον οικογένειες, αγροτικές και αστικές, δηλαδή το 10% – 15% του ενεργού πληθυσμού, εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα με το βαμβάκι, εξασφαλίζοντας έτσι εργασία και εισόδημα, δύο από τα βασικότερα κοινωνικοοικονομικά στοιχεία.

Ζαχαρότευτλα

Τα ζαχαρότευτλα αποτελούν μία δυναμική για την ελληνική γεωργική καλλιέργεια και ένα φυτό που αποδίδει ένα σημαντικό γεωργικό εισόδημα στους 29.000 Έλληνες παραγωγούς που ασχολούνται μ' αυτό.

Η Ελληνική Βιομηχανία Ζάχαρης (Ε.Β.Ζ.), η μεγαλύτερη γεωργική βιομηχανία της χώρας, διαθέτει πέντε (5) εργοστάσια με αξία παγίων κεφαλαίων ύψους 150 δις. δρχ., ενώ ο ετήσιος τζίρος της ξεπερνά τα 90 δις. δρχ.

Οι περιοχές καλλιέργειας των τεύτλων στη χώρα μας βρίσκονται στην Κεντρική και Βόρεια Ελλάδα.

Μηδική

Από τα κτηνοτροφικά ψυχανθή για σανό στη χώρα μας καλλιεργείται κυρίως η μηδική και δευτερευόντως ο βίκος.

Η μηδική αποτελεί μία πολύτιμη καλλιέργεια για τους εξής λόγους:

- Είναι φυτό υψηλής θρεπτικής και ενεργειακής αξίας, απαραίτητο για την ορθολογική ανάπτυξη και στήριξη της ζωικής παραγωγής.
- Είναι ιδανική ως φυτό αμειψισποράς, ιδιαίτερα στην εναλλαγή της με φυτά εξαντλητικά του εδάφους.
- Η παραγωγή της μηδικής δεν αντιμετωπίζει προβλήματα απορρόφησης και με τα σημερινά δεδομένα αποδίδει στον παραγωγό ένα αξιόλογο γεωργικό εισόδημα (ακαθάριστη πρόσοδος = 50.000 δρχ. / στρέμμα).

Βιομηχανική Τομάτα

Ένα από τα πιο δυναμικά προϊόντα της χώρας στον τομέα των φυτών της μεγάλης καλλιέργειας είναι η βιομηχανική τομάτα.

Η Ελλάδα είναι η τρίτη χώρα στον κόσμο στην παραγωγή μεταποιημένων προϊόντων βιομηχανικής τομάτας, μετά τις Η.Π.Α. και την Ιταλία.

Αποτελεί καλλιέργεια εντατική, αυτοδύναμη και προσοδοφόρα, αφού έχει υψηλή ακαθάριστη πρόσοδο, που αγγίζει ή και ξεπερνά τις 200.000 δρχ./στρέμμα. Τροφοδοτεί 40 περίπου μεγάλες και μικρές μεταποιητικές βιομηχανίες που έχουν σαφή εξαγωγικό προσανατολισμό.

Οπωροκηπευτικά

Αποτελούν έναν από τους πλέον σημαντικούς κλάδους του αγροτικού τομέα της χώρας, καθώς είναι από τα λίγα αγροτικά προϊόντα με θετικό εμπορικό ισοζύγιο, προσφέροντας έτσι πολύτιμα συναλλαγματικά αποθέματα. Η αξία της παραγωγής οπωροκηπευτικών αντιπροσωπεύει το 35% της συνολικής αξίας της φυτικής παραγωγής, ενώ οι εξαγωγές φρούτων και λαχανικών ξεπερνούν σήμερα το 55% των συνολικών εξαγωγών τροφίμων

της Ελλάδας. Η ελληνική παραγωγή νωπών φρούτων, με εξαίρεση τα εσπεριδοειδή, αντιστοιχούσε το 1995 στο 5,9% της Κοινοτικής παραγωγής, η παραγωγή εσπεριδοειδών στο 7%, η παραγωγή νωπών λαχανικών στο 7,1% και η παραγωγή πατάτας στο 4,8%. Η υψηλή αξία παραγωγής των φρούτων και των λαχανικών οφείλεται κυρίως στο γεγονός, ότι αποτελούν ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής διατροφής εδώ και αιώνες.

Ελαιοκαλλιέργεια

Αποτελεί μία παραδοσιακή και πολύ διαδεδομένη καλλιέργεια στη χώρα μας με μεγάλη κοινωνική και οικονομική σημασία. Το ελαιόλαδο είναι ένα από τα βασικότερα εθνικά προϊόντα, αντιπροσωπεύοντας περίπου το 11,44% της συνολικής αξίας της παραγωγής και το 17,77% της αξίας της φυτικής παραγωγής. Ένας μεγάλος αριθμός παραγωγών, 686.000, ασχολούνται με την ελαιοκαλλιέργεια, παράγοντας ελαιόλαδο της τάξης των 270.000 – 360.000 τόνων, θέτοντας την Ελλάδα ως την τρίτη μεγαλύτερη παραγωγό χώρα μετά την Ισπανία και την Ιταλία. Το ελαιόλαδο είναι, επίσης, ένα από τα σημαντικότερα εξαγωγίμα αγροτικά προϊόντα, λαμβάνοντας την πρώτη θέση μεταξύ των εξαγομένων αγροτικών προϊόντων και την τρίτη θέση μεταξύ όλων των εξαγομένων προϊόντων της Ελλάδας.

Εξίσου σημαντικός είναι και ο κοινωνικός ρόλος της ελαιοκαλλιέργειας, καθώς τα ελαιόδεντρα καλλιεργούνται σε περιοχές όπου υπάρχουν περιορισμένες δυνατότητες εναλλακτικών καλλιεργειών, με αποτέλεσμα ενδεχόμενη εγκατάλειψη της ελαιοκαλλιέργειας να δημιουργήσει σοβαρές αρνητικές κοινωνικοοικονομικές και οικολογικές επιδράσεις στις περιοχές αυτές. Η Κρήτη και η Πελοπόννησος, γνωστές για την ποιότητα του ελαιολάδου τους, είναι οι κύριες περιοχές όπου παράγεται το ελαιόλαδο με 66% της συνολικής εγχώριας παραγωγής (33% για την Κρήτη και 33% για την Πελοπόννησο), ενώ στις ίδιες περιοχές καλλιεργείται το 52% των συνολικών ελαιοδέντρων.

Κρασί – Σταφίδα

Το κρασί αποτελεί ένα σημαντικό προϊόν τόσο για την αγροτική παραγωγή όσο και για τη βιομηχανία. Η Ελλάδα είναι μία χώρα με μακρά αμπελουργική παράδοση. Η συνολική εγχώρια παραγωγή κρασιού μειώθηκε μεταξύ 1989-97 κατά 5,8%, ενώ η συμμετοχή των λευκών κρασιών το 1997 έφθασε το 71% και τα κόκκινα και τα ροζέ το 28,7%. Τα κρασιά υψηλής ποιότητας καλύπτουν μόνο το 10,5% των κόκκινων – ροζέ και το 6,2% των λευκών, που σημαίνει πως μικρό ποσοστό της παραγωγής καλύπτουν τα κρασιά ονομασίας προέλευσης, τα οποία έχουν ποιοτικά χαρακτηριστικά και βασίζονται σε ειδικές ποικιλίες.

Η σταφίδα είναι, επίσης, ένα από τα βασικότερα παραδοσιακά ελληνικά προϊόντα, με πολύ μεγάλη ιστορία. Η καλλιέργεια της σταφίδας αποδίδει ένα σημαντικό γεωργικό εισόδημα σ' ένα μεγάλο αριθμό ελληνικών αγροτικών οικογενειών, καθώς επίσης οι εξαγωγές της συμβάλλουν σημαντικά στην Ελληνική Οικονομία, αφού η Ελλάδα είναι η μόνη σταφιδοπαραγωγός χώρα στην Ε.Ε. Η καλλιέργεια της σταφίδας χωρίζεται στην κορινθιακή και στη σουλτανίνα. Η παραγωγή της σουλτανίνας παρουσίασε μείωση κατά το χρονικό διάστημα 1992 – 96, που φθάνει το 13,5%, ενώ η παραγωγή της κορινθιακής αυξήθηκε κατά 2%, την ίδια περίοδο. Από την παραγωγή της κορινθιακής, το μεγαλύτερο μέρος αποξηραίνεται, ενώ ελάχιστες ποσότητες προορίζονται για νωπή κατανάλωση.

Φέτα

Είναι, ίσως, το αρχαιότερο ελληνικό παραδοσιακό τυροκομικό προϊόν. Σήμερα η φέτα είναι το πιο γνωστό ελληνικό τυρί στο εξωτερικό και στην Ελλάδα και η λέξη “φέτα” είναι πολλές φορές συνώνυμη του τυριού. Θεωρείται το σημαντικότερο ελληνικό τυροκομικό προϊόν, διότι περίπου 200.000 οικογένειες κτηνοτρόφων παράγουν γάλα για την παρασκευή της, ενώ υπάρχουν 550 τυροκομεία που παράγουν φέτα, με μέγεθος που ποικίλει από βιομηχανική μονάδα (15 τυροκομεία) ως μικρά παραδοσιακά τυροκομεία οικογενειακής μορφής. Μεγάλο ποσοστό της συνολικής παραγωγής (περίπου 35%) παράγεται παραδοσιακά σε κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις. Η μέση

ετήσια ανά κεφαλή κατανάλωση φέτας στην Ελλάδα ανέρχεται σε 12,5 κιλά. Η φέτα κυριαρχεί στις ελληνικές εξαγωγές τυροκομικών, δεδομένου ότι αντιπροσωπεύει περισσότερο από το 80% του συνολικού όγκου των εξαγωγών τυροκομικών προϊόντων της χώρας.

Αιγοπρόβειο κρέας

Αποτελεί ένα από τα δύο βασικά προϊόντα του κλάδου της αιγοπροβατοτροφίας, ο οποίος είναι ο σημαντικότερος κλάδος ζωικής παραγωγής στην Ελλάδα, δεδομένου ότι συμμετέχει κατά 49% στην ακαθάριστη αξία της ζωικής παραγωγής της χώρας. Το προϊόν παράγεται κατά κανόνα σε οικογενειακές εκμεταλλεύσεις παραδοσιακού χαρακτήρα και η όλη διακίνησή του αφορά κυρίως στην εσωτερική αγορά, τόσο σε τοπικό και περιφερειακό, όσο και σε εθνικό επίπεδο. Ο συνολικός αριθμός των αιγοτροφικών και των προβατοτροφικών εκμεταλλεύσεων, κατά την πενταετία 1991 – 1995 μειώθηκε σε ποσοστό 24,8%, ενώ ο αριθμός των εκτρεφόμενων σ' αυτές αιγοπροβάτων μειώθηκε μόνο κατά 1,4% στο ίδιο διάστημα. Κυριότερες χώρες από τις οποίες η Ελλάδα εισάγει αιγοπρόβειο κρέας είναι η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Νέα Ζηλανδία. Οι ελληνικές εισαγωγές αποτελούν πολύ μικρό ποσοστό των συνολικών εισαγωγών του αιγοπρόβειου κρέατος της Ε.Ε. (6% – 8%) και αντιστοιχούν σε ποσοστό 9% – 16% της εγχώριας παραγωγής.

Εξαγωγικός χαρακτήρας στη διακίνηση του προϊόντος δεν υφίσταται, ενώ η παραγωγή, η εμπορία και η διακίνηση του αιγοπρόβειου κρέατος αφορά κατ' αποκλειστικότητα στον Έλληνα καταναλωτή.

Στα διάφορα μεγέθη των εκμεταλλεύσεων και σε μία προσπάθεια αριστοποίησης της διάθεσης των πόρων που κατέχει η αγροτική οικογένεια, με στόχο τη μεγιστοποίηση της απόδοσης και φυσικά του αγροτικού της εισοδήματος, επιλέγονται συνδυασμοί καλλιεργειών που να εξυπηρετούν τους στόχους αυτούς¹⁵.

¹⁵ Μωυσίδης Α., Ό.π. (υποσ. 7), σελ. 39.

Σημαντικό ρόλο στις επιλογές αυτές παίζουν κυρίως οι περιφερειακές γεωμορφολογικές και κλιματολογικές διαφοροποιήσεις καθώς και οι κατά καιρούς παραγωγικές κατευθύνσεις που προωθεί η κρατική αγροτική πολιτική.

1.3 Βιολογική Γεωργία

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι σήμερα η μόνη αγορά διεθνώς που έχει αναπτύξει συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο - Καν. Ε.Ε. 2092/91 «περί του βιολογικού τρόπου παραγωγής γεωργικών προϊόντων και των σχετικών διατάξεων στα γεωργικά προϊόντα και στα είδη διατροφής», για τη βιολογική γεωργία. Ο κανονισμός αυτός καθορίζει τις απολύτως απαραίτητες προϋποθέσεις που οφείλουν να τηρούν οι γεωργοί στις καλλιεργητικές τους τεχνικές, ώστε να παραμείνουν στο πλαίσιο της βιολογικής γεωργίας. Επίσης, επιβάλλει τη λειτουργία συστημάτων ελέγχου και πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων στις χώρες της Ε.Ε¹⁶.

Η οικονομική ενίσχυση της βιολογικής (ή οικολογικής) γεωργίας μέσω του Καν. Ε.Ε. 2078/92 επέβαλλε την καθιέρωση της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα, η οποία έρχεται στο επίκεντρο των εξελίξεων και φαίνεται ότι θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στο αγροτικό γίγνεσθαι¹⁷. Συγκεκριμένα, η πορεία της βιολογικής γεωργίας στη χώρα κατά την τετραετία 1994-1998 χαρακτηρίζεται από έντονους ρυθμούς επέκτασης των βιοκαλλιεργούμενων εκτάσεων, αλλά και ένταξης νέων βιοκαλλιεργητών. Η συνολική βιολογικά καλλιεργούμενη έκταση στη χώρα παρουσιάζει ετήσιους ρυθμούς αύξησης της τάξης του 100%, 102%, 90% και 55% μεταξύ των περιόδων 1994-1995, 1995-1996, 1996-1997 και 1997-1998 αντίστοιχα. Ωστόσο, το σχετικό μέγεθος του κλάδου παραμένει ιδιαίτερα μικρό στο σύνολο του αγροτικού τομέα.

¹⁶ Αποστολόπουλος Κ., Ολική Ποιότητα και Αγροτικός Χώρος, Εταιρεία Αγροτικής Οικονομίας (ΕΤ.ΑΓΡ.Ο.), Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας, Θεσσαλονίκη 14 Απριλίου 2000, σελ. 48.

¹⁷ Γκανίδου Θ., Δούφλια – Τζολάκη Ν., Οικολογικά και Αγροτικά Προϊόντα και Τρόφιμα – Η Ευρωπαϊκή και η Ελληνική Εμπειρία, Πτυχιακή Μελέτη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Διαιτολογίας-Διατροφής, σελ. 9.

Αναλογικά η συνολική βιολογικά καλλιεργούμενη έκταση αντιπροσωπεύει μόλις το 0,4% της συνολικής γεωργικής γης την περίοδο 1997¹⁸.

Οι πρωταρχικοί σκοποί της βιολογικής γεωργίας για την παραγωγή αγροτικών προϊόντων είναι οι ακόλουθοι:

- Να διατηρεί μακροχρονίως τη γονιμότητα των εδαφών.
- Να παράγει τροφές υψηλής θρεπτικής ποιότητας σε επαρκείς ποσότητες .
- Να μειώνει στο ελάχιστο τη χρήση ορυκτών καυσίμων (ενέργεια γεωργικής προέλευσης) στη γεωργική παραγωγική διαδικασία.
- Να αποφεύγει όλες τις μορφές ρυπάνσεως που μπορεί να προκύψουν από γεωργικές τεχνικές.
- Να προσφέρει σ' όλα τα αγροτικά ζώα συνθήκες διαβίωσης που είναι σύμφωνες με τις ψυχολογικές ανάγκες των ζώων αυτών και με τις ηθολογικές αρχές.
- Να επιτρέπει στους παραγωγούς αγροτικών προϊόντων αξιοπρεπή πρόσοδο και ικανοποίηση από την εργασία τους¹⁹.

Η βιολογική γεωργία θεωρείται μοχλός στην αιεφόρο ανάπτυξη. Ουσιαστικά είναι το σύστημα εκείνο, το οποίο βασίζεται στη μέγιστη χρησιμοποίηση της αμειψισποράς, των οργανικών υπολειμμάτων, της κοπριάς, των ψυχανθών και της χλωρής λίπανσης, καθώς και στην εισροή οργανικής ουσίας και άλλων απαραίτητων μέσων, στη μηχανή, στις σκόνες πετρωμάτων και στη βιολογική αντιμετώπιση των εχθρών, ασθενειών και αγριόχορτων.

Οι βιοκαλλιεργητές αποφεύγουν αυστηρά τη χρησιμοποίηση συνθετικών αγροχημικών, ρυθμιστών ανάπτυξης και προσθετικών στη διατροφή των ζώων. Χρησιμοποιούν τις σύγχρονες μηχανές, τις συνιστώμενες ποικιλίες και υβρίδια και τους πιστοποιημένους πόρους, παίρνουν μέτρα για τη διατήρηση της γονιμότητας των εδαφών, καθώς και για την προστασία των νερών και εφαρμόζουν τεχνικές ανακύκλωσης των οργανικών και φυτικών υπολειμμάτων²⁰.

¹⁸ Αποστολόπουλος Κ., Ό.π. (υποσ. 16), σελ. 49-50.

¹⁹ Γκανίδου Θ., Δούφλια – Τζολάκη Ν., Ό.π. (υποσ. 17), σελ. 9.

²⁰ Γκανίδου Θ., Δούφλια – Τζολάκη Ν., Ό.π. (υποσ. 17), σελ. 18-19.

Η βιολογική γεωργία αξιοποιεί καλύτερα και αποδοτικότερα την ενέργεια. Χρειάζεται κατά 12% περισσότερα εργατικά χέρια. Επίσης, οι τιμές διάθεσης των βιολογικών προϊόντων σε οργανωμένες αγορές είναι υψηλότερες κατά 15% - 20%.

Όσον αφορά το σύστημα πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων περιλαμβάνει τρία επίπεδα ενεργειών:

- Στην κορυφή της πυραμίδας υπάρχει ο φορέας διαπίστευσης, το Εθνικό Συμβούλιο Διαπίστευσης (Ε.ΣΥ.Δ.), το οποίο οργανώνεται σύμφωνα με το πρότυπο της σειράς EN45000, αλλά και σύμφωνα με οδηγία της Κοινότητας στα κράτη – μέλη. Η μεγαλύτερη αδυναμία στην πυραμίδα του συστήματος πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων της χώρας είναι η έλλειψη εξειδικευμένων γεωπόνων στα **θέματα τεχνικής καλλιέργειας ή τεχνικής εκτροφής της βιολογικής γεωργίας και διοίκησης**.
- Το δεύτερο επίπεδο αφορά τους οργανισμούς ελέγχου και πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων, οι οποίοι οργανώνονται επίσης σύμφωνα με το πρότυπο της σειράς EN45000 και ελέγχονται από τους επιθεωρητές αξιολόγησης του Εθνικού Συμβουλίου Διαπίστευσης (Ε.ΣΥ.Δ.).
- Το τρίτο επίπεδο αφορά τους παραγωγούς, μεταποιητές, εμπόρους οι οποίοι σε συνεργασία με έναν οργανισμό ελέγχου και πιστοποίησης εφαρμόζουν τις βασικές προδιαγραφές της βιολογικής γεωργίας, όπως τις καθορίζει ο Καν. Ε.Ε. 2092/91²¹.

1.4 Αγροτουρισμός και Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί

Η ανησυχητική διόγκωση του μαζικού τουρισμού και οι δυσμενείς επιπτώσεις του στο περιβάλλον, η μεγάλη ανάγκη, καθώς και οι ενισχύσεις για ανάπτυξη των οικονομικά και κοινωνικά μειονεκτικών, ορεινών ή νησιωτικών περιοχών της χώρας, ώθησαν τις ελληνικές αρχές στη δεκαετία

²¹ Αποστολόπουλος Κ., Ό.π. (υποσ. 16), σελ. 50-51.

του '80 και μετέπειτα στο σχεδιασμό και στην οργάνωση μιας ήπιας μορφής τουριστικής ανάπτυξης, του αγροτουρισμού²².

Ο αγροτουρισμός αποτελεί μία δραστηριότητα συμπληρωματική στη γεωργία παρέχοντας τη δυνατότητα στην αγροτική οικογένεια να αυξήσει τα εισοδήματά της²³.

Οι στόχοι της ανάπτυξης αυτής έχουν ως εξής:

1. Εξασφάλιση συμπληρωματικού εισοδήματος στις αγροτικές οικογένειες.
2. Βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής των αγροτών.
3. Συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στην περιφέρεια.
4. Εξασφάλιση μιας ισόρροπης ανάπτυξης του τουρισμού, μέσα από την τοπική οικονομία.
5. Παροχή ευκαιριών σε περιοχές φυσικού κάλλους ή ιστορικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, ώστε να εκμεταλλεύονται αυτούς τους πόρους, μέσω ήπιων μορφών τουρισμού.
6. Ενθάρρυνση παράλληλης ανάπτυξης ειδικών μορφών τουρισμού, όπως οικολογικού, αρχαιολογικού ή και εκπαιδευτικού τουρισμού.
7. Αποκατάσταση της ανθρώπινης επικοινωνίας και των αρμονικών σχέσεων μεταξύ του επισκέπτη και του Έλληνα αγρότη, με αμοιβαία πολιτιστικά οφέλη.
8. Ενεργοποίηση του αγροτουρισμού ως καταλύτη για την κινητοποίηση και άλλων τομέων της τοπικής οικονομίας.
9. Ενδυνάμωση της περιβαλλοντικής προστασίας και παροχή ευκαιριών στους τουρίστες, ώστε να γνωρίσουν την αγροτική ζωή στην Ελλάδα²⁴.

Προκειμένου να προωθηθεί η τουριστική δραστηριότητα έχει εγκριθεί μία σειρά πολυετών προγραμμάτων (**Περιφερειακή Ανάπτυξη, Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί, LEADER, Κανονισμός 2328/91 της Ε.Ε.** ο οποίος έχει αντικατασταθεί από τον **Κανονισμό 950/97**), που αφορούν στον τουρισμό και έχουν ως στόχο την

²² Ζιωγάνας Χ., Ανταγωνιστικότητα και Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Αγροτικού Τομέα: Οι νέες προκλήσεις για την Ελλάδα, Εταιρεία Αγροτικής Οικονομίας (ΕΤ.ΑΓΡ.Ο.), Αθήνα 1998, σελ. 323.

²³ Υπουργείο Γεωργίας, Διεύθυνση Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας, Εισηγήσεις και Συμπεράσματα από την επιστημονική συνάντηση με θέμα: Πολυδραστηριότητα και Αγροτική Ανάπτυξη, Αθήνα 1986, σελ. 103.

²⁴ Ζιωγάνας Χ., Ό.π. (υποσ. 22), σελ. 325.

εφαρμογή περιφερειακών προγραμμάτων κοινωνικοοικονομικού χαρακτήρα²⁵. Το σημαντικότερο από τα προγράμματα αυτά, που αφορούν στην προώθηση του αγροτουρισμού, είναι το πρόγραμμα κοινοτικής πρωτοβουλίας LEADER. Ο αγροτουρισμός στην Ελλάδα εφαρμόστηκε και στηρίχθηκε κυρίως στη μεμονωμένη ιδιωτική πρωτοβουλία. Οι κύριοι αποδέκτες αγροτουριστικών έργων είναι:

- ✓ Παραδοσιακοί αγροτικοί οικισμοί
- ✓ Ορεινά χωριά και οικισμοί νησιών
- ✓ Αγροτικές εκμεταλλεύσεις
- ✓ Αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί

Ο αγροτουρισμός εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό, όπως παλαιότερα έτσι και σήμερα, από τον παραδοσιακό τουρισμό των θερινών διακοπών, που είναι ο βασικός τύπος τουρισμού στην Ελλάδα.

Πολλοί είναι εκείνοι που πιστεύουν ότι, ειδικά για την Ελλάδα, ο αγροτουρισμός μπορεί να αποτελέσει μία νέα πολιτική ανάπτυξης της υπαίθρου και ειδικότερα των ορεινών ή νησιωτικών και κοινωνικοοικονομικά μειονεκτικών περιοχών, με ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού των περιοχών αυτών. Η αναπτυξιακή αυτή πολιτική προσφέρεται ως η «εναλλακτική λύση» στην περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας, με τη μείωση της υποαπασχόλησης στον αγροτικό χώρο, την αύξηση του αγροτικού οικογενειακού εισοδήματος και την οικονομική ενίσχυση προβληματικών τοπικών κοινωνιών²⁶.

Η πρώτη προσπάθεια ένταξης στα αγροτουριστικά προγράμματα, όχι μόνο μεμονωμένων αγροτών αλλά και συνεταιρισμών, έγινε το 1983. Το πιο ενδιαφέρον χαρακτηριστικό, που παρουσιάζουν οι συνεταιρισμοί αυτοί, είναι ότι όλοι έχουν συγκροτηθεί και αναπτυχθεί από γυναίκες.

Ο πρώτος αγροτουριστικός συνεταιρισμός είναι της Πέτρας Λέσβου (1984) και ακολουθούν οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί:

- Στα Αμπελάκια της Θεσσαλίας (1780), ενώ η ίδρυση του πρώτου Γυναικείου Αγροτουριστικού Συνεταιρισμού (1984)

²⁵ Καραμέτου Π., Αγροοικτεχνικοί – Αγροβιοτεχνικοί και Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα: Υφιστάμενη κατάσταση, κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά και διερεύνηση των προοπτικών επιβίωσης και ανάπτυξης, Πτυχιακή Μελέτη, Χαρακόπειο Πανεπιστήμιο – Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Αθήνα 1998, σελ. 19.

²⁶ Ζιωγάνας Χ., Ό.π. (υποσ. 22), σελ. 327.

- Στα Μαστιχοχώρια της Χίου
- Στην Αράχωβα της Βοιωτίας
- Στον Άγιο Γερμανό της περιοχής Πρεσπών (1985)
- Στη Μαρώνεια της Ροδόπης (1988)
- Στη Ζαγορά Μαγνησίας και στο Γαβαλοχώρι Χανίων (1993)
- Στους Ψαράδες της περιοχής των Πρεσπών και στη Δαδιά του Έβρου (1994)²⁷

Οι αγροτουριστικοί αυτοί συνεταιρισμοί διακρίνονται σε: **Συνεταιρισμούς Παραγωγής, Προμηθευτικούς Συνεταιρισμούς, Συνεταιρισμούς Εμπορίας και Καταναλωτικούς Συνεταιρισμούς**²⁸.

Οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί, εκτός από την επιδότησή τους για την κατασκευή δωματίων προς ενοίκιαση, επιδοτήθηκαν και για την ανάπτυξη και άλλων αγροτουριστικών δραστηριοτήτων, καθώς και δραστηριοτήτων αγροτοβιοτεχνικού χαρακτήρα.

Οι γυναικέοι συνεταιρισμοί αγροτο - οικοτεχνικού και αγροτοβιοτεχνικού κυρίως χαρακτήρα εξειδικεύτηκαν στην κατασκευή και διάθεση παραδοσιακών προϊόντων, όπως χειροτεχνημάτων και εδεσμάτων, που βασίζονταν στη λαϊκή τέχνη της κάθε περιοχής. Συνεταιρισμοί αυτής της μορφής είναι:

- ✓ Ο αγροτικός συνεταιρισμός Ζαγοράς Μαγνησίας,
- ✓ ο συνεταιρισμός περιοχής Λίμνης Πλαστήρα Καρδίτσας,
- ✓ ο συνεταιρισμός λαϊκής τέχνης Καρπενησίου Ευρυτανίας,
- ✓ ο συνεταιρισμός υφαντικής και παραδοσιακών τεχνών Χανίων κ.ά.

Σήμερα, οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί τόσο σε επίπεδο οικονομικό, όσο και σε κοινωνικό βρίσκονται σε μία μάλλον στάσιμη κατάσταση. Πέραν από κάποιες διακυμάνσεις που ο κάθε συνεταιρισμός έχει αντιμετωπίσει στην πορεία του, υπάρχουν ορισμένοι γενικοί παράγοντες στους οποίους μπορεί να αποδοθεί η κατάσταση αυτή:

1. Οι γυναίκες που συμμετέχουν στους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς δεν έχουν αποκτήσει σε ικανοποιητικό βαθμό επαγγελματική τουριστική συνείδηση, ενώ ταυτόχρονα υφίσταται έλλειψη συνεργατικού πνεύματος.

²⁷ Καραμέτου Π., Ό.π. (υποσ. 25), σελ. 40

²⁸ Κωνσταντίνου Χ., Γεωργίου Ε., Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, Πτυχιακή Μελέτη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Αθήνα 1998, σελ. 6.

2. Υπάρχει έλλειψη υποστήριξης από τους αρμόδιους φορείς και ειδικά από αυτούς που ξεκίνησαν τα προγράμματα του αγροτουρισμού στη χώρα μας.

3. Δεν έχει δημιουργηθεί ένας κεντρικός φορέας, ως εκπρόσωπος, των αγροτουριστικών συνεταιρισμών, τόσο στους φορείς κεντρικού σχεδιασμού και στους τοπικούς φορείς όσο και στην ΠΑΣΕΓΕΣ. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των αγροτουριστικών συνεταιρισμών, καθώς και μεταξύ των συνεταιρισμών και των φορέων αγροτουριστικής και τοπικής ανάπτυξης²⁹.

Επιπλέον, αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα λειτουργίας τους όπως:

- η στελέχωσή τους με προσωπικό πλήρους απασχόλησης,
- η εκπαίδευση που παρέχουν στα στελέχη τους,
- η λογιστική τους ενημέρωση από την οποία προκύπτει τόσο η περιουσιακή τους κατάσταση, όσο και το αποτέλεσμα από τη δραστηριότητά τους,
- η περιορισμένη συμμετοχή των μελών στη διοίκηση και στις υποθέσεις των πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών³⁰.

Σύμφωνα με όλα όσα προαναφέρθηκαν, προκύπτει το συμπέρασμα πως το νέο γυναικείο αγροτουριστικό – συνεταιριστικό κίνημα δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, τόσο από την πλευρά της διάδοσής του στον ελληνικό αγροτικό χώρο, όσο και από την πλευρά της τοπικής ανάπτυξης για τις περιοχές στις οποίες ξεκίνησε.

²⁹ Ζιωγάνας Χ., Ό.π. (υποσ. 22), σελ. 331.

³⁰ Βενιέρης Γ., Οικονομική Πληροφόρηση και Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις, Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, (Διεύθυνση Μελετών και Προγραμματισμού), Αθήνα 1988, σελ. 45-50.

1.5 Πολυαπασχόληση και Ελληνίδα Αγρότισσα

Τη δεκαετία του 1980, αλλά και του 1990 η γυναίκα της υπαίθρου ζει μία μεταβατική περίοδο. Οι παραδοσιακοί ρόλοι μεταβλήθηκαν εξαιτίας των τεχνολογικών, κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών, και σε ένα και το αυτό πρόσωπο διακρίνεται η γεωργός, η μάνα, η σύζυγος, η συνεταίρος, η υπεύθυνος πολίτης που μετέχει στα κοινά και επηρεάζει τη λήψη των αποφάσεων³¹.

Η αγρότισσα συμμετέχει ενεργά στη διαδικασία της γεωργικής παραγωγής και συμβάλλει σημαντικά όχι μόνο στην οικογενειακή αλλά και στην εθνική οικονομία. Η συμβολή της είναι καθοριστική στην επιβίωση της οικογενειακής γεωργικής εκμετάλλευσης και κυρίως της οριακής, με την ανάπτυξη πρωτοβουλιών και τη συμμετοχή της σε προγράμματα πολυδραστηριότητας.

Η πολυδραστηριότητα και η αξιοποίηση της γυναικείας εργατικής δύναμης στον αγροτικό χώρο αποτελούν δύο από τα σημαντικότερα ζητήματα για την αγροτική πολιτική σήμερα. Μέσα από την υποστήριξη της πολυδραστηριότητας νέοι ρόλοι αναφύονται για τις γυναίκες της υπαίθρου, εντός και εκτός του χώρου της οικογενειακής εκμετάλλευσης³². Για την Ελληνίδα αγρότισσα η πολυαπασχόληση είναι μία εξαιρετική διέξοδος για να αποκτήσει επαγγελματική ταυτότητα και προσωπικό εισόδημα, στοιχεία που θα αναβαθμίσουν τη θέση της στην ευρύτερη κοινωνία και θα στηρίξουν επίσης το οικογενειακό εισόδημα.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί πως τα τελευταία χρόνια κυβερνήσεις και μη κυβερνητικοί οργανισμοί σε αρκετές χώρες αρχίζουν να ενδιαφέρονται ισχυρά σε ό,τι αφορά τον τομέα και το ρόλο που μπορεί να διαδραματίσουν οι γυναίκες στην αγροτική ανάπτυξη και να ενθαρρύνουν τη δραστηριότητα αυτή. Διεθνείς οργανισμοί, όπως ESCAP και FAO, δίδουν μεγάλη σημασία στις δραστηριότητες για την αύξηση του εισοδήματος των

³¹ Μίχου Ι., Προύτζου – Μπούρα Α., Η Νομική θέση και η Κοινωνική Ασφάλιση της Γυναίκας της Υπαίθρου, Πτυχιακή Μελέτη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Αθήνα 2000, σελ. 16.

³² Ζιωγάνας Χ., Ό.π. (υποσ. 22), σελ. 464.

γυναικών – αγροτισσών, ενώ ως βασικό τους μέλημα αποτελεί και το πρόγραμμα προώθησης και εξάσκησης αυτών³³.

Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία, η πολυαπασχόληση είναι υπόθεση κατ' εξοχήν των ανδρών – αρχηγών της γεωργικής εκμετάλλευσης και πολύ λιγότερο των γυναικών – συζύγων. Το 33% των νοικοκυριών χαρακτηρίζονται ως πολυαπασχολούμενα, λόγω της πρόσθετης απασχόλησης του αρχηγού και μόνο το 7,5% λόγω της συζύγου αντίστοιχα. Στην Ελλάδα, το ποσοστό των γυναικών αρχηγών στις μικρότερες των 20 στρεμμάτων εκμεταλλεύσεις είναι 18%, ενώ στις μεγαλύτερες των 50 στρεμμάτων μειώνεται στο 5%. Επιπλέον, όταν ο σύζυγος έχει εξωγεωργική απασχόληση η γυναίκα αναλαμβάνει την αρχηγία στις 41% των περιπτώσεων³⁴. Πέρα όμως από το ρόλο στη διοίκηση της εκμετάλλευσης, νέοι ρόλοι ανοίγονται για τις γυναίκες σε εναλλακτικές μορφές γεωργίας, όπως είναι η βιολογική γεωργία, η παραγωγή προϊόντων ποιότητας, καθώς και η παραγωγή και πώληση νωπών ή μεταποιημένων προϊόντων. Αυτές οι μορφές γεωργίας διαγράφουν μία νέα συμμετοχή της αγρότισσας στη γεωργική παραγωγή, για τον πρόσθετο λόγο ότι οι γυναίκες φαίνεται ότι ευαισθητοποιούνται περισσότερο από τους άνδρες σε μοντέλα παραγωγής που σέβονται την υγιεινή διατροφή και το περιβάλλον³⁵.

Η γυναίκα του αγροτικού χώρου εργάζεται στην οικογενειακή επιχείρηση προσφέροντας άμισθη εργασία. Είναι υπεύθυνη για την επιβίωση του αγροτικού νοικοκυριού, την κοινωνικοποίηση των παιδιών της και την αναπαραγωγή της οικογενειακής εκμετάλλευσης. Καταφέρνει να συνδυάζει με επιτυχία πολλαπλές δραστηριότητες για τις οποίες δεν υπάρχει αμοιβή. Αν και η συμμετοχή των αγροτισσών στην γεωργική παραγωγή και στις άλλες δραστηριότητες του νοικοκυριού είναι πολύπλευρη, ωστόσο η παρουσία αυτών των γυναικών στη δημόσια σφαίρα (π.χ. επαφή με κρατικούς φορείς, αντιπροσώπευση σε επαγγελματικές οργανώσεις, κοινωνική ασφάλιση, διευκολύνσεις για εκπαιδευτική κατάρτιση) είναι περιορισμένη.

³³ ESCAP/FAO Inter – country Project for the Promotion and Training of Rural Women in Income-raising Group Activities, Learning From Rural Women – Village-level Success Cases of Rural Women's Group – Income-raising Activities, Bangkok, Απρίλιος 1983, σελ. 1-2.

³⁴ Γιδαράκου – Καφέ Ι., Πολυαπασχόληση και Ελληνίδα Αγρότισσα, ο Σύμβουλος του Αγρότη, Αθήνα 1996, σελ. 16.

³⁵ Ζιωγάνας Χ., Ό.Π. (υποσ. 22), σελ. 470.

Μόνο ένα μικρό ποσοστό γυναικών, συνήθως νεαρής ηλικίας και με επαρκή μόρφωση, απασχολείται σε δημόσιες υπηρεσίες, τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρείες, μεταφορές και επικοινωνίες³⁶.

Η εκπαίδευση αποτελεί μία σημαντική στρατηγική για τη βελτίωση της θέσης της γυναίκας στον αγροτικό χώρο και τα εκπαιδευτικά προγράμματα, που αναπτύσσουν τις δεξιότητες της, αυξάνουν την αυτοπεποίθησή της και την αποτελεσματικότητά της και σε άλλους κλάδους πέραν του καθαρά γεωργικού³⁷.

Λόγω των ιδιαίτερων οικολογικών συνθηκών της χώρας μας, ο αγροτουρισμός, η ανάδειξη των φυσικών καλλονών, καθώς και η διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της πατρίδας μας εκτιμώνται ως τομείς προτεραιότητας για την ανάπτυξη παράπλευρων με τη γεωργία δραστηριοτήτων στον αγροτικό χώρο. Η αγρότισσα έχει κεντρικό ρόλο στον τομέα της πολυαπασχόλησης. Έχει περισσότερη ικανότητα από τους άνδρες στο να μετατρέπει δραστηριότητες της άτυπης οικονομίας (εκείνης, δηλαδή που παράγει προϊόντα που δεν πωλούνται, όπως η περιποίηση της οικίας, η παρασκευή παραδοσιακών γλυκών ή τροφίμων για τις οικογενειακές ανάγκες) σε δραστηριότητες της αγοράς (που αποφέρουν δηλαδή χρηματική αμοιβή)³⁸. Μπορεί, επίσης, να αναπτύσσει ευκολότερα και τις διαπροσωπικές σχέσεις.

Σήμερα, γενικότερα η Ευρωπαϊκή Κοινότητα και ειδικότερα η Ελλάδα, δίδει ιδιαίτερη σημασία στην ανάπτυξη απασχολήσεων για τις αγρότισσες σε παραγεωργικούς τομείς, όπως είναι ο αγροτουρισμός και οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί, η οικοτεχνία – βιοτεχνία, καθώς και δράσεις που αφορούν σε ζητήματα φύλαξης παιδιών ή φροντίδας ηλικιωμένων.

Σχετικά με τους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς, σε ατομικό επίπεδο, από τα 515 αγροτουριστικά καταλύματα που λειτουργούν στους διάφορους νομούς της χώρας μόνο το 30% διευθύνονται από τη γυναίκα του αγροτικού νοικοκυριού. Στις 96% των περιπτώσεων ο αριθμός των ενοικιαζόμενων δωματίων είναι από 3 έως 6 και στις 55,5% των περιπτώσεων εκτός από τη διαμονή παρέχεται πρωινό ή γεύμα ή και τα δύο.

³⁶ Εθνική Έκθεση της Ελλάδας, Προς την Επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη κάθε Μορφής Διάκρισης σε βάρος των Γυναικών, Εθνικό Τυπογραφείο – Γενική Γραμματεία Ισότητας, Αθήνα 1999, σελ. 117.

³⁷ Αποστολόπουλος Κ., Ο.π. (υποσ. 2), σελ. 45.

³⁸ Γιδαράκου – Καφφέ Ι., Ο.π. (υποσ. 34), σελ. 12.

Όσον αφορά τους γυναικείους βιοτεχνικούς – οικοτεχνικούς συνεταιρισμούς, υπάρχουν 57 σήμερα σε όλη τη χώρα και συμμετέχουν σ' αυτούς 1.351 γυναίκες (μέλη). Εκφράζουν μία δυναμική γυναικεία παρουσία στον αγροτικό χώρο ενισχυόμενη με το χρόνο (6 από τους 57 συνεταιρισμούς ιδρύθηκαν μόλις την τελευταία διετία). Από τους 57 αυτούς συνεταιρισμούς, οι αμιγώς αγροτουριστικοί, δηλαδή αυτοί που έχουν ως κεντρικό τους στόχο την προσφορά καταλυμάτων είναι μόνο δέκα³⁹. Επιπλέον, εμφανίζουν μία μεγάλη ποικιλία επαγγελματικής δραστηριοποίησης, που οδηγεί σε επαγγελματικές διεξόδους, αλλά και στην υποστήριξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της ελληνικής υπαίθρου.

Σε σχέση με τη γυναικεία συμμετοχή στους αγροτικούς συνεταιρισμούς θα πρέπει να αναφερθούν τα υπάρχοντα προγράμματα ενθάρρυνσης των αγροτισσών προς αυτή την κατεύθυνση:

- Το πρόγραμμα Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας και το πρόγραμμα εξωγεωργικής επαγγελματικής κατάρτισης αγροτισσών (προγράμματα του Υπουργείου Γεωργίας),
- το πρόγραμμα της Λαϊκής Επιμόρφωσης για τον αγροτικό χώρο και
- τα προγράμματα εκπαίδευσης και επιμόρφωσης που απευθύνονται σε αγρότισσες και αφορούν θέματα συνεταιρισμών και οργάνωσης-διοίκησης γεωργικών εκμεταλλεύσεων που έχουν οργανώσει φορείς, όπως το ΕΛΚΕΠΑ και η ΠΑΣΕΓΕΣ⁴⁰.

Συμπερασματικά, απώτερος σκοπός της πολυδραστηριότητας είναι η διεύρυνση της απασχόλησης, η διασφάλιση της οικονομικής βιωσιμότητας της μικρής και μεσαίας γεωργικής εκμετάλλευσης, καθώς και της κοινωνικής αναπαραγωγής του γεωργικού νοικοκυριού⁴¹.

³⁹ Καραμέτου Π., Ό.π. (υποσ. 25), σελ. 107.

⁴⁰ Τσάρτας Π., Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα, Μελέτη αποτίμησης της λειτουργίας τους, Κέντρο Ερευνών για τις γυναίκες της Μεσογείου (ΚΕΓΜΕ), Αθήνα 1994, σελ. 38.

⁴¹ Μίχου Ι., Προύτζου – Μπούρα Α., Ό.π. (υποσ. 31), σελ. 17.

Με άλλα λόγια, η δομή της πολυδραστηριότητας, όπως διαμορφώνεται μέχρι σήμερα, δημιουργεί περιθώρια επαγγελματισμού των γυναικών μέσα στη γεωργία σε ρόλους αρχηγού της εκμετάλλευσης, ενώ νέοι ρόλοι μπορούν να αναζητηθούν με την ενθάρρυνση και υποστήριξη εναλλακτικών μορφών γεωργίας και με την ανάληψη ατομικών ή συλλογικών δραστηριοτήτων σε παραγωγικές δραστηριότητες. Έτσι, δίδεται η ευκαιρία στην αγρότισσα να αναζητήσει τη χαμένη επαγγελματική της ταυτότητα, δηλαδή να βγει από την αφάνεια και να αποκτήσει επάγγελμα, συνοδευόμενο απ' όλες τις συνέπειες της κατοχύρωσης ενός επαγγέλματος (ασφαλιστική κάλυψη, πρόσβαση στη χρηματοδότηση, μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων κ.ά.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

2.1 Εδαφοκλιματολογικά και Κοινωνικοοικονομικά Χαρακτηριστικά της Θεσσαλίας

Η Θεσσαλία καταλαμβάνει την ανατολική πλευρά του κεντρικού τμήματος του ηπειρωτικού κορμού της Ελλάδας και αποτελείται από 4 Νομούς (Καρδίτσας, Λάρισας, Μαγνησίας και Τρικάλων), 11 Επαρχίες και 533 Δήμους και Κοινότητες. Από τις Κοινότητες αυτές ένας μεγάλος αριθμός βρίσκεται στην ορεινή ζώνη (211 Κοινότητες). Είναι η πέμπτη σε έκταση περιφέρεια της Ελλάδας, με 14.030.3 χιλ. στρέμματα και η τρίτη σε πληθυσμό, με 731.000 κατοίκους (η πληθυσμιακή αύξηση της περιφέρειας παραμένει ουσιαστικά σταθερή σε σύγκριση με την προηγούμενη δεκαετία)⁴².

Η Θεσσαλία είναι η μεγαλύτερη πεδιάδα της χώρας και παραδοσιακά υπήρξε σημαντικό οικονομικό, πολιτισμικό και τουριστικό κέντρο με σπάνιες περιβαλλοντικές ομορφιές και οικισμούς μεγάλης ιστορικής και πολιτιστικής αξίας. Σήμερα, η περιφέρεια της Θεσσαλίας βρίσκεται σε μειονεκτικότερη θέση απ' ότι παλαιότερα, αντιμετωπίζοντας σημαντικά προβλήματα ανάπτυξης κυρίως στον αγροτικό τομέα. Χάρη όμως στο ευνοϊκό κλίμα και το πλούσιο έδαφος, μπορεί να αποτελέσει μία αξιόλογη περιοχή για σύγχρονη και δυναμική ανάπτυξη της γεωργίας, εφ' όσον βέβαια λυθεί το αρδευτικό πρόβλημα, με την ολοκλήρωση των φραγμάτων Αχελώου και Σμοκόβου, διότι, όπως είναι γνωστό, η γεωργία στηρίζεται όλο και περισσότερο στις αρδεύσεις. Η αύξηση των αρδευόμενων εκτάσεων αποτελεί την κύρια πηγή της αγροτικής προόδου, σε συνδυασμό με τη χρήση μηχανών, χημικών λιπασμάτων και των βελτιώσεων της γενετικής.

Στην περιφέρεια της Θεσσαλίας συγκεντρώνεται ο μεγαλύτερος αριθμός της χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης. Καλλιεργούνται κατά κύριο λόγο ετήσιες (αροτραίες) καλλιέργειες και δευτερευόντως πολυετείς (μόνιμες) καλλιέργειες. Ο αριθμός των εκτάσεων με μόνιμα λιβάδια και βοσκοτόπια δεν είναι σημαντικός. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία από την Εθνική Στατιστική

⁴² Ζιωγάνας Χ., Ό.π. (υποσ. 22), σελ. 312.

Υπηρεσία της Ελλάδος, ο συνολικός αριθμός εκμεταλλεύσεων ανέρχεται σε 79.513 έναντι 90.023 κατά την απογραφή του 1991, ενώ ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων της χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης ανέρχεται σε 78.251 με 4.112.748 στρέμματα. Ειδικότερα, όσον αφορά το φυτικό κεφάλαιο:

- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με αροτραίες καλλιέργειες ανέρχεται σε 58.440 με έκταση 3.389.371 στρέμματα έναντι 66.975 με 3.387.165 στρέμματα κατά την προηγούμενη δεκαετία.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με μόνιμες καλλιέργειες ανέρχεται σε 35.959 με έκταση 498.471 στρέμματα.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με οικογενειακούς λαχανόκηπους ανέρχεται σε 28.047 με έκταση 10.301 στρέμματα έναντι 33.440 με 233.039 στρέμματα.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με μόνιμα λιβάδια και βοσκοτόπους ανέρχεται σε 5.046 με έκταση 214.607 στρέμματα. (Πίνακες 1,2, Διαγράμματα 1,2, Παράρτημα Α)

Σχετικά με το ζωικό κεφάλαιο:

- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με βοοειδή ανέρχεται σε 2.445 και ο αντίστοιχος αριθμός ζώων σε 88.661, έναντι 6.131 εκμεταλλεύσεων και 78.695 ζώων κατά την Απογραφή του 1991.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με προβατοειδή ανέρχεται σε 12.931 και ο αντίστοιχος αριθμός ζώων σε 1.141.315 έναντι 16.615 εκμεταλλεύσεων και 1.177.696 ζώων, αντίστοιχα.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με αιγοειδή ανέρχεται σε 10.251 και ο αντίστοιχος αριθμός ζώων σε 530.651 έναντι 15.607 εκμεταλλεύσεων και 539.515 ζώων κατά την προηγούμενη δεκαετία.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με χοίρους ανέρχεται σε 5.199 και ο αντίστοιχος αριθμός ζώων σε 171.706 έναντι 4.959 εκμεταλλεύσεων και 124.596 ζώων αντίστοιχα.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με πουλερικά ανέρχεται σε 40.466 και ο αντίστοιχος αριθμός πουλερικών σε 2.072.425⁴³. (Πίνακες 3,4, Παράρτημα Α)

⁴³ ΕΣΥΕ 1991, 1999/2000, Ό.π. (υποσ. 3).

Οι εκμεταλλεύσεις που ασχολούνται με την κτηνοτροφία και, κυρίως, με τη βοοτροφία, την προβατοτροφία και την αιγοτροφία, παρουσιάζουν πτωτική τάση σε σχέση με τα αντίστοιχα στοιχεία της απογραφής του 1991. Εξαίρεση αποτελούν οι εκμεταλλεύσεις, οι οποίες ασχολούνται με τη χοιροτροφία και παρουσιάζουν αύξηση 12%. Μεγάλη μείωση της τάξης του 46,6% παρατηρείται στις εκμεταλλεύσεις που εκτρέφουν βοοειδή, ενώ η μείωση των εκμεταλλεύσεων με πρόβατα ανέρχεται σε ποσοστό 20,1% και αυτών με αίγες σε ποσοστό 32,2%. Η περιφέρεια της Θεσσαλίας χαρακτηρίζεται από την εκτροφή μεγάλου αριθμού χοίρων και από αρκετά μεγάλο αριθμό εκτεφόμενων προβατοειδών και αιγοειδών.

Τα τελευταία έτη έχει παρατηρηθεί πως πάρα πολλοί βοσκότοποι της Θεσσαλίας έχουν καλυφθεί από άγρια βλάστηση, σε βαθμό τέτοιο που επιβάλλεται η άμεση ανθρώπινη επέμβαση. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι πάρα πολλά χωριά της Θεσσαλίας περιβάλλονται ή διαθέτουν κοινοτικούς βοσκοτόπους, που στο μεγαλύτερό τους ποσοστό είναι αρκετά γόνιμες εκτάσεις. Αντίθετα, όμως, αυτές παρουσιάζουν σήμερα οποιαδήποτε άλλη εικόνα εκτός από εκείνη του βοσκοτόπου. Είναι, λοιπόν, απαραίτητο να αντιληφθεί κανείς το μέγεθος του προβλήματος αυτού και τις σημαντικές δυνατότητες που έχουν οι εκτάσεις αυτές για τη συνεταιριστική προώθηση της προβατοτροφίας ή την ανάπτυξη κοινοτικών γεωργικών δραστηριοτήτων⁴⁴.

Στην περιοχή της Θεσσαλίας έχει διαπιστωθεί ότι ο γεωργικός τομέας είναι έντονα πλεονασματικός σε εργατικό δυναμικό. Ως εποχή αιχμής ζήτησης εργασίας εμφανίζεται το καλοκαίρι με 30,2% των αναγκών σε εργασία, ενώ ως εποχή με τις μικρότερες απαιτήσεις ο χειμώνας με 18,1%. Από τους τέσσερις Νομούς, ο Νομός Τρικάλων παρουσιάζεται ως ο περισσότερο πλεονασματικός (50,82%) και ακολουθεί ο Νομός Λάρισας με 38,25%, ο Νομός Καρδίτσας με 35,12% και ο Νομός Μαγνησίας με 23,43%. Από τους απασχολούμενους:

- οι 142.721 έναντι 163.229, κατά την απογραφή του 1991, είναι κάτοχοι και μέλη του νοικοκυριού με αριθμό εκμεταλλεύσεων που ανέρχεται σε

⁴⁴ Ντελής Δ., Η Ανάπτυξη της Ελληνικής Γεωργίας (Η περίπτωση της Θεσσαλίας), Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (Διεύθυνση Μελετών και Προγραμματισμού), Αθήνα 1985, σελ. 157-158.

79.472 έναντι 90.013, ενώ οι ημέρες απασχόλησής τους ανέρχονται σε 14.919.684.

- οι 1.449 έναντι 561, κατά την προηγούμενη δεκαετία, είναι μόνιμοι εργάτες με αριθμό εκμεταλλεύσεων που ανέρχεται σε 1.149 έναντι 421, ενώ οι ημέρες απασχόλησής τους ανέρχονται σε 365.298.

Οι ημέρες απασχόλησης των εποχικών εργατών ανέρχονται σε 1.618.457, ενώ ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων ανέρχεται σε 26.527 έναντι 21.872 κατά την απογραφή του 1991, οι ημέρες των απασχολουμένων χωρίς αμοιβή ανέρχονται σε 124.995, ενώ ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων ανέρχεται σε 4.507 και για τα άτομα που δεν απασχολήθηκαν άμεσα από τον κάτοχο (κατ' αποκοπή εργασία) οι ημέρες απασχόλησης ανέρχονται σε 167.475, ενώ ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων ανέρχεται σε 50.251⁴⁵. (Πίνακες 5,6,7, Παράρτημα Α)

Ο Θεσσαλός αγρότης δείχνει ικανοποιητικό βαθμό προσαρμοστικότητας στην εξέλιξη της τεχνολογίας και στην εφαρμογή περισσότερο εξελιγμένων συστημάτων παραγωγής, ενώ θεωρείται ότι βρίσκεται και σε σχετικά καλό επαγγελματικό και μορφωτικό επίπεδο. Σε 81.510 εκμεταλλεύσεις οι απασχολούμενοι έχουν μόνο πρακτική εμπειρία, σε 790 εκμεταλλεύσεις έχουν στοιχειώδη γεωργική εκπαίδευση και μόνο σε 50 εκμεταλλεύσεις έχουν πλήρη γεωργική εκπαίδευση. Όμως, η γρήγορη πρόοδος της επιστήμης και της τεχνολογίας, οι αλλαγές στο σκηνικό του παγκόσμιου εμπορίου και τελευταία η ολοένα αυξανόμενη ζήτηση σε βιολογικά γεωργικά προϊόντα, επιβάλλουν τη συνεχή ενημέρωση και εκπαίδευση των αγροτών, προκειμένου να είναι σε θέση να ανταποκριθούν στο διεθνή ανταγωνισμό.

Μέσα από την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) του έτους 1998 / 1999 που είναι η έβδομη κατά σειρά που διενεργήθηκε στην Ελλάδα και κάλυψε τα νοικοκυριά όλης της χώρας, ανεξάρτητα από το μέγεθος ή οποιαδήποτε οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τους, προκύπτει το αγροτικό εισόδημα της Θεσσαλίας για τα έτη 1993 / 1994 και 1998 / 1999. Κατά το έτος 1993 / 1994 το συνολικό μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα του Θεσσαλού αγρότη ανήλθε σε 276.634 δρχ., ενώ κατά το έτος

⁴⁵ ΕΣΥΕ 1991, 1999/2000, Ο.π. (υποσ. 3).

1998 / 1999 ανήλθε σε 462.765 δρχ⁴⁶. Παρατηρείται πως το εισόδημα των Θεσσαλών αγροτών από το έτος 1993/1994 έως το έτος 1998/1999 έχει αυξηθεί σε ικανοποιητικό βαθμό.

Σήμερα, όμως, η εικόνα είναι διαφορετική. Το αγροτικό εισόδημα έχει παρουσιάσει κάμψη, αφού οι μεν τιμές των αγροτικών προϊόντων παραμένουν σχεδόν στα ίδια επίπεδα, ενώ έχουν αυξηθεί κατά πολύ οι δαπάνες (σπόροι, λιπάσματα, φυτοφάρμακα, κ.λπ.). Έτσι, οι αγρότες της Θεσσαλίας στην προσπάθειά τους να κατορθώσουν να συμπληρώσουν τα εισοδήματα που τους παρέχει η αγροτική τους εκμετάλλευση, βρίσκονται αναγκασμένοι να αναζητήσουν συμπληρωματικούς πόρους είτε σε εργασίες έξω από την εκμετάλλευσή τους είτε με την ενοικίαση των κτημάτων⁴⁷.

Το συνολικό αγροτικό εισόδημα περιλαμβάνει:

- Εισόδημα από γεωργία, κτηνοτροφία, δάση, αλιεία.
- Εισοδηματικές ενισχύσεις και πριμοδοτήσεις από το κράτος ή την Ε.Ε.
- Αποζημιώσεις της παραγωγής λόγω παγετού, πλημμύρας, ξηρασίας, απόσυρσης, εκρίζωσης, κ.λπ.
- Αξία ειδών που κατανάλωσε το νοικοκυριό και προέρχονται από δική του γεωργική ή κτηνοτροφική παραγωγή.

Από σχετικά στοιχεία εδαφολογικών μελετών, που έχουν γίνει από αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Γεωργίας, φαίνεται ότι η επιδεκτικότητα των εδαφών της Θεσσαλίας στην άρδευση είναι πολύ μεγάλη. Συγκεκριμένα, οι εκτάσεις που είναι επιδεκτικές στην άρδευση, από άποψη τοπογραφικής διαμόρφωσης, εδαφικής ικανότητας και στράγγισης αντιπροσωπεύουν το 86,13% της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης και αγρανάπαυσης. Αυτό, για την περιοχή της Θεσσαλίας σημαίνει πως ακόμα και στην περίπτωση που θα αξιοποιούνταν όλοι οι υδατικοί πόροι, οι οποίοι θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για άρδευση του Θεσσαλικού κάμπου, δεν θα καλύπτονταν όλες οι ανάγκες των χωραφιών, τα οποία είναι επιδεκτικά στην άρδευση. Η συνολική έκταση που θα μπορούσε να αρδευθεί υπολογίζεται σε 3.500.000

⁴⁶ ΕΣΥΕ 1993/94, 1998/99, Ό.π. (υποσ. 8).

⁴⁷ Sivignon M., Θεσσαλία – Γεωγραφική Ανάλυση μιας Ελληνικής Περιφέρειας, 1975, Μετάφραση: Αναστοπούλου Γ., Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας, Αθήνα 1992, σελ. 454.

στρέμματα⁴⁸. Το νερό που απαιτείται για την άρδευση της έκτασης αυτής θα μπορούσε να εξασφαλιστεί από:

- Την εκμετάλλευση των υπόγειων και επιφανειακών υδάτων της περιοχής. Τα τελευταία όμως χρόνια, ο υδροφόρος ορίζοντας έχει μειωθεί σημαντικά, οι δε βροχοπτώσεις είναι λιγότερες.
- Την εκμετάλλευση μέρος του νερού του Αχελώου ποταμού που θα οδηγούνταν προς το Θεσσαλικό κάμπο με την εκτέλεση φραγμάτων εκτροπής.
- Την εκμετάλλευση των νερών του φράγματος Σμοκόβου, καθώς και άλλων μικρότερων φραγμάτων που πρέπει να γίνουν.

Η Θεσσαλία, παρ' όλο που στο σύνολό της καταλαμβάνεται από πεδινές περιοχές, ωστόσο περιλαμβάνει και ορισμένες ορεινές και προβληματικές περιοχές. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, οι ορεινές περιοχές αποτελούνται από 24.030 αγροτικές εκμεταλλεύσεις έναντι συνόλου 289.260 εκμεταλλεύσεων, η μη χρησιμοποιούμενη γεωργική γη ανέρχεται σε 2.260 εκμεταλλεύσεις έναντι συνόλου 53.840 εκμεταλλεύσεων και ο αριθμός των αγροτεμαχίων των εκμεταλλεύσεων ανέρχεται σε 210 έναντι συνόλου 287.710 αγροτεμαχίων. Στις προβληματικές περιοχές, αντίστοιχα, οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις ανέρχονται σε 8.650 έναντι συνόλου 194.880 εκμεταλλεύσεων, η μη χρησιμοποιούμενη γη ανέρχεται σε 260 εκμεταλλεύσεις έναντι συνόλου 13.980 εκμεταλλεύσεων και ο αριθμός αγροτεμαχίων των εκμεταλλεύσεων ανέρχεται σε 8.490 έναντι συνόλου 194.010 αγροτεμαχίων.

Η εξέλιξη των ορεινών αγροτικών περιοχών είναι περισσότερο προβληματική σε σύγκριση με τις περιοχές του κάμπου, διότι παρατηρείται μείωση του πληθυσμού, εξάλειψη των δραστηριοτήτων και ιδίως της νομαδικής κτηνοτροφίας, γεγονότα τα οποία δεν μπορούν ν' αντισταθμιστούν από τον ορεινό τουρισμό⁴⁹. Γενικότερα, το πρόβλημα των ορεινών περιοχών αποτελεί ένα από τα κυριότερα χωροταξικά ζητήματα όχι μόνο της Θεσσαλίας αλλά και ολόκληρης της χώρας.

Συνοψίζοντας τα προαναφερθέντα, ο πρωτογενής τομέας στην περιοχή της Θεσσαλίας χαρακτηρίζεται από ικανοποιητική παραγωγικότητα, χαμηλή ανταγωνιστικότητα και υψηλό κόστος παραγωγής. Για να επέλθει, λοιπόν, μία

⁴⁸ Ντελής Δ., Ό.π. (υποσ. 45), σελ. 158-159.

⁴⁹ Sivignon M., Ό.π. (υποσ. 48), σελ. 7.

σωστή ανάπτυξη στη συγκεκριμένη περιοχή θα πρέπει να εφαρμοστεί μία νέα στρατηγική ανάπτυξης με την οποία θα πρέπει να επιδιώκεται η αναδιάρθρωση των καλλιεργειών σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες της γεωργίας της χώρας, η καθετοποίηση όλων των γεωργικών διαδικασιών από την παραγωγή των προϊόντων μέχρι την κατανάλωσή τους, η ίδρυση και ανάπτυξη νέων βιομηχανιών και βιοτεχνικών μονάδων και η δημιουργία ευνοϊκού αναπτυξιακού κλίματος με τον εκσυγχρονισμό και τη χωροταξική ανάπτυξη όλων των απαραίτητων υπηρεσιών, καθώς και την ενίσχυση της τοπικής αυτοδιοίκησης.

2.2 Αγροτικά Προϊόντα της Περιφέρειας Θεσσαλίας⁵⁰

Οι κύριοι τύποι αγροτικών προϊόντων που παράγονται στις περιοχές της Θεσσαλίας είναι:

- ✓ Σιτηρά (σκληρό και μαλακό σιτάρι – ρύζι)
- ✓ Βαμβάκι

Η Θεσσαλία διαθέτει ένα σημαντικά μεγάλο ποσοστό εκμεταλλεύσεων με βαμβάκι. Είναι μία καλλιέργεια που πριν μερικά χρόνια είχε καλές προοπτικές. Σήμερα, όμως, οι βαμβακοκαλλιεργητές αντιμετωπίζουν αρκετές δυσχέρειες.

- ✓ Καπνός

Η καλλιέργεια του καπνού εξελίχθηκε σημαντικά. Οι αρδευόμενες εκτάσεις, που καλλιεργούνται με καπνό τύπου Βιρτζίνια, καταλαμβάνουν επιφάνειες δύο φορές σημαντικότερες από τις ξηρικές καλλιέργειες των καπνών ανατολικού τύπου.

- ✓ Ζαχαρότευτλα

Τα ζαχαρότευτλα έφτασαν σε επίπεδα καλλιέργειας που δεν μπορούν να ξεπεραστούν και ανταποκρίνονται με άνεση στις ανάγκες της δυναμικότητας της βιομηχανίας ζάχαρης της Λάρισας.

- ✓ Αραβόσιτος
- ✓ Κριθάρι

⁵⁰ Μελάς Γ. – Ντελής Δ., Τα αγροτικά ημερομίσθια και η απασχόληση στη γεωργία, Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος (Διεύθυνση Μελετών και Προγραμματισμού), Αθήνα 1981, σελ. 78, 85.

- ✓ Μηδική
- ✓ Δενδροκομία - Κηπευτικά
- ✓ Ελαιοκομία

Η εξάπλωση των ελαιώνων αποτελεί σίγουρα μία από τις πιο αισθητές τροποποιήσεις του θεσσαλικού τοπίου.

- ✓ Κτηνοτροφικά προϊόντα (κρέας – γάλα)

Οι περιοχές της Θεσσαλίας παρουσιάζουν, όπως προαναφέρθηκε, συγκριτικό πλεονέκτημα για παραγωγή αγροτικών προϊόντων. Σήμερα, όμως, είναι αναγκαία η αναδιάρθρωση των καλλιεργειών, στα πλαίσια ενός συγκεκριμένου πανελλαδικού αγροτικού προγράμματος με βάση και τα δεδομένα της παγκόσμιας αγοράς. Με την εφαρμογή του συγκεκριμένου προγράμματος αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών έχει υπολογιστεί ότι το γεωργικό εισόδημα θα αυξηθεί, σε σύγκριση με το υφιστάμενο γεωργικό εισόδημα της περιοχής.

2.3 Π.Ε.Π. (Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα) Θεσσαλίας⁵¹

Η περιφέρεια της Θεσσαλίας πριν μία δεκαετία περίπου αντιμετώπιζε σημαντικά διαρθρωτικά προβλήματα που αφορούσαν κυρίως:

- Στην έλλειψη υποδομών,
- στην έλλειψη οργάνωσης των παραγωγικών της συντελεστών,
- στην εσφαλμένη διάρθρωση των παραγωγικών της κλάδων,
- στην έλλειψη σύγχρονων δομών,
- στην παραδοσιακή νοοτροπία των κατοίκων, και
- στην ανεπάρκεια επαγγελματικών προσόντων του ανθρώπινου δυναμικού.

Εξαιτίας των προβλημάτων αυτών, ο ενεργός πληθυσμός άρχισε να μετακινείται από τις ορεινές και προβληματικές περιοχές προς τα αστικά κέντρα της περιφέρειας, όπου το φαινόμενο της ανεργίας άρχισε να εμφανίζεται σε έντονους ρυθμούς. Το πιο σημαντικό όμως πρόβλημα που παρατηρείται στην περιφέρεια της Θεσσαλίας και που αξίζει να αναφερθεί,

⁵¹ Ζιώγανας Χ., Ό.π. (υποσ. 22), σελ. 312-314.

είναι το φαινόμενο της εποχικής ανεργίας και της υποαπασχόλησης που κυρίως πλήττει τον αγροτικό πληθυσμό και τους αυτοαπασχολούμενους.

Σύμφωνα με την ανάλυση της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης της περιφέρειας της Θεσσαλίας, των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων της, διαμορφώθηκε μία αναπτυξιακή στρατηγική, ενώ ταυτόχρονα καθορίστηκαν και οι βασικοί στόχοι για την ανάπτυξη της που ήταν:

- Αξιοποίηση των φυσικών πόρων και των πρώτων υλών,
- αξιοποίηση των περιοχών της ενδοχώρας και της υπαίθρου,
- αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού.

Λαμβάνοντας, επομένως, υπόψη όλα τα παραπάνω, συντάχθηκε το Π.Ε.Π. Θεσσαλίας 1994 – 1999, το οποίο περιελάμβανε πέντε υποπρογράμματα στα οποία υπήρχε συσχέτιση των μέτρων και των ενεργειών των διαφόρων ταμείων. Τα υποπρογράμματα ήταν τα εξής: **Ε.Τ.Π.Α. (FEDER), ΕΓ.Τ.Π.Ε. (FEOGA), Ε.Κ.Τ. (FSE), Ε.Α.Π.Τ.Α., ΕΦΑΡΜΟΓΗ.** Το Π.Ε.Π. Θεσσαλίας αποτελεί την πιο ολοκληρωμένη αναπτυξιακή προσπάθεια που σχεδιάστηκε ποτέ για τη συγκεκριμένη περιφέρεια.

Τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα προσαρμόζουν τον εθνικό αναπτυξιακό σχεδιασμό στο επίπεδο των περιφερειών με την ενδυνάμωση της τοπικής οικονομίας, την κοινωνική και πολιτιστική αναζωογόνηση της περιφέρειας, την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της και τέλος με την ουσιαστική αναβάθμιση της ποιότητας ζωής.

2.4 Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί στη Θεσσαλία⁵²

Όπως αναφέρθηκε, αναλυτικότερα, στο προηγούμενο κεφάλαιο, στο σύνολο της χώρας επικρατούν 57 αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί εκ των οποίων οι επτά (7) λειτουργούν στην περιφέρεια της Θεσσαλίας και είναι οι εξής:

- Στο Νομό Καρδίτσας

- Ο Συνεταιρισμός Γυναικών περιοχής Λίμνης Πλαστήρα

⁵² Καραμέτου Π., Ό.π. (υποσ. 25), σελ. 61-65.

Ο Συνεταιρισμός Γυναικών περιοχής Λίμνης Πλαστήρα ιδρύθηκε το έτος 1994, με έδρα του το Μορφοβούνι Καρδίτσας μέσω του καινοτομικού προγράμματος NOW (Δημιουργία γυναικείας επιχείρησης στον τομέα του οικοτουρισμού).

Ο συνεταιρισμός δραστηριοποιείται στην παραγωγή βιολογικών γεωργικών προϊόντων, καθώς και στην παραγωγή και διάθεση-εμπορία γλυκών κουταλιού, παραδοσιακών ζυμαρικών, ορισμένων τυροκομικών προϊόντων, καθώς και υφαντών.

Μέσω της Αναπτυξιακής Καρδίτσας (ANKA) παρέχονται δωρεάν συμβουλευτικές υπηρεσίες και λογιστική υποστήριξη στο συνεταιρισμό, ενώ παράλληλα τα μέλη του έχουν παρακολουθήσει εκπαιδευτικά σεμινάρια, τα οποία πραγματοποιήθηκαν από το Κέντρο Γεωργικής Εκπαίδευσης (ΚΕΓΕ) Μορφοβουνίου με θέμα «Μεταποίηση αγροτικών προϊόντων φυτικής παραγωγής».

➤ Ο Συνεταιρισμός Γυναικών περιοχής Σοφάδων

Ιδρύθηκε το έτος 1995 με έδρα τους Σοφάδες του Ν. Καρδίτσας. Συμμετέχουν, σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα, 14 γυναίκες-μέλη και τα αντικείμενα εργασίας του είναι η κατασκευή παραδοσιακών φορεσιών, στολών και ειδών λαϊκής τέχνης.

➤ Ο Συνεταιρισμός Γυναικών περιοχής Μεταμόρφωσης

Ιδρύθηκε το έτος 1995 με έδρα του τη Μεταμόρφωση Καρδίτσας, μέσω του προγράμματος «ολοκληρωμένες δράσεις για επαγγελματική κατάρτιση και υποστήριξη γυναικών στην πεδινή ζώνη του Ν. Καρδίτσας».

Η λειτουργία του Συνεταιρισμού ξεκίνησε με 15 μέλη από τα οποία τα 14 είναι ενεργά με μέσο όρο ηλικίας 30-50 ετών και με επίπεδο εκπαίδευσης από πρωτοβάθμια μέχρι και τριτοβάθμια.

Ο συνεταιρισμός δραστηριοποιείται στην παραγωγή παραδοσιακών φορεσιών και αποκριατικών στολών, ενώ έχει ως σκοπό να δραστηριοποιηθεί και στην παραγωγή και εμπορία ειδών λαϊκής τέχνης, καθώς και στην ίδρυση και λειτουργία αγροτουριστικών μονάδων.

- Νομός Μαγνησίας

➤ Ο Γυναικείος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς

Ιδρύθηκε το έτος 1993 με έδρα του την κοινότητα Ζαγοράς Πηλίου και απαρτίζεται από 76 γυναίκες-μέλη.

Ο συνεταιρισμός έχει ως αντικείμενο εργασιών τη μεταποίηση τοπικών φρούτων σε γλυκά, κομπόστες, μαρμελάδες, τη δημιουργία φυτοσυνθέσεων με αποξηραμένα φυτά της περιοχής και την τυποποίηση και εμπορία αρωματικών φυτών και βοτάνων της περιοχής. Επίσης, παρέχουν και υπηρεσίες τροφοδοσίας (Catering).

Συμμετέχει σε Διεθνείς Εκθέσεις (AGROTICA, ΔΕΤΡΟΠ κ.λπ.), καθώς και σε εκθέσεις Νομαρχιακού επιπέδου.

➤ Ο Γυναικείος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Πορταριάς

Ιδρύθηκε το έτος 1997 με έδρα του την κοινότητα Πορταριάς Πηλίου και απαρτίζεται από 24 γυναίκες-μέλη.

Ο συνεταιρισμός έχει ως αντικείμενο εργασιών τη μεταποίηση τοπικών φρούτων, την τροφοδοσία (Catering), τη διατροφή των μαθητών του προτύπου ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου Πορταριάς, καθώς και τη λειτουργία πρατηρίου διάθεσης των προϊόντων που παρασκευάζει.

- Νομός Λάρισας

➤ Ο Γυναικείος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Αμπελακίων

Στην τελευταία εικοσαετία του 18^{ου} αιώνα και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα οι κάτοικοι από τα Αμπελάκια, αλλά και από 12 ακόμη γειτονικά χωριά, ειδικευμένοι στην παραγωγή και εμπορία κόκκινων νημάτων, ένωσαν τις προσπάθειές τους το 1778 (ή το 1780) και δημιούργησαν έτσι ένα πρότυπο συνεργασίας, αλληλεγγύης και κοινωνικής δράσεως: το συνεταιρισμό *Αμπελακίων* (ο πρώτος Συνεταιρισμός Κεφαλαίου και Εργασίας στον κόσμο), ο οποίος λειτούργησε μέχρι το 1820. Στο συνεταιρισμό μετείχαν 6000 περίπου άνδρες, γυναίκες και παιδιά, προσφέροντας τα κεφάλαια ή την εργασία τους. Οι ιδιοκτήτες γης πρόσφεραν συνήθως τα χωράφια τους για την καλλιέργεια βαμβακιού και ερυθρόδανου (ριζαριού) για τη βαφή, οι κεφαλαιούχοι τα χρήματά τους, ενώ οι υπόλοιποι πρόσφεραν την εργασία τους στο κλωστήριο και στο βαφείο⁵³.

Η διάθεση των εμπορευμάτων γινόταν σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο με κύριο κέντρο τη Βιέννη. Πρακτορεία υπήρχαν στη Θεσσαλονίκη, στην

⁵³ Παπαγεωργίου Κ., Κοινωνική Οικονομία, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Αθήνα 2001, σελ. 78.

Κωνσταντινούπολη, στην Οδησό, στο Άμστερνταμ, στο Αμβούργο, στη Λυών, στο Λονδίνο, κ.α.

Ο Γυναικείος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Αμπελακίων ιδρύθηκε το έτος 1984, αλλά άρχισε να λειτουργεί επίσημα το έτος 1985 με έδρα του την κοινότητα Αμπελακίων του Ν. Λάρισας.

Στην ίδρυση και λειτουργία του συνεταιρισμού συνέβαλαν η Γενική Γραμματεία Ισότητας, η Νομαρχία Λάρισας, ο ΕΟΜΜΕΧ, το ΕΛΚΕΠΑ, ο ΕΟΤ, η Τράπεζα Μακεδονίας Θράκης, η Αγροτική Τράπεζα, η Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Λάρισας, η ΔΕΠΟΣ κ.ά.

Εκτός από τα αγροτουριστικά καταλύματα, ο συνεταιρισμός διαθέτει ένα υπαίθριο αναψυκτήριο, καθώς και προϊόντα αγροτοοικοτεχνίας των γυναικών συνεταίρων (παραδοσιακά γλυκά, όπως βατόμουρο, κράνο, καρύδι, κολοκύθα, μανταρίνι, κ.ά., καθώς και χειροτεχνήματα), τα οποία διατίθενται στο εκθετήριο – γραφείο του συνεταιρισμού.

Η ίδρυση του Συνεταιρισμού συνέβαλε όχι μόνο στην αύξηση των εισοδημάτων των μελών και των οικογενειών τους, αλλά ενίσχυσε και άλλους τομείς της τοπικής οικονομίας, όπως:

- Δημιουργήθηκαν πολλές ταβέρνες και καφετέριες στην περιοχή, για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών του χωριού.
- Ενισχύθηκε η γεωργοκτηνοτροφία της περιοχής.
- Διατηρήθηκε η παραδοσιακή αρχιτεκτονική γραμμή της περιοχής, με την κατασκευή καταλυμάτων ή την αναπαλαίωση ήδη υπαρχόντων οικημάτων.

➤ Ο Βιοτεχνικός Συνεταιρισμός Γυναικών Λάρισας

Ιδρύθηκε το έτος 1971 με ιδρυτικά μέλη 14 γυναίκες και με αντικείμενο εργασιών τη χωρική βιοτεχνία και χειροτεχνία και ειδικότερα την παραγωγή φλοκατών, βελετζών, κιλιμιών, κ.λπ. Ο Συνεταιρισμός σήμερα μάλλον βρίσκεται σε αδράνεια.

2.5 Απασχόληση των Αγροτισσών στην Περιοχή της Θεσσαλίας

Όσον αφορά την απασχόληση της γυναίκας - αγρότισσας στην περιφέρεια της Θεσσαλίας, έχουν διεξαχθεί κατά καιρούς έρευνες, οι οποίες έχουν χρηματοδοτηθεί από το Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών με αντικείμενο

την επισήμανση και την ανάλυση των βασικών παραγόντων, οι οποίοι στη διαδικασία εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων ασκούν επίδραση πάνω στη διαχρονική διαμόρφωση του ρόλου της θέσης της αγρότισσας στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, στο νοικοκυριό, καθώς και στην αγροτική κοινωνία⁵⁴.

Οι γυναίκες στον αγροτικό χώρο της Θεσσαλίας, όπως και εκείνες του αγροτικού χώρου ολόκληρης της Ελλάδας, αντιμετωπίζουν, σχετικά με την απασχόλησή τους, ένα σημαντικό πρόβλημα. Αν και καταπιάνονται με όλες τις καθαρά γεωργικές εργασίες, συμβάλλοντας στην ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος, παράλληλα με τη φροντίδα του νοικοκυριού και των παιδιών, δεν μπορούν να εργαστούν μακριά από το σπίτι τους.

Επίσης, η εκμηχάνιση της γεωργίας οδηγεί σε μειωμένη συμμετοχή των γυναικών στην άμεση παραγωγική διαδικασία, ενώ έχει περιορίσει την ανάγκη σε εργατικά χέρια, λόγω της μείωσης των ευκαιριών εργασίας σε άλλες εκμεταλλεύσεις. Η γυναίκα «καθλώνεται» στην τοπική αγορά εργασίας στο χαμηλότερο κοινωνικά και οικονομικά στρώμα των απασχολούμενων και γίνεται εύκολα αντικείμενο εκμετάλλευσης τόσο από τον άνδρα-αγρότη όσο και από τις άλλες κοινωνικές τάξεις, απελευθερώνεται από τον τομέα της εμπορευματικής γεωργικής παραγωγής και στρέφεται προς άλλους τομείς που περιλαμβάνουν την εξω - γεωργική απασχόληση (π.χ. αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί, όπως αυτός των *Αμπελακίων* Λάρισας, οικοτεχνία – βιοτεχνία σε ατομική ή συνεταιριστική μορφή κ.λπ.), τον τομέα γεωργικής παραγωγής για αυτοκατανάλωση και τις οικιακές εργασίες.

Μέσα από κάθε έρευνα επιβεβαιώνεται, επανειλημμένα, ότι οι γυναίκες λόγω της θέσης τους στην εκμετάλλευση, δεν έχουν αναγνωρισμένη επαγγελματική ταυτότητα ως αγρότισσες, ενώ, όπου παρουσιάζονται ως αρχηγοί εκμεταλλεύσεων, οι εκμεταλλεύσεις τους δεν απαιτούν την ενεργό επαγγελματική δράση, λόγω του ότι είναι λίγο έως πολύ περιθωριοποιημένες, στραμμένες προς την παραγωγή για αυτοκατανάλωση, προς περιορισμένη παραγωγική δραστηριότητα κ.ά. Επιπλέον, σημειώνεται περιορισμένη

⁵⁴ Κασίμης Χ., *Μελέτη Ισότητας Ευκαιριών Ανδρών – Γυναικών και Αγροτική Ανάπτυξη*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας, Αθήνα 2000, σελ. 64.

συμμετοχή των γυναικών στο δημόσιο χώρο, είτε πρόκειται για επαγγελματικούς είτε για δημόσιους φορείς.

Επομένως, προκειμένου να επιτευχθεί μία ουσιαστική αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγροτική ανάπτυξη, θα πρέπει να πραγματοποιηθούν τα ακόλουθα:

- Να βρεθούν τρόποι θετικής ενσωμάτωσης των γυναικών στη διαδικασία αγροτικής ανάπτυξης,
- να δημιουργηθούν κοινωνικές υποδομές και συλλογικές δράσεις για τη διευκόλυνση της συμμετοχής των γυναικών στην αγροτική ανάπτυξη,
- να υπολογίζεται ακριβέστερα η συμμετοχή των γυναικών στη γεωργία και το εργατικό δυναμικό, ώστε να μην υπάρχει μεροληψία σε βάρος της συμμετοχής των γυναικών στην παραγωγή και στην απασχόληση,
- να υπάρξει περισσότερη έρευνα για τους ανασταλτικούς παράγοντες που δημιουργούν εμπόδια στην ανάληψη οικονομικών πρωτοβουλιών από τις γυναίκες - αγρότισσες⁵⁵.

⁵⁵ Κασίμης Χ., Ό.π. (υποσ. 56), σελ. 65-66.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΤΟΥ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

3.1 Αγροτική Παραγωγή

Ο Ν. Καρδίτσας βρίσκεται γεωγραφικά στο κεντρικότερο σημείο του Θεσσαλικού κάμπου και χαρακτηρίζεται κυρίως από πεδινές περιοχές, όπως και οι υπόλοιποι Νομοί της Θεσσαλίας, και λιγότερο από ορεινές. Ο πληθυσμός του Νομού, σήμερα, ανέρχεται περίπου σε 60.000 κατοίκους, από τους οποίους ένα σημαντικότερο μέρος ασχολείται στον αγροτικό τομέα. Το κλίμα γενικά είναι ξηρό, αλλά ευνοϊκό και το έδαφος αρκετά εύφορο, με αποτέλεσμα στο συγκεκριμένο Νομό να αναπτύσσονται πολλές σημαντικές καλλιέργειες. Η συνολική καλλιεργούμενη έκταση, σύμφωνα με την απογραφή του 1999 / 2000, ανέρχεται σε 893.060 στρέμματα, έναντι 883.611 στρεμμάτων κατά την απογραφή του 1991.

Η εξέλιξη των κυριότερων καλλιεργειών του Νομού κατά την τελευταία δεκαετία (έκταση – παραγωγή – τιμές), καθώς και της κτηνοτροφίας (παραγωγή – αριθμός σφαγίων – τιμές) παρατίθεται στους πίνακες 8 και 9, καθώς και στα διαγράμματα 6-13 του παραρτήματος Α.

Από τους πίνακες 8 και 9 διαπιστώνεται πως κατά τη διάρκεια των τελευταίων δέκα χρόνων, τόσο η φυτική όσο και η ζωική παραγωγή παρουσίασαν πολλές διακυμάνσεις. Πολλά από τα προϊόντα της φυτικής παραγωγής σημείωσαν σημαντική αύξηση όσον αφορά την έκταση και την παραγωγή τους, σε αντίθεση με τη ζωική παραγωγή που στο σύνολό της μειώθηκε σε μεγάλο βαθμό. Μία επιπλέον επισήμανση είναι ότι τόσο στο φυτικό, όσο και στο ζωικό κεφάλαιο η μέση σταθμική τιμή είναι αντιστρόφως ανάλογη με την παραγωγή, την έκταση και τον αριθμό σφαγίων.

3.2 Αγροτικές Εκμεταλλεύσεις

Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις, όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, καταλαμβάνουν ένα σημαντικό κομμάτι της συνολικής έκτασης του Ν. Καρδίτσας και ο αριθμός τους ανέρχεται συνολικά σε 18.382

έναντι 20.954 (σύμφωνα με τα αποτελέσματα της απογραφής του 1991).

Μπορούν να διακριθούν σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες:

1. Εκμεταλλεύσεις με αροτραίες καλλιέργειες
2. Εκμεταλλεύσεις με μόνιμες καλλιέργειες
3. Εκμεταλλεύσεις με οικογενειακούς λαχανόκηπους
4. Εκμεταλλεύσεις με μόνιμα λιβάδια και βοσκοτόπους.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της βασικής έρευνας Διάρθρωσης Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων, κατά την τελευταία δεκαετία, και σε σύγκριση με την απογραφή του 1991, το φυτικό κεφάλαιο αναλύεται ως εξής:

- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με αροτραίες καλλιέργειες ανέρχεται σε 16.757 με έκταση 845.382 στρέμματα, έναντι 18.660 με 826.348 στρέμματα.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με μόνιμες καλλιέργειες ανέρχεται σε 4.029 με έκταση 13.097 στρέμματα.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με οικογενειακούς λαχανόκηπους ανέρχεται σε 10.803 με έκταση 4.259 στρέμματα, έναντι 12.877 με 40.041 στρέμματα.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με μόνιμα λιβάδια και βοσκοτόπους ανέρχεται σε 2.405 με έκταση 30.322 στρέμματα. (Πίνακες 1,2, Παράρτημα Α)

Σχετικά με το ζωικό κεφάλαιο, γενικά, οι εκμεταλλεύσεις διακρίνονται στις ακόλουθες:

5. Εκμεταλλεύσεις με βοοειδή
6. Εκμεταλλεύσεις με προβατοειδή
7. Εκμεταλλεύσεις με αιγοειδή
8. Εκμεταλλεύσεις με χοίρους
9. Εκμεταλλεύσεις με πουλερικά
10. Εκμεταλλεύσεις με κυψέλες μελισσών

Αναλυτικότερα, η διάρθρωσή του έχει ως εξής:

- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με βοοειδή ανέρχεται σε 892 έναντι 2.702 κατά την απογραφή του 1991 και ο αντίστοιχος αριθμός ζώων σε 9.426 έναντι 13.711.

- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με προβατοειδή ανέρχεται σε 3.653 έναντι 4.478 και ο αντίστοιχος αριθμός ζώων σε 183.350 έναντι 213.990.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με αιγοειδή ανέρχεται σε 2.361 έναντι 3.450 κατά την προηγούμενη δεκαετία και ο αντίστοιχος αριθμός ζώων σε 52.547 έναντι 75.285.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με χοίρους ανέρχεται σε 2.703 έναντι 1.947 και ο αντίστοιχος αριθμός ζώων σε 31.719 έναντι 14.992.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με πουλερικά ανέρχεται σε 13.704 και ο αντίστοιχος αριθμός πουλερικών σε 682.149.
- Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με κυψέλες μελισσών ανέρχεται σε 296 και ο αντίστοιχος αριθμός κυψελών σε 19.333⁵⁶. (Πίνακες 3,4, Παράρτημα Α)

Όσον αφορά το φυτικό κεφάλαιο παρατηρείται ότι ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων έχει μειωθεί την δεκαετία 1991/2000 εν συγκρίσει με την προηγούμενη. Στο ζωικό κεφάλαιο, επίσης, ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων παρουσιάζεται μειωμένος με εξαίρεση πάντα τους χοίρους, όπου και ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων και ο αντίστοιχος αριθμός ζώων έχουν αυξηθεί.

Ο Ν. Καρδίτσας, σε αντίθεση με τους υπόλοιπους Νομούς της Θεσσαλίας, αποτελείται μόνο από πεδινές και ορεινές περιοχές και όχι από προβληματικές περιοχές.

Όσον αφορά τις ορεινές περιοχές, η χρησιμοποιούμενη γεωργική γη (εκτός των άγονων βοσκοτόπων) καταλαμβάνει συνολική έκταση 77.943 στρέμματα έναντι 995.169 στρεμμάτων του συνόλου του Νομού, ενώ ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων ανέρχεται σε 4.100 έναντι 18.470 του συνόλου. Οι άγονοι βοσκότοποι καλύπτουν συνολική έκταση 2.883 στρέμματα, ενώ ο αντίστοιχος αριθμός εκμεταλλεύσεων ανέρχεται σε 460. Επίσης, ένα μέρος της γεωργικής γης είναι μη καλλιεργήσιμο, καλύπτοντας έκταση 4.835 στρέμματα και με αντίστοιχο αριθμό εκμεταλλεύσεων που ανέρχεται σε 390. Τέλος, ο αριθμός των αγροτεμαχίων των εκμεταλλεύσεων ανέρχεται σε 4.100 έναντι 18.470 του συνόλου του Ν. Καρδίτσας⁵⁷.

⁵⁶ ΕΣΥΕ 1991, 1999/2000, Ό.π. (υποσ. 3).

⁵⁷ ΕΣΥΕ 1997, Αποτελέσματα Απογραφής Γεωργίας και Κτηνοτροφίας, Αθήνα.

3.3 Ενεργός αγροτικός πληθυσμός

Ο αγροτικός τομέας του Ν. Καρδίτσας, όπως γενικότερα και της περιφέρειας Θεσσαλίας, έχει διαπιστωθεί μέσα από έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί με το πέρασμα των τελευταίων χρόνων, ότι διαθέτει μεγάλο ποσοστό σε εργατικό δυναμικό. Ο ενεργός αυτός αγροτικός πληθυσμός μπορεί να διακριθεί στις παρακάτω κατηγορίες:

1. Κάτοχοι και μέλη του νοικοκυριού αυτών που εργάστηκαν στην εκμετάλλευση
2. Μόνιμοι εργάτες
3. Εποχικοί εργάτες
4. Απασχολούμενοι χωρίς αμοιβή
5. Άτομα που δεν απασχολήθηκαν άμεσα από τον κάτοχο (κατ' αποκοπή εργασία)

Οι κάτοχοι και τα μέλη του νοικοκυριού αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό του ενεργού πληθυσμού στον αγροτικό τομέα σε σύγκριση με τους υπόλοιπους εργάτες και ο αριθμός τους ανέρχεται σε 34.365 έναντι 40.177 που ήταν συνολικά την προηγούμενη δεκαετία. Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων, στις οποίες απασχολούνται ανέρχεται σε 18.375 έναντι 20.953, ενώ οι ημέρες απασχόλησής τους σ' αυτές ανέρχονται σε 3.854.531.

Οι μόνιμοι εργάτες, σύμφωνα με την απογραφή 1999/2000, ανέρχονται σε 91 άτομα έναντι 87 της απογραφής 1981/1991, τα οποία απασχολούνται συνολικά 25.025 ημέρες σε 45 αγροτικές εκμεταλλεύσεις έναντι 63 αντίστοιχα.

Σχετικά με τους εποχικούς εργάτες, επειδή απασχολούνται κατά τη διάρκεια του έτους μερικώς σε μία αγροτική εκμετάλλευση και άλλοτε μπορεί να είναι οι ίδιοι άλλοτε διαφορετικοί, ο αριθμός τους δεν έχει καταγραφεί από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος. Τα στοιχεία που είναι καταγεγραμμένα, αναφέρονται στον αριθμό των εκμεταλλεύσεων, στις οποίες απασχολούνται οι εποχικοί εργάτες και που ανέρχεται σε 4.699 έναντι 3.687 κατά την απογραφή 1981/1991, καθώς και στις ημέρες απασχόλησης των εποχικών εργατών που ανέρχονται σε 267.332.

Όσον αφορά τους απασχολούμενους χωρίς αμοιβή, επίσης, δεν έχουν σταθερό αριθμό. Απασχολούνται, όμως, συνολικά 6.388 ημέρες σε 240 αγροτικές εκμεταλλεύσεις.

Ο συνολικός αριθμός των εκμεταλλεύσεων, στις οποίες συμμετέχουν τα άτομα που δεν απασχολήθηκαν άμεσα από τον κάτοχο (κατ' αποκοπή εργασία), ανέρχεται σε 11.632, ενώ οι ημέρες απασχόλησής τους στις εκμεταλλεύσεις αυτές ανέρχονται σε 21.543⁵⁸. (Πίνακες 5,6,7, Παράρτημα Α)

Όλα όσα προαναφέρθηκαν οδηγούν στο συμπέρασμα ότι στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις απασχολούνται περισσότερες ημέρες κυρίως οι κάτοχοι και μέλη του νοικοκυριού και δευτερευόντως οι εποχικοί εργάτες (ακολουθούν οι μόνιμοι εργάτες και τα άτομα που δεν απασχολήθηκαν άμεσα από τον κάτοχο). Αυτό σημαίνει πως επικρατεί σε αρκετά μεγάλο βαθμό το φαινόμενο της εποχικής απασχόλησης, με αποτέλεσμα οι περισσότεροι εργάτες σήμερα να αντιμετωπίζουν έντονο οικονομικό πρόβλημα και να αναγκάζονται να διαφύγουν και σε εξωγεωργικές δραστηριότητες, ιδιαίτερα οι γυναίκες, προκειμένου να συμπληρώσουν το οικογενειακό εισόδημά τους.

3.4 Γεωργικό Εισόδημα

Οι αγρότες, όσον αφορά το εισόδημά τους, εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις επιδοτήσεις της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ), η οποία παρουσιάζει σημαντική διαφοροποίηση τόσο γεωγραφικά όσο και περιφερειακά. Ενώ η σημασία της γεωργίας δεν είναι εξίσου σημαντική σε όλες τις περιφέρειες, η μεταφορά εισοδήματος μέσω της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) ανά ετήσια μονάδα απασχόλησης διαφοροποιείται σημαντικά.

Το εισόδημα των αγροτών στην περιφέρεια της Θεσσαλίας και κατά συνέπεια στο Ν. Καρδίτσας εξαρτάται καθοριστικά από την Κοινή Αγροτική Πολιτική (δύο φορές περισσότερο από τον εθνικό μέσο όρο), ενώ η σύνθεσή του στις αρχές της δεκαετίας του '90 είχε ως εξής:

- το 40% του εισοδήματος προερχόταν από τη γεωργία,
- το 20% από την εξωγεωργική αυτοαπασχόληση,
- το 20% από μισθούς,
- το 12% από ιδιοκτησία και

⁵⁸ ΕΣΥΕ 1991, 1999/2000, Ό.π. (υποσ. 3).

- το υπόλοιπο 8% από συντάξεις, κοινωνική ασφάλιση και άλλες μεταβιβάσεις⁵⁹.

Το γεωργικό εισόδημα του Ν. Καρδίτσας, έτσι όπως εξελίσσεται κατά την τελευταία δεκαετία (1991-2000) και σε σύγκριση με τους υπόλοιπους νομούς της Θεσσαλίας, είναι αρκετά ικανοποιητικό. Αναλυτικότερα, στις αρχές της δεκαετίας, συνολικά το εισόδημα των αγροτών του νομού ανερχόταν σε 43.526.715.000 δρχ. (έτος 1991) έναντι 60.012.942.000 δρχ. κατά το έτος 1997. Το γεωργικό εισόδημα των υπολοίπων νομών της Θεσσαλίας κατά το έτος 1991 ανερχόταν σε: 43.194.459.000 δρχ. (Ν. Μαγνησίας), 67.743.596.000 δρχ. (Ν. Λαρίσης), 24.475.579.000 δρχ. (Ν. Τρικάλων) έναντι 59.108.840.000 δρχ., 122.267.748.000 δρχ. και 22.421.791.000 δρχ. αντίστοιχα κατά το έτος 1997.

Συγκρίνοντας, λοιπόν, το γεωργικό εισόδημα του Ν. Καρδίτσας με αυτό των υπολοίπων νομών της περιφέρειας Θεσσαλίας παρατηρείται πως ο Ν. Καρδίτσας βρίσκεται στη δεύτερη θέση μετά το Ν. Λαρίσης με το υψηλότερο γεωργικό εισόδημα.

Το γεωργικό εισόδημα ανά εκμετάλλευση στο Ν. Καρδίτσας ανερχόταν σε 1.802.000 δρχ. κατά το έτος 1991 έναντι 2.484.000 δρχ. κατά το έτος 1997, ενώ το γεωργικό εισόδημα ανά απασχόληση στη γεωργία κατά το έτος 1991 ανερχόταν σε 2.159.000 δρχ. έναντι 2.977.000 δρχ. κατά το έτος 1997. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις ο Ν. Καρδίτσας βρίσκεται στην τρίτη θέση μετά το Ν. Μαγνησίας και το Ν. Λαρίσης. Τα αντίστοιχα εισοδήματα για τους υπόλοιπους νομούς της Θεσσαλίας έχουν ως εξής:

Πίνακας Α: Γεωργικό εισόδημα ανά εκμετάλλευση

	1991	1997
Ν. Μαγνησίας	1962000 δρχ.	2686000 δρχ.
Ν. Λαρίσης	1957000 δρχ.	3533000 δρχ.
Ν. Τρικάλων	1182000 δρχ.	1083000 δρχ.

Πηγή: Υπουργείο Γεωργίας, Διεύθυνση Αγροτικής Πολιτικής και Τεκμηρίωσης

⁵⁹ Κασίμης Χ., Ό.π. (υποσ. 56), σελ. 30.

Πίνακας Β: Γεωργικό εισόδημα ανά απασχόληση στη γεωργία

	1991	1997
N. Μαγνησίας	3121000 δρχ.	4271000 δρχ.
N. Λαρίσης	2281000 δρχ.	4117000 δρχ.
N. Τρικάλων	1563000 δρχ.	1432000 δρχ.

Πηγή: Υπουργείο Γεωργίας, Διεύθυνση Αγροτικής Πολιτικής και Τεκμηρίωσης

Συμπερασματικά, το γεωργικό εισόδημα του Νομού Καρδίτσας αφενός δείχνει να είναι αρκετά ικανοποιητικό σε σύγκριση με τους άλλους νομούς της Θεσσαλίας αφετέρου όμως παρουσιάζεται σημαντικά μειωμένο εάν συγκριθεί με το εισόδημα παλαιότερων χρονολογιών. Επιπλέον, θα πρέπει να σημειωθεί πως τα στοιχεία για το γεωργικό εισόδημα όσον αφορά τα έτη 1998 - 2000 δεν έχουν καταγραφεί, διότι δεν ήταν διαθέσιμα από το Υπουργείο Γεωργίας.

3.5 Αγροτικό Εισόδημα

Σχετικά με το αγροτικό εισόδημα του Νομού Καρδίτσας θα πρέπει να επισημανθεί πως δεν έχουν δοθεί συγκεκριμένα αριθμητικά στοιχεία από το Υπουργείο Γεωργίας που να προσδιορίζουν το ύψος του. Θα πρέπει όμως να αναφερθεί, έστω θεωρητικά, ότι το αγροτικό εισόδημα του Νομού προκύπτει εάν στο γεωργικό εισόδημα προστεθούν τα εισοδήματα από τον αγροτουρισμό της περιοχής, καθώς και τα ημερομίσθια εκτός γεωργίας, τα οποία ανέρχονται συνολικά σε 300.000.000 δρχ.

3.6 Ο ρόλος της αγρότισσας

3.6.1 Στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις

Οι γυναίκες – αγρότισσες του Ν. Καρδίτσας ανήκουν στην κατηγορία εκείνων των γυναικών που εργάζονται αρκετά στην εκμετάλλευσή τους, αναγνωρίζονται από τους συζύγους τους, την τοπική κοινωνία και τους επίσημους φορείς.

Παλαιότερα, οι άνδρες – γεωργοί στην Καρδίτσα δυσκολεύονταν να μεταβιβάσουν την εκμετάλλευσή τους στις γυναίκες, διότι με τον τρόπο αυτό πίστευαν ότι θα έπαυε να διατηρείται η επαγγελματική τους ταυτότητα που τότε ήταν καθοριστική για την οικονομική και κοινωνική τους θέση στην περιοχή⁶⁰. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη μη αναγνώριση της συμμετοχής των γυναικών στη γεωργία.

Σήμερα, όμως, εξαιτίας της τεχνολογικής προόδου και της βελτίωσης του μορφωτικού επιπέδου των αγροτών, οι συνθήκες στον αγροτικό τομέα όσον αφορά το ρόλο των δύο φύλων έχουν αλλάξει. Η συμμετοχή της γυναίκας, πλέον, στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις και γενικότερα στις χειρωνακτικές εργασίες είναι ίση με αυτή του συζύγου ή του πατέρα της. Οι ώρες απασχόλησής της πολλές φορές μπορεί να ξεπερνούν και αυτές του άνδρα, κυρίως όταν εκείνος απασχολείται σε εξωγεωργικές δραστηριότητες, καθώς και όταν τα μέλη της οικογένειας ή τα ξένα εργατικά χέρια είναι περιορισμένα. Επιπλέον, η λήψη αποφάσεων όσον αφορά τα διάφορα θέματα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, όπως για παράδειγμα το είδος ή τα είδη των καλλιεργειών με τα οποία θα ασχοληθούν, ο τρόπος οργάνωσης της εκμετάλλευσής, έτσι ώστε η παραγωγή τους να είναι αυξημένη, η δανειοδότηση των εκμεταλλεύσεων, καθώς και η αντιμετώπιση προβλημάτων, που ίσως προκληθούν κατά τη διάρκεια της παραγόμενης περιόδου, πραγματοποιείται από κοινού με το σύζυγο.

⁶⁰ Κασίμης Χ., Ο.π. (υποσ. 56), σελ. 68.

3.6.2 Εκτός των αγροτικών εκμεταλλεύσεων

Η αγρότισσα στην περιοχή της Καρδίτσας δραστηριοποιείται σε μεγάλο βαθμό και εκτός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Η κύρια ενασχόλησή της, όπως άλλωστε και κάθε αστικής γυναίκας, είναι η οργάνωση της οικογένειας. Φροντίζει, δηλαδή, σε καθημερινή βάση για τη διατροφή, τις ποικίλες οικιακές εργασίες και την ανατροφή των παιδιών (ρόλο που μέχρι σήμερα αναλαμβάνει κυρίως η μητέρα), ενώ ταυτόχρονα μπορεί να διαχειρίζεται και τα οικονομικά της οικογένειας. Επίσης, στις περισσότερες των περιπτώσεων, είναι δυνατόν να απασχολείται και με τη γεωργική παραγωγή μέσα στο νοικοκυριό (π.χ. κήπο).

Πέραν, όμως, της οικογένειας, οι γυναίκες – αγρότισσες της Καρδίτσας έχουν επεκταθεί και σε άλλες δραστηριότητες. Στην πλειοψηφία τους απασχολούνται σε μικρούς συνεταιρισμούς (Συνεταιρισμοί Γυναικών περιοχής Λίμνης Πλαστήρα, περιοχής Σοφάδων και περιοχής Μεταμόρφωσης, για τους οποίους έχει γίνει λόγος στο προηγούμενο κεφάλαιο) που μεταποιούν διάφορα γεωργικά προϊόντα, όπως είναι τα γλυκά, το τουρσί, ορισμένα τυροκομικά προϊόντα κ.ά., και κατασκευάζουν υφαντά, παραδοσιακές φορεσιές, στολές και είδη λαϊκής τέχνης. Τα μεταποιημένα προϊόντα, όπως και πολλά από τα νωπά προϊόντα, τα πωλούν σε περιοχές όπου έχει εξελιχθεί ο αγροτουρισμός. Οι περιοχές αυτές είναι κυρίως οι ορεινές και ιδιαίτερα όσες από αυτές βρίσκονται γύρω από τη λίμνη του Ν. Πλαστήρα. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το συνεταιριστικό πνεύμα μεταξύ των μελών δεν έχει αναπτυχθεί στον επιθυμητό βαθμό και αυτό αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα, στην ανάπτυξη των Συνεταιρισμών.

Τέλος, οι αγρότισσες έχουν το δικαίωμα συμμετοχής και στα κοινά, αλλά σε περιορισμένο βαθμό.

Όπως διαπιστώνεται, οι γυναίκες – αγρότισσες του Ν. Καρδίτσας διακρίνονται για πολυδραστηριότητα. Με τη συμμετοχή τους εντός και εκτός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων έχουν επιτύχει, πρώτα απ' όλα, την αναγνώρισή τους ως αγρότισσες, δηλαδή έχουν αποκτήσει τη χαμένη επαγγελματική τους ταυτότητα, ενώ δευτερευόντως συμβάλλουν σημαντικά στην αύξηση τόσο του οικογενειακού όσο και του ατομικού τους εισοδήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4:ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΠΙΤΟΠΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 Μικρή Εκμετάλλευση βαμβακιού και καλαμποκιού

4.1.1 Γενικά

Ο παραγωγός της μικρής αυτής εκμετάλλευσης είναι κάτοικος της κοινότητας Προδρόμου του Νομού Καρδίτσας και ασχολείται με τις καλλιέργειες βαμβακιού και καλαμποκιού. Το σύνολο της έκτασης που καλλιεργεί ανέρχεται σε 41 στρέμματα, από τα οποία:

- η έκταση των 38 στρεμμάτων αντιστοιχεί στην καλλιέργεια του βαμβακιού και
- η έκταση των 3 στρεμμάτων αντιστοιχεί στην καλλιέργεια του καλαμποκιού.

Από τα 41 στρέμματα, τα 31 είναι ιδιόκτητα και τα υπόλοιπα 10 στρέμματα ενοικιαζόμενα με ενοίκιο 20.000 δρχ./στρ. το έτος 1998 (200.000 δρχ.) και 25.000 δρχ./στρ. τα έτη 1999 και 2000 (250.000 δρχ.). Αντίστοιχα, το τεκμαρτό ενοίκιο του ιδιόκτητου χωραφιού ανέρχεται στις 620.000 δρχ. το έτος 1998 και στις 775.000 δρχ. τα έτη 1999 και 2000.

Ο παραγωγός είναι απόφοιτος δημοτικού, ηλικίας 52 ετών, έχει παρακολουθήσει σεμινάρια στο Κ.Ε.Γ.Ε. και η οικογένειά του αποτελείται από 4 μέλη, εκ των οποίων μόνο ο ίδιος και η σύζυγός του απασχολούνται στην εκμετάλλευση. Τα υπόλοιπα 2 μέλη είναι παιδιά ηλικίας 23 και 25 ετών.

4.1.2 Οικονομικά στοιχεία στο σύνολο της εκμετάλλευσης και κατά κλάδο

Κατά τη διάρκεια της προσωπικής συνέντευξης με τον παραγωγό της μικρής εκμετάλλευσης συγκεντρώθηκαν στοιχεία για τα χαρακτηριστικά της μικρής αυτής επιχείρησης. Τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν, επεξεργάστηκαν σύμφωνα με τις αρχές της Αγροτικής Οικονομικής. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στους πίνακες που ακολουθούν.

4.1.2.1 Ακαθάριστη Πρόσοδος

Στο σύνολο της εκμετάλλευσης η ακαθάριστη πρόσοδος παρουσιάζεται ως εξής:

Πίνακας 1: Ακαθάριστη Πρόσοδος στο σύνολο της εκμετάλλευσης κατά την τριετία 1998-2000

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Ακαθάριστη Αξία της Παραγωγής	3378927	3111364	3258065	-7,91%	4,71%
Επιδότησεις	47244	-	51780	9,60%	
Ακαθάριστη Πρόσοδος	3426171	3111364	3309845	-9,18%	6,37%

Κατά κλάδο:

Πίνακας 2: Ακαθάριστη Πρόσοδος της καλλιέργειας βαμβακιού κατά την τριετία 1998-2000

ΒΑΜΒΑΚΙ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Ακαθάριστη Αξία της Παραγωγής	2927477	2580964	2689565	-11,80%	4,20%
Επιδότησεις	-	-	-	-	-
Ακαθάριστη Πρόσοδος	2927477	2580964	2689565	-11,80%	4,20%

Πίνακας 3: Ακαθάριστη Πρόσοδος της καλλιέργειας καλαμποκιού κατά την τριετία 1998-2000

ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ	1998	1999	2000	2000/1998
Ακαθάριστη Αξία της Παραγωγής	141950	-	139500	-1,72%
Επιδοτήσεις	47244	-	51780	9,60%
Ακαθάριστη Πρόσοδος	189194	-	191280	1,10%

Όπως παρατηρείται από τους παραπάνω πίνακες, η ακαθάριστη πρόσοδος τόσο στο σύνολο της μικρής αυτής εκμετάλλευσης όσο και κατά κλάδο, κατά την τριετία 1998-2000, έχει παρουσιάσει σημαντική αύξηση. Αυτό οφείλεται αφενός στην αύξηση της ακαθάριστης αξίας της παραγωγής και αφετέρου στην αύξηση των επιδοτήσεων, το άθροισμα των οποίων δίνει την ακαθάριστη πρόσοδο.

Το έτος 1999, ο παραγωγός απασχολείτο μόνο με την καλλιέργεια του βαμβακιού.

- Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής

Πίνακας 4: Αναθάρσιση Αξία της Παραγωγής κατά την Τριετία 1998-2000

ΠΑΡΑΓΩΜΕΝΟ ΕΙΔΟΣ	1998				1999				2000			
	ΤΙΜΗ ΜΟΝΑΔΟΣ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΡΑΓΩΜΕΝΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΑΞΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΤΙΜΗ ΜΟΝΑΔΟΣ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΡΑΓΩΜΕΝΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΑΞΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΤΙΜΗ ΜΟΝΑΔΟΣ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΡΑΓΩΜΕΝΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΑΞΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΤΙΜΗ ΜΟΝΑΔΟΣ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΡΑΓΩΜΕΝΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΑΞΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
Βαμβάκι	259	11.303	2.927.477	242,8	10.630	2.580.964	283,5	9.487	2.689.565			
Καλαμπόκι	40	2.700	108.000	-	-	-	45	3.100	139.500			
Καλαμπόκι για τη διατροφή ζώων	35	970	33.950	45	1.300	58.500	-	-	-			
Σύνολο Καλαμποκιού			141.950									
Εισοδήματα εκτός γεωργίας												
Όρνιθες	60	1.500	90.000	70	2.000	140.000	70	1.700	119.000			
Όρνιθια	1.600	95	152.000	1.800	140	252.000	2.000	110	220.000			
Παραγωγή κρέατος χοιρίδιου παχυνόμενου	1.500	45	67.500	1.700	47	79.900	1.800	50	90.000			

Στην ακαθάριστη αξία της παραγωγής περιλαμβάνονται και τα εισοδήματα εκτός γεωργίας. Ο συγκεκριμένος παραγωγός πέραν των γεωργικών εκμεταλλεύσεων βαμβακιού και καλαμποκιού διαθέτει: όρνιθες, ορνίθια και χοιρίδιο παχυνόμενο.

- Για το έτος 1998: 15 όρνιθες, 70 ορνίθια και ένα παχυνόμενο χοιρίδιο.
- Για το έτος 1999: 20 όρνιθες, 100 ορνίθια και ένα παχυνόμενο χοιρίδιο.
- Για το έτος 2000: 17 όρνιθες, 80 ορνίθια και ένα παχυνόμενο χοιρίδιο.

☉ Επιδότησεις:

Τόσο η καλλιέργεια του βαμβακιού, όσο και η καλλιέργεια του καλαμποκιού επιδοτούνται. Η επιδότηση του καλαμποκιού δεν συμπεριλαμβάνεται στην ακαθάριστη αξία της παραγωγής και είναι γνωστή, σε αντίθεση με την επιδότηση του βαμβακιού που συμπεριλαμβάνεται στην ακαθάριστη αξία της παραγωγής και είναι άγνωστη. Ο παραγωγός δεν είναι δυνατόν να γνωρίζει την τιμή της επιδότησης του βαμβακιού, διότι η τελευταία είναι συνάρτηση της εκάστοτε τιμής του δολλαρίου. Δηλαδή, τόσο η εμπορική τιμή όσο και η τιμή επιδότησης του βαμβακιού δεν παραμένει σταθερή, αλλά μεταβάλλεται σχεδόν καθημερινά. Όταν η εμπορική τιμή μειώνεται η τιμή επιδότησης αυξάνεται και το αντίστροφο.

4.1.2.2 Ανάλυση του Κόστους Επένδυσης της εκμετάλλευσης

Πίνακας 5: Κόστος κτιριακών εγκαταστάσεων και μηχανολογικού εξοπλισμού κατά την τριετία 1998-2000

Κατηγορίες Επενδύσεων	Έτος Κατασκευής	Διάρκεια Ζωής (σε έτη)	Αρχική Αξία (σε δρχ.) Έτος 1998	Αρχική Αξία (σε δρχ.) Έτος 1999	Αρχική Αξία (σε δρχ.) Έτος 2000
Κτίρια					
Σταβλαποθήκη (6,5×14m)	1974	35	3000000	3050000	3100000
Μηχανολογικός Εξοπλισμός					
Τρακτέρ (FIAT, 84HP)	1984	20	10200000	10250000	10300000
Αροτρο (3υνο)	1976	30	540000	590000	640000
Δισκοσβάρνα (24δίσκων, υδραυλ ική)	1988	18	950000	1000000	1050000
Σπαρτική Βάμβακος (2 σειρών, απλή)	1976	30	580000	630000	680000
Σκαλιστήρι (2 σειρών)	1977	28	300000	350000	400000
Πλατφόρμα (4τροχη)	1977	30	950000	1000000	1050000
Λιπαντήρας	1977	28	150000	200000	250000
Φρεζοσκαλιστήρι	1986	20	620000	670000	720000
Σωλήνες Αρδευσης (αλουμινίου, 250m)	1978	30	202000	252000	302000
Μπεκ (16 τεμάχια)	1978	30	30000	45000	60000
ΣΥΝΟΛΟ	—	—	17522000	18037000	18552000

4.1.2.3 Ετήσιες Επιβαρύνσεις

Στο σύνολο της εκμετάλλευσης οι ετήσιες επιβαρύνσεις παρουσιάζονται ως εξής:

- Αποσβέσεις

Πίνακας 6: Αποσβέσεις των κτιριακών εγκαταστάσεων και του μηχανολογικού εξοπλισμού το έτος 1998

ΕΤΟΣ 1998			
ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ	ΑΠΟΣΒΕΣΤΕΑ ΑΞΙΑ (ΔΡΧ.)	ΧΡΟΝΟΣ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ (ΕΤΗ)	ΕΤΗΣΙΑ ΑΠΟΣΒΕΣΗ (ΔΡΧ.)
<i>Κτιριακές Εγκαταστάσεις</i>	3000000	35	85714
<i>Μηχανολογικός Εξοπλισμός</i>			
Τρακτέρ	10200000	20	459000
Άροτρο	540000	30	18000
Δισκοσβάρνα	950000	18	52778
Σπартική Βάμβακος	580000	30	19333
Σκαλιστήρι	300000	28	10714
Πλατφόρμα	950000	30	31666
Λιπαντήρας	150000	28	5357
Φρεζοσκαλιστήρι	620000	20	31000
Σωλήνες Άρδευσης	202000	30	6733
Μπεκ	30000	30	1000
ΣΥΝΟΛΟ	17522000	—	721295

Πίνακας 7: Αποσβέσεις των κτιριακών εγκαταστάσεων και του μηχανολογικού εξοπλισμού το έτος 1999

ΕΤΟΣ 1999			
ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ	ΑΠΟΣΒΕΣΤΕΑ ΑΞΙΑ (ΔΡΧ.)	ΧΡΟΝΟΣ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ (ΕΤΗ)	ΕΤΗΣΙΑ ΑΠΟΣΒΕΣΗ (ΔΡΧ.)
<i>Κτιριακές Εγκαταστάσεις</i>	3050000	35	87143
<i>Μηχανολογικός Εξοπλισμός</i>			
Τρακτέρ	10250000	20	461250
Άροτρο	590000	30	19666
Δισκοσβάρνα	1000000	18	55555
Σπартική Βάμβακος	630000	30	21000
Σκαλιστήρι	350000	28	12500
Πλατφόρμα	1000000	30	33333
Λιπαντήρας	200000	28	7143
Φρεζοσκαλιστήρι	670000	20	33500
Σωλήνες Άρδευσης	252000	30	8400
Μπεκ	45000	30	1500
ΣΥΝΟΛΟ	18037000	—	740990

Πίνακας 8: Αποσβέσεις των κτιριακών εγκαταστάσεων και του μηχανολογικού εξοπλισμού το έτος 2000

ΕΤΟΣ 2000			
ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ	ΑΠΟΣΒΕΣΤΕΑ ΑΞΙΑ (ΔΡΧ.)	ΧΡΟΝΟΣ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ (ΕΤΗ)	ΕΤΗΣΙΑ ΑΠΟΣΒΕΣΗ (ΔΡΧ.)
<i>Κτιριακές Εγκαταστάσεις</i>	3100000	35	88570
<i>Μηχανολογικός Εξοπλισμός</i>			
Τρακτέρ	9270000	20	463500
Άροτρο	640000	30	21300
Δισκοσβάρνα	1050000	18	58300
Σπαρτική Βάμβακος	680000	30	22660
Σκαλιστήρι	400000	28	14300
Πλατφόρμα	1050000	30	35000
Λιπαντήρας	250000	28	8900
Φρεζοσκαλιστήρι	720000	20	36000
Σωλήνες Άρδευσης	302000	30	10000
Μπεκ	60000	30	2000
ΣΥΝΟΛΟ	17522000	—	760530

- Συντήρηση

Η δαπάνη συντήρησης των κτιρίων και του μηχανολογικού εξοπλισμού κατά τα έτη 1998, 1999 και 2000 έχει ως εξής:

Πίνακας 9: Δαπάνη συντήρησης του μηχανολογικού εξοπλισμού κατά την τριετία 1998-2000

ΕΤΗΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ (ΔΡΧ.)			
ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ	ΕΤΟΣ 1998	ΕΤΟΣ 1999	ΕΤΟΣ 2000
<i>Μηχανολογικός Εξοπλισμός</i>	98000	107000	71000

- Ασφάλιστρα

Πίνακας 10: Ετήσια δαπάνη ασφαλίσεων κατά την τριετία 1998-2000

ΕΤΗΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΡΩΝ (ΔΡΧ.)	ΕΤΟΣ 1998	ΕΤΟΣ 1999	ΕΤΟΣ 2000	1999/1998	2000/1999
ΣΥΝΟΛΟ	26000	26000	26000	—	—

- Τόκοι Παγίων Ιδίων Κεφαλαίων

Πίνακας 11: Τόκοι παγίων ιδίων κεφαλαίων κατά την τριετία 1998-2000

ΤΟΚΟΙ ΠΑΓΙΩΝ ΙΔΙΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ	ΕΤΟΣ 1998	ΕΤΟΣ 1999	ΕΤΟΣ 2000	1999/1998	2000/1999
ΣΥΝΟΛΟ	191196	167554	142321	-12,30%	-15,05%

♦ Ο παραγωγός δεν έχει καθόλου δανειακά κεφάλαια.

- Σύνολο ετήσιων επιβαρύνσεων

Συγκεντρωτικά οι ετήσιες επιβαρύνσεις παρουσιάζονται ως εξής:

Πίνακας 12: Κατηγορίες σταθερών δαπανών κατά την τριετία 1998-2000

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΤΑΘΕΡΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
ΑΠΟΣΒΕΣΕΙΣ	721295	740000	760530	2,59%	2,77%
ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ	98000	107000	71000	9,18%	-33,60%
ΑΣΦΑΛΙΣΤΡΑ	26000	26000	26000	-	-
ΤΟΚΟΙ ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	191196	167554	142321	-12,36%	-15,05%
ΔΑΝΕΙΑ	-	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	1036491	1040554	999851	0,39%	-3,91%

Οι σταθερές δαπάνες στο σύνολό τους παρουσιάζουν, κατά την τριετία 1998-2000, πτωτική τάση (το έτος 1998/1999 το ποσοστό ανερχόταν σε 0,39% ενώ το έτος 1999/2000 μειώθηκε σε 3,91%). Από τις σταθερές δαπάνες, οι αποσβέσεις εμφανίζουν μία μικρή αύξηση, ενώ τα ασφάλιστρα παραμένουν σταθερά.

Κατά κλάδο οι ετήσιες επιβαρύνσεις παρουσιάζονται συγκεντρωτικά ως εξής:

- BAMBAKI

Πίνακας 13: Κατηγορίες σταθερών δαπανών της καλλιέργειας βαμβακιού κατά την τριετία 1998-2000

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΤΑΘΕΡΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΒΑΜΒΑΚΙΟΥ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
ΑΠΟΣΒΕΣΕΙΣ	668517	740990	704881	10,84%	-4,87%
ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ	90829	107000	65805	17,80%	-38,50%
ΑΣΦΑΛΙΣΤΡΑ	24097	26000	24097	7,89%	-7,31%
ΤΟΚΟΙ ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	177206	167554	131907	-5,44%	-21,27%
ΔΑΝΕΙΑ	-	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	960649	1041544	926690	8,42%	-11,02%

Οι σταθερές δαπάνες της καλλιέργειας του βαμβακιού (αποσβέσεις, συντήρηση, ασφάλιστρα και τόκοι ιδίου κεφαλαίου) παρουσιάζουν σημαντικότερη μείωση, κατά την τριετία που μελετάται (το έτος 1998/1999 το ποσοστό κυμαινόταν στο 8,42%, ενώ το έτος 1999/2000 έχει μειωθεί στο 11,02%).

- ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ

Πίνακας 14: Κατηγορίες σταθερών δαπανών της καλλιέργειας καλαμποκιού κατά την τριετία 1998-2000

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΤΑΘΕΡΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΚΑΛΑΜΠΟΚΙΟΥ	1998	1999	2000	2000/1998
ΑΠΟΣΒΕΣΕΙΣ	52777	-	55648	5,43%
ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ	7170	-	5195	-27,54%
ΑΣΦΑΛΙΣΤΡΑ	1900	-	1900	-
ΤΟΚΟΙ ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	13990	-	10414	-25,56%
ΔΑΝΕΙΑ	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	75837	-	73157	-3,53%

♦ Ο επιμερισμός των ετήσιων επιβαρύνσεων, σε βαμβάκι και καλαμπόκι, γίνεται ανάλογα με τα στρέμματα που αντιστοιχούν σε καθένα από τα παραγόμενα προϊόντα.

Οι συνολικές σταθερές δαπάνες της καλλιέργειας καλαμποκιού, κατά τη διάρκεια των τριών ετών, παρουσιάζουν μείωση κατά 3,53%. Επειδή ο παραγωγός της συγκεκριμένης εκμετάλλευσης το έτος 1999 δεν καλλιεργεί καλαμπόκι παρά μόνο βαμβάκι είναι δύσκολο να εκτιμηθεί η μείωση αυτή, αν δηλαδή είναι μεγάλη ή μικρή, εφόσον δεν υπάρχει μέτρο σύγκρισης.

4.1.2.4 Ετήσιες Δαπάνες Παραγωγής

Πίνακας 15: Ετήσιες δαπάνες παραγωγής στο σύνολο της εκμετάλλευσης κατά την τριετία 1998-2000

ΕΤΗΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Αμοιβή ιδίας εργασίας	847500	877500	663000	3,53%	-24,44%
Αμοιβή ξένης εργασίας	301000	289000	327500	-3,98%	13,32%
Καύσιμα / Λιπαντικά	80000	128000	141500	60%	10,54%
Σπόροι	132000	168000	180000	27,27%	7,14%
Λιπάσματα	239000	260000	306500	8,78%	17,88%
Φυτοφάρμακα	124000	166000	127400	33,87%	-23,25%
Αρδευτικά τέλη	70000	65000	69500	-7,14%	6,92%
Δαπάνες αγοράς και διατροφής ζώων	54375	80780	73860	48,56%	-8,56%
Κρατήσεις υπέρ ΕΛΓΑ	87824	77429	80687	-11,83%	4,20%
Τόκοι Κυκλοφοριακού Κεφαλαίου	110872	122057	113356	10,08%	-7,12%
ΣΥΝΟΛΟ	2046571	2233766	2083303	9,14%	-6,73%

Οι ετήσιες δαπάνες παραγωγής κατά κλάδο:

- BAMBAKI

Πίνακας 16: Ετήσιες δαπάνες παραγωγής της καλλιέργειας βαμβακιού κατά την τριετία 1998-2000

ΔΑΠΑΝΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΒΑΜΒΑΚΙΟΥ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Αμοιβή ιδίας εργασίας	603750	645000	402750	6,83%	-37,55%
Αμοιβή ξένης εργασίας	289000	289000	327500	-	13,32%
Καύσιμα / Λιπαντικά	75000	128000	134000	70,66%	4,68%
Σπόροι	122500	168000	165500	37,14%	-1,48%
Λιπάσματα	214000	260000	283500	21,49%	9,03%
Φυτοφάρμακα	124000	166000	90600	33,87%	-45,42%
Αρδευτικά τέλη	64900	65000	64600	0,15%	-0,61%
Κρατήσεις υπέρ ΕΛΓΑ	87824	77429	80687	-11,83%	4,20%
Τόκοι Κυκλοφοριακού Κεφαλαίου	89589	103260	88107	15,25%	-14,67%
ΣΥΝΟΛΟ	1670563	1901689	1637244	13,83%	-13,90%

- ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ

Πίνακας 17: Ετήσιες δαπάνες παραγωγής της καλλιέργειας καλαμποκιού κατά την τριετία 1998-2000

ΔΑΠΑΝΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΛΑΜΠΟΚΙΟΥ	1998	1999	2000	2000/1998
Αμοιβή ιδίας εργασίας	33750	-	27750	-17,77%
Αμοιβή ξένης εργασίας	12000	-	16000	33,33%
Καύσιμα / Λιπαντικά	5000	-	7500	50%
Σπόροι	10000	-	14500	45%
Λιπάσματα	25000	-	23000	-8%
Φυτοφάρμακα	-	-	8800	-
Αρδευτικά τέλη	5100	-	5100	-
Τόκοι Κυκλοφοριακού Κεφαλαίου	5451	-	6159	12,98%
ΣΥΝΟΛΟ	96301	-	108809	12,98%

© Κρατήσεις υπέρ ΕΛΓΑ (Οργανισμός Ελληνικών Γεωργικών Ασφαλίσεων): Αφορούν μόνο στην αξία του βαμβακιού, καθώς μόνο γι' αυτό εκδόθηκε τιμολόγιο.

Πίνακας 18: Δαπάνες αγοράς και διατροφής ζώων το έτος 1998

ΕΤΟΣ 1998			
Κατηγορία Ζωοτροφών	Συνολική Κατανάλωση Ζωοτροφών (kgf)	Τιμή Ζωοτροφής δρχ./κιλό	Συνολική Αξία (δρχ.)
Καλαμπόκι	970	35	33950
Γάλα σκόνη	3,5	350	1225
Σόγια	2	100	200
Χοιρίδιο Παχυνόμενο			19000
Συνολική Δαπάνη Διατροφής			54375

Πίνακας 19: Δαπάνες αγοράς και διατροφής ζώων το έτος 1999

ΕΤΟΣ 1999			
Κατηγορία Ζωοτροφών	Συνολική Κατανάλωση Ζωοτροφών (kgf)	Τιμή Ζωοτροφής δρχ./κιλό	Συνολική Αξία (δρχ.)
Καλαμπόκι	1300	45	58500
Γάλα σκόνη	4	450	1800
Σόγια	4	120	480
Χοιρίδιο Παχυνόμενο			20000
Συνολική Δαπάνη Διατροφής			80780

Πίνακας 20: Δαπάνες αγοράς και διατροφής ζώων το έτος 2000

ΕΤΟΣ 2000			
Κατηγορία Ζωοτροφών	Συνολική Κατανάλωση Ζωοτροφών (kg)	Τιμή Ζωοτροφής (δρχ./κιλό)	Συνολική Αξία (δρχ.)
Καλαμπόκι	1100	45	49500
Γάλα σκόνη	4	500	2000
Σόγια	3	120	360
Χοιρίδιο Παχυνόμενο			22000
Συνολική Δαπάνη Διατροφής			73860

Συγκεντρωτική Παρουσίαση των ετησίων επιβαρύνσεων και δαπανών παραγωγής:

Στο σύνολο της εκμετάλλευσης

Πίνακας 21: Κατηγορίες σταθερών και μεταβλητών δαπανών στο σύνολο της εκμετάλλευσης κατά την τριετία 1998-2000

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΔΑΠΑΝΩΝ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Αμοιβή ιδίας εργασίας	847500	877500	663000	3,53%	-24,44%
Αμοιβή ξένης εργασίας	301000	289000	327500	-3,98%	13,32%
Καύσιμα / Λιπαντικά	80000	128000	141500	60%	10,54%
Σπόροι	132000	168000	180000	27,27%	7,14%
Λιπάσματα	239000	260000	306500	8,78%	17,88%
Φυτοφάρμακα	124000	166000	127400	33,87%	-23,25%
Αρδευτικά τέλη	70000	65000	69500	-7,14%	6,92%
Δαπάνες αγοράς και διατροφής ζώων	54375	80780	73860	48,56%	-8,56%
Κρατήσεις υπέρ ΕΛΓΑ	87824	77429	80687	-11,83%	4,20%
Τόκοι Κυκλοφοριακού Κεφαλαίου	110872	122057	113356	10,08%	-7,12%
Σύνολο Μεταβλητών Δαπανών	2046571	2233766	2083303	9,14%	-6,73%
Αποσβέσεις	721295	740990	760530	2,73%	2,63%
Ασφάλιστρα	26000	26000	26000	-	-
Συντήρηση	98000	107000	71000	9,18%	-33,64%
Τόκοι Παγίου Ιδίου Κεφαλαίου	191196	167554	142321	-12,36%	-15,05%
Ενοίκιο Εδάφους α. Ιδιο β. Ξένο	620000 200000	775000 250000	775000 250000	-	-
Σύνολο Σταθερών Δαπανών	1856491	2066544	2024851	11,31%	-2,01%
Σύνολο Ετησίων Δαπανών	3903062	4300310	4108154	10,17%	-4,46%

Από τη συγκεντρωτική παρουσίαση των ετησίων επιβαρύνσεων και δαπανών παραγωγής στο σύνολο της εκμετάλλευσης διαπιστώνεται, επίσης κατά τη διάρκεια των τριών ετών μεγάλη πτώση (από 10,17% σε -4,46%), που οφείλεται τόσο στη μείωση των μεταβλητών δαπανών όσο και στη μείωση των σταθερών δαπανών.

Κατά κλάδο**BAMBAKI:****Πίνακας 22:** Κατηγορίες σταθερών και μεταβλητών δαπανών της καλλιέργειας βαμβακιού κατά την τριετία 1998-2000

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΔΑΠΑΝΩΝ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Αμοιβή ιδίας εργασίας	603750	645000	402750	6,83%	-37,55%
Αμοιβή ξένης εργασίας	289000	289000	327500	-	13,32%
Καύσιμα / Λιπαντικά	75000	128000	134000	70,66%	4,68%
Σπόροι	122500	168000	165500	37,14%	-1,48%
Λιπάσματα	214000	260000	283500	21,49%	9,03%
Φυτοφάρμακα	124000	166000	90600	33,87%	-45,42%
Αρδευτικά τέλη	64900	65000	64600	0,15%	-0,61%
Κρατήσεις υπέρ ΕΛΓΑ	87824	77429	80687	-11,83%	4,20%
Τόκοι Κυκλοφοριακού Κεφαλαίου	89589	103260	88107	15,25%	-14,67%
Σύνολο Μεταβλητών Δαπανών	1670563	1901689	1637244	13,83%	-13,90%
Αποσβέσεις	668517	740990	704881	10,84%	-4,87%
Ασφάλιστρα	24097	26000	24097	7,89%	-7,31%
Συντήρηση	90829	107000	65805	17,80%	-38,50%
Τόκοι Παγίου Ιδίου Κεφαλαίου	177206	167554	131907	-5,44%	-21,27%
Ενοίκιο Εδάφους	760000	1025000	950000	34,86%	-7,31%
Σύνολο Σταθερών Δαπανών	1720649	2066544	1876690	20,10%	-9,18%
Σύνολο Ετησίων Δαπανών	3391212	3968233	3513934	17,01%	-11,44%

Ειδικότερα στον κλάδο του βαμβακιού, όπως προκύπτει από τον ανωτέρω πίνακα, οι συνολικές μεταβλητές δαπάνες παρουσιάζουν μείωση κατά 27,73%, ενώ οι συνολικές σταθερές δαπάνες κατά 29,28%. Κατά συνέπεια, πτώση παρατηρείται και στο σύνολο των ετησίων δαπανών.

ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ:**Πίνακας 23:** Κατηγορίες σταθερών και μεταβλητών δαπανών της καλλιέργειας καλαμποκιού κατά την τριετία 1998-2000

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΔΑΠΑΝΩΝ	1998	1999	2000	2000/1998
Αμοιβή ιδίας εργασίας	33750	-	27750	-17,77%
Αμοιβή ξένης εργασίας	12000	-	16000	33,33%
Καύσιμα / Λιπαντικά	5000	-	7500	50%
Σπόροι	10000	-	14500	45%
Λιπάσματα	25000	-	23000	-8%
Φυτοφάρμακα	-	-	8800	-
Αρδευτικά τέλη	5100	-	5100	-
Τόκοι Κυκλοφοριακού Κεφαλαίου	5451	-	6159	12,98%
Σύνολο Μεταβλητών Δαπανών	96301	-	108809	12,98%
Αποσβέσεις	52777	-	55648	5,43%
Ασφάλιστρα	1900	-	1900	-
Συντήρηση	7170	-	5195	-27,54%
Τόκοι Παγίου Ιδίου Κεφαλαίου	13990	-	10414	-25,56%
Ενοίκιο Εδάφους	60000	-	75000	25%
Σύνολο Σταθερών Δαπανών	135837	-	148157	9,06%
Σύνολο Ετησίων Δαπανών	232138	-	256966	10,69%

Στο σύνολό τους οι ετήσιες δαπάνες της καλλιέργειας του καλαμποκιού, κατά την τριετία 1998-2000, με εξαίρεση το έτος 1999 για το λόγο που προαναφέρθηκε παρουσιάζουν αύξηση κατά 10,69%, σε αντίθεση με εκείνες της καλλιέργειας βαμβακιού.

4.1.3 Οικονομικά Αποτελέσματα

4.1.3.1 Στο σύνολο της εκμετάλλευσης

Τα οικονομικά αποτελέσματα, που προκύπτουν από το συσχετισμό της αξίας της παραγωγής με τις απαιτούμενες δαπάνες, παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 24: Οικονομικά αποτελέσματα στο σύνολο της εκμετάλλευσης κατά την τριετία 1998-2000

ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΔΡΑΧΜΕΣ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Ακαθάριστη Πρόσοδος	3426171	3111364	3309845	-9,18%	6,37%
Καθαρό Κέρδος	-476891	-1188946	-798309	-149,00%	32,80%
Ακαθάριστο Κέρδος	1379600	877598	1226542	-36,30%	39,76%
Καθαρή Πρόσοδος	645177	125665	482368	-80,50%	283,80%
Πρόσοδος Καθαρής Περιουσίας	445177	-124335	232368	-127,00%	286,88%
Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα	1292677	753165	895368	-41,70%	18,80%
Συνολικό Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα	1472677	953165	1095368	-35,20%	14,91%

Στο σύνολό της η μικρή αυτή εκμετάλλευση, όπως διαπιστώνεται και από τον ανωτέρω πίνακα, εξελίσσεται με ανοδική πορεία. Τα ποσοστά των κερδών του παραγωγού από την εκμετάλλευσή του καθώς και του γεωργικού οικογενειακού του εισοδήματος, κατά την τριετία 1998-2000 παρουσιάζονται σχετικά υψηλά. Ιδιαίτερα αυξημένα εμφανίζονται το καθαρό κέρδος κατά 181,8%, η καθαρή πρόσοδος κατά 364,3% και η πρόσοδος καθαρής περιουσίας κατά 413,88%. Αντίθετα, όσον αφορά την ακαθάριστη πρόσοδο και το ακαθάριστο κέρδος, καθώς και το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα δεν παρατηρείται σημαντική αύξηση.

4.1.3.2 Κατά κλάδο

- BAMBAKI

Πίνακας 25: Οικονομικά αποτελέσματα της καλλιέργειας βαμβακιού κατά την τριετία 1998-2000

ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΔΡΑΧΜΕΣ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Ακαθάριστη Πρόσοδος	2927477	2580964	2689565	-11,83%	4,20%
Καθαρό Κέρδος	-463735	-1387269	-824369	-399%	40,57%
Ακαθάριστο Κέρδος	1256914	679275	1052321	-45,95%	54,91%
Καθαρή Πρόσοδος	563060	-91455	345645	116,24%	477,93%
Πρόσοδος Καθαρής Περιουσίας	423060	-341455	170645	-180%	149,97%
Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα	1026810	303545	573395	-70,43%	88,89%

- ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ

Πίνακας 26: Οικονομικά αποτελέσματα της καλλιέργειας καλαμποκιού κατά την τριετία 1998-2000

ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΔΡΑΧΜΕΣ	1998	1999	2000	2000/1998
Ακαθάριστη Πρόσοδος	189194	-	191280	1,10%
Καθαρό Κέρδος	-42944	-	-65686	52,95%
Ακαθάριστο Κέρδος	92893	-	82471	-11,21%
Καθαρή Πρόσοδος	36497	-	25887	-29,07%
Πρόσοδος Καθαρής Περιουσίας	-23503	-	-49113	-109%
Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα	10247	-	-21363	308,48%

Συγκρίνοντας τα οικονομικά αποτελέσματα τόσο του κλάδου του βαμβακιού όσο και του κλάδου του καλαμποκιού, κατά τη διάρκεια της τριετίας, παρατηρούνται ουσιαστικές διαφορές όσον αφορά κυρίως το ακαθάριστο κέρδος, την καθαρή πρόσοδο και την πρόσοδο καθαρής περιουσίας. Στον κλάδο του βαμβακιού τα συγκεκριμένα οικονομικά αποτελέσματα εμφανίζονται αρκετά αυξημένα, ενώ στον κλάδο του καλαμποκιού εξαιρετικά μειωμένα.

Αυτό αποδεικνύει ότι η αγροτική οικογένεια στηρίζεται ως επί το πλείστον στην καλλιέργεια του βαμβακιού, αφού από αυτήν προέρχεται και το μεγαλύτερο ποσοστό του γεωργικού οικογενειακού εισοδήματος.

☺ Συνολικό Γεωργικό Εισόδημα: Ο παραγωγός της μικρής αυτής εκμετάλλευσης, πέραν των δικών του γεωργικών εκμεταλλεύσεων, απασχολείται και σε ξένες γεωργικές εκμεταλλεύσεις για εργασίες με ίδια γεωργικά μηχανήματα, εισπράττοντας επιπλέον εισοδήματα (200.000 δρχ.), τα οποία προστίθενται στο γεωργικό οικογενειακό εισόδημα.

4.1.4 Δείκτες Παραγωγικότητας

4.1.4.1 Στο σύνολο της εκμετάλλευσης

Πίνακας 27: Δείκτες παραγωγικότητας στο σύνολο της μικρής εκμετάλλευσης κατά την τριετία 1998-2000

ΔΕΙΚΤΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑΣ	1998	1999	2000
Αποδοτικότητα Μέσου Επενδεδυμένου Κεφαλαίου (%)	2,55	0,5	2
Αποδοτικότητα Μέσου Επενδεδυμένου Ιδίου Κεφαλαίου (%)	2,19	-0,63	1,21

4.1.4.2 Κατά κλάδο

- BAMBAKI

Πίνακας 28: Δείκτες παραγωγικότητας της καλλιέργειας βαμβακιού κατά την τριετία 1998-2000

ΔΕΙΚΤΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑΣ	1998	1999	2000
Αποδοτικότητα Μέσου Επενδεδυμένου Κεφαλαίου (%)	2,77	-0,37	1,55
Αποδοτικότητα Μέσου Επενδεδυμένου Ιδίου Κεφαλαίου (%)	2,56	-1,73	1

- ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ**Πίνακας 29:** Δείκτες παραγωγικότητας της καλλιέργειας καλαμποκιού κατά την τριετία 1998-2000

ΔΕΙΚΤΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑΣ	1998	1999	2000
Αποδοτικότητα Μέσου Επενδεδυμένου Κεφαλαίου (%)	0,13	-	1,47
Αποδοτικότητα Μέσου Επενδεδυμένου Ιδίου Κεφαλαίου (%)	-6,71	-	-18,8

Στο σύνολο της εκμετάλλευσης αλλά και κατά κλάδο, τόσο η αποδοτικότητα του μέσου επενδυσμένου κεφαλαίου όσο και η αποδοτικότητα του μέσου επενδυσμένου ιδίου κεφαλαίου παρουσιάζουν κατά την τριετία 1998-2000 πτωτική τάση με σημαντικότερη μείωση το έτος 1999 (εξάιρεση στη συγκεκριμένη χρονολογία αποτελεί ο κλάδος του καλαμποκιού). Επιπλέον, είναι φανερό ότι η αποδοτικότητα του μέσου επενδυσμένου κεφαλαίου εμφανίζεται περισσότερο αυξημένη εν συγκρίσει με την αποδοτικότητα του μέσου επενδυσμένου ιδίου κεφαλαίου.

ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΡΙΕΤΙΑ 1998 – 2000

Στο σύνολο της εκμετάλλευσης.

Πίνακας 30: Εξέλιξη των κεφαλαίων στο σύνολο της μικρής εκμετάλλευσης κατά την τριετία 1998-2000

ΚΕΦΑΛΑΙΑ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Πάγιο Ίδιο Κεφάλαιο	4779914	4188852	3558025	-12,36%	-15,05%
Πάγιο Δανειακό Κεφάλαιο	-	-	-	-	-
Σύνολο Παγίων	4779914	4188852	3558025	-12,36%	-15,05%
Κυκλοφορούν Κεφάλαιο	1847875	2034280	1889260	10,08%	-7,12%
Μέσο Επενδεδυμένο Κεφάλαιο	25279914	24688852	24058025	-2,33%	-2,55%
Μέσο Επενδεδυμένο Ίδιο Κεφάλαιο	20279914	19688852	19058025	-2,91%	-3,20%

Κατά κλάδο:

- ΒΑΜΒΑΚΙ

Πίνακας 31: Εξέλιξη των κεφαλαίων της καλλιέργειας βαμβακιού κατά την τριετία 1998-2000

ΚΕΦΑΛΑΙΑ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Πάγιο Ίδιο Κεφάλαιο	4430164	4188852	3297682	-5,44%	-21,27%
Πάγιο Δανειακό Κεφάλαιο	-	-	-	-	-
Σύνολο Παγίων	4430164	4188852	3297682	-5,44%	-21,27%
Κυκλοφορούν Κεφάλαιο	1493150	1721000	1468450	15,25%	-14,67%
Μέσο Επενδεδυμένο Κεφάλαιο	23430164	24688852	22297682	5,37%	-9,68%
Μέσο Επενδεδυμένο Ίδιο Κεφάλαιο	19930164	19688852	18797682	-1,21%	-4,52%

- ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ

Πίνακας 32: Εξέλιξη των κεφαλαίων της καλλιέργειας καλαμποκιού κατά την τριετία 1998-2000

ΚΕΦΑΛΑΙΑ	1998	1999	2000	2000/1998
Πάγιο Ίδιο Κεφάλαιο	349750	-	260343	-25,56%
Πάγιο Δανειακό Κεφάλαιο	-	-	-	-
Σύνολο Παγίων	349750	-	260343	-25,56%
Κυκλοφορούν Κεφάλαιο	90850	-	102650	12,98%
Μέσο Επενδεδυμένο Κεφάλαιο	1849750	-	1760343	-4,83%
Μέσο Επενδεδυμένο Ίδιο Κεφάλαιο	349750	-	260343	-25,56%

Η εξέλιξη των κεφαλαίων τόσο στο σύνολο της μικρής εκμετάλλευσης όσο και κατά κλάδο ακολουθεί, κατά την τριετία 1998-2000, καθοδική πορεία. Μόνη εξαίρεση αποτελεί το κυκλοφορούν κεφάλαιο στον κλάδο του καλαμποκιού, το οποίο παρουσιάζεται αυξημένο αφού το ποσοστό του εν συγκρίσει με τα υπόλοιπα ανέρχεται σε 12,98% (με θετικό πρόσημο που δηλώνει αύξηση).

☺ Αξία Εδάφους = 500.000 δρχ./στρ.

☺ Μέση αξία ιδίου επενδυμένου κεφαλαίου = Αξία παγίου ιδίου κεφαλαίου + Αξία ιδίου εδάφους (31 στρ. × 500.000 δρχ./στρ.).

☺ Μέσο Επενδυμένο Κεφάλαιο = Αξία παγίου ιδίου κεφαλαίου + Αξία ιδίου εδάφους + Αξία ξένου εδάφους (10στρ. × 500.000 δρχ./στρ.).

Στον επιμερισμό έχει θεωρηθεί ότι από τα ενοικιασμένα 10 στρέμματα, τα 7 καλλιεργούνται με βαμβάκι και τα 3 στρέμματα με καλαμπόκι. Συνεπώς, στο μέσο επενδυμένο κεφάλαιο όσον αφορά το καλαμπόκι θα χρεωθούν μόνο τα ενοικιαζόμενα στρέμματα, εφόσον τα ιδιόκτητα χρεώθηκαν στο βαμβάκι.

4.2 Μεγάλη Εκμετάλλευση βαμβακιού και καλαμποκιού

4.2.1 Γενικά

Ο παραγωγός της μεγάλης εκμετάλλευσης είναι, επίσης, κάτοικος της κοινότητας Προδρόμου του Νομού Καρδίτσας, ηλικίας 55 ετών και ασχολείται με τις καλλιέργειες βαμβακιού και καλαμποκιού. Το σύνολο της έκτασης που καλλιεργεί ανέρχεται σε 127 στρέμματα, από τα οποία:

- για τα έτη 1999 και 2000, η έκταση των 122 στρεμμάτων αντιστοιχεί στην καλλιέργεια του βαμβακιού και η έκταση των 5 στρεμμάτων αντιστοιχεί στην καλλιέργεια του καλαμποκιού, ενώ
- το έτος 1998 η έκταση της καλλιέργειας του βαμβακιού ανερχόταν σε 102 στρέμματα και της καλλιέργειας του καλαμποκιού σε 25 στρέμματα.

Από τα 127 στρέμματα, τα 75,5 είναι ιδιόκτητα και τα υπόλοιπα 51,5 στρέμματα ενοικιαζόμενα με ενοίκιο 18.640 δρχ./στρ. το έτος 1998 (960.000 δρχ.), 19.029 δρχ./στρ. το έτος 1999 (980.000 δρχ.) και 18.058 δρχ./στρ. το έτος 2000 (930.000 δρχ.). Αντίστοιχα, το τεκμαρτό ενοίκιο του ιδιόκτητου χωραφιού ανήλθε στο 1.407.320 δρχ. το έτος 1998, στο 1.436.689 δρχ. το έτος 1999 και στο 1.363.379 δρχ. το έτος 2000.

Η οικογένεια του εν λόγω παραγωγού αποτελείται, επίσης, από 4 μέλη, εκ των οποίων μόνο ο ίδιος και η σύζυγός του απασχολούνται στην εκμετάλλευση. Τα υπόλοιπα 2 μέλη είναι παιδιά ηλικίας 21 και 25 ετών.

4.2.2 Οικονομικά στοιχεία στο σύνολο της εκμετάλλευσης και κατά κλάδο

Όμοια, τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν, κατά τη διάρκεια της προσωπικής συνέντευξης με τον παραγωγό της μεγάλης αυτής εκμετάλλευσης, επεξεργάστηκαν σύμφωνα με τις αρχές της Αγροτικής Οικονομικής και τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στους πίνακες που ακολουθούν.

4.2.2.1 Ακαθάριστη Πρόσοδος

Στο σύνολο της εκμετάλλευσης η ακαθάριστη πρόσοδος παρουσιάζεται ως ακολούθως:

Πίνακας 1: Ακαθάριστη Πρόσοδος στο σύνολο της εκμετάλλευσης κατά την τριετία 1998-2000

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Ακαθάριστη Αξία της Παραγωγής	8387950	9790900	10574500	16,72%	8%
Επιδοτήσεις	393465	78740	86300	79,98%	9,60%
Ακαθάριστη Πρόσοδος	8781415	9869640	10660800	12,39%	8,01%

Κατά κλάδο:

Πίνακας 2: Ακαθάριστη Πρόσοδος της καλλιέργειας βαμβακιού κατά την τριετία 1998-2000

ΒΑΜΒΑΚΙ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Ακαθάριστη Αξία της Παραγωγής	6878800	9308000	8657250	35,30%	-6,99%
Επιδοτήσεις	-	-	-	-	-
Ακαθάριστη Πρόσοδος	6878800	9308000	8657250	35,30%	-6,99%

Πίνακας 3: Ακαθάριστη Πρόσοδος της καλλιέργειας καλαμποκιού κατά την τριετία 1998-2000

ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Ακαθάριστη Αξία της Παραγωγής	1252750	272500	1691250	-78,24%	520,64%
Επιδοτήσεις	393465	78740	86300	-79,98%	9,60%
Ακαθάριστη Πρόσοδος	1646215	351240	1777550	-78,66%	406,07%

Όπως διαπιστώνεται από τους παραπάνω πίνακες, η ακαθάριστη πρόσοδος στο σύνολο της εκμετάλλευσης αλλά και στον κλάδο του βαμβακιού, κατά την τριετία 1998-2000, έχει παρουσιάσει μία σχετική μείωση. Αντίθετα, στον κλάδο του καλαμποκιού ενώ κατά το έτος 1998/1999 η ακαθάριστη πρόσοδος εμφανίζεται μειωμένη με ποσοστό 78,66%, κατά το έτος 1999/2000 το ποσοστό της ανέρχεται σε 406,07%.

- Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής

Ο παραγωγός για τον οποίο γίνεται λόγος, σε αντίθεση με τον προαναφερόμενο παραγωγό, πέραν των γεωργικών εκμεταλλεύσεων βαμβακιού και καλαμποκιού διαθέτει μόνο όρνιθες και ορνίθια.

- Για το έτος 1998: 15 όρνιθες και 80 ορνίθια.
- Για το έτος 1999: 10 όρνιθες και 60 ορνίθια.
- Για το έτος 2000: 10 όρνιθες και 60 ορνίθια.

Πίνακας 4: Αναθάριση Αξία της Παραγωγής κατά την Τριετία 1998-2000

ΠΑΡΑΓΩΜΕΝΟ ΕΙΔΟΣ	1998				1999				2000			
	ΤΙΜΗ ΜΟΝΑΔΟΣ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΡΑΓΩΜΕΝΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΑΞΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΤΙΜΗ ΜΟΝΑΔΟΣ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΡΑΓΩΜΕΝΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΑΞΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΤΙΜΗ ΜΟΝΑΔΟΣ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΡΑΓΩΜΕΝΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΑΞΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΤΙΜΗ ΜΟΝΑΔΟΣ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΡΑΓΩΜΕΝΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΑΞΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
Βαμβάκι	237,2	29.000	6.878.800	260	35.800	9.308.000	291	29.750	8.657.250			
Καλαμπόκι	41	30.000	1.230.000	50	5.000	250.000	302,5	5.500	1.663.750			
Καλαμπόκι για τη διατροφή ζώων	35	650	22.750	45	500	22.500	55	500	27.500			
Σύνολο Καλαμποκιού			1.252.750			272.500			1.691.250			
Εισοδήματα εκτός γεωργίας												
Όρνιθες	60	1.500	90.000	70	1.000	70.000	70	1.000	70.000			
Όρνιθια	1.600	104	166.400	1.800	78	140.400	2.000	78	156.000			

4.2.2.2 Ανάλυση του Κόστους Επένδυσης της εκμετάλλευσης

Πίνακας 5: Κόστος κτιριακών εγκαταστάσεων και μηχανολογικού εξοπλισμού
κατά την τριετία 1998-2000

Κατηγορίες Επενδύσεων	Έτος Κατασκευής	Διάρκεια Ζωής (σε έτη)	Αρχική Αξία (σε δρχ.) Έτος 1998	Αρχική Αξία (σε δρχ.) Έτος 1999	Αρχική Αξία (σε δρχ.) Έτος 2000
Κτίρια					
Σταβλαποθήκη (5×9m)	1974	35	1700000	1750000	1800000
Μηχανολογικός Εξοπλισμός					
Τρακτέρ (FORD, 40HP)	1975	35	5900000	5950000	6000000
Τρακτέρ (MASSEY FERGUSON, 100 HP)	1984	25	14900000	14950000	15000000
Άροτρα (3υνο)	1984	25	540000	590000	640000
Δισκοσβάρνα (απλή)	1984	25	750000	800000	850000
Σπαρτική Βάμβακος (2 σειρών, απλή)	1984	25	580000	630000	680000
1/3 Ψεκαστικό (500lt)	1983	25	66600	116600	166600
Σκαλιστήρι (2 σειρών)	1976	30	290000	340000	390000
Πλατφόρμα (4τροχη)	1977	30	950000	1000000	1050000
Κεντρόφυγγα ΖΕΥΣ (3-3)	1976	30	260000	310000	360000
Λιπαντήρας	1975	30	150000	200000	250000
Φρεζοσκαλιστήρι	1987	25	620000	670000	720000
Σωλήνες Αρδευσης (αλουμινίου, 260m)	1975	30	212000	262000	312000
Μπεκ(35 τεμάχια)	1979	30	26000	76000	126000
ΣΥΝΟΛΟ	—	—	26944600	27644600	28344600

4.2.2.3 Ετήσιες Επιβαρύνσεις

Στο σύνολο της συγκεκριμένης εκμετάλλευσης οι ετήσιες επιβαρύνσεις παρουσιάζονται ως εξής:

- Αποσβέσεις

Πίνακας 6: Αποσβέσεις των κτιριακών εγκαταστάσεων και του μηχανολογικού εξοπλισμού το έτος 1998

ΕΤΟΣ 1998			
ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ	ΑΠΟΣΒΕΣΤΕΑ ΑΞΙΑ (ΔΡΧ.)	ΧΡΟΝΟΣ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ (ΕΤΗ)	ΕΤΗΣΙΑ ΑΠΟΣΒΕΣΗ (ΔΡΧ.)
<i>Κτιριακές Εγκαταστάσεις</i>	1700000	35	48570
<i>Μηχανολογικός Εξοπλισμός</i>			
Τρακτέρ (40 HP)	5900000	35	168570
Τρακτέρ (100 HP)	14900000	25	596000
Άροτρο	540000	25	21600
Δισκοσβάρνα	750000	25	30000
Σπαρτική Βάμβακος	580000	25	23200
Ψεκαστικό	66600	25	2664
Σκαλιστήρι	290000	30	9666
Πλατφόρμα	950000	30	31666
Κεντρόφυγα	260000	30	8666
Λιπαντήρας	150000	30	5000
Φρεζοσκαλιστήρι	620000	25	24800
Σωλήνες Άρδευσης	212000	30	7066
Μπεκ	26000	30	866
ΣΥΝΟΛΟ	26944600	—	978334

Πίνακας 7: Αποσβέσεις των κτιριακών εγκαταστάσεων και του μηχανολογικού εξοπλισμού το έτος 1999

ΕΤΟΣ 1999			
ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ	ΑΠΟΣΒΕΣΤΕΑ ΑΞΙΑ (ΔΡΧ.)	ΧΡΟΝΟΣ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ (ΕΤΗ)	ΕΤΗΣΙΑ ΑΠΟΣΒΕΣΗ (ΔΡΧ.)
<i>Κτιριακές Εγκαταστάσεις</i>	1750000	35	50000
<i>Μηχανολογικός Εξοπλισμός</i>			
Τρακτέρ (40 HP)	5950000	35	170000
Τρακτέρ (100 HP)	14950000	25	598000
Άροτρο	590000	25	23600
Δισκοσβάρνα	800000	25	32000
Σπαρτική Βάμβακος	630000	25	25200
Ψεκαστικό	116600	25	4664
Σκαλιστήρι	340000	30	11333
Πλατφόρμα	1000000	30	33333
Κεντρόφυγα	310000	30	10333
Λιπαντήρας	200000	30	6666
Φρεζοσκαλιστήρι	670000	25	26800
Σωλήνες Άρδευσης	262000	30	8733
Μπεκ	76000	30	2533
ΣΥΝΟΛΟ	27644600	—	1003195

Πίνακας 8: Αποσβέσεις των κτιριακών εγκαταστάσεων και του μηχανολογικού εξοπλισμού το έτος 2000

ΕΤΟΣ 2000			
ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ	ΑΠΟΣΒΕΣΤΕΑ ΑΞΙΑ (ΔΡΧ.)	ΧΡΟΝΟΣ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ (ΕΤΗ)	ΕΤΗΣΙΑ ΑΠΟΣΒΕΣΗ (ΔΡΧ.)
<i>Κτιριακές Εγκαταστάσεις</i>	1800000	35	51400
<i>Μηχανολογικός Εξοπλισμός</i>			
Τρακτέρ (40 HP)	6000000	35	171000
Τρακτέρ (100 HP)	15000000	25	600000
Άροτρο	640000	25	25600
Δισκοσβάρνα	850000	25	34000
Σπαρτική Βάμβακος	680000	25	27200
Ψεκαστικό	166600	25	6664
Σκαλιστήρι	390000	30	13000
Πλατφόρμα	1050000	30	35000
Κεντρόφυγα	360000	30	12000
Λιπαντήρας	250000	30	8300
Φρεζοσκαλιστήρι	720000	25	28800
Σωλήνες Άρδευσης	312000	30	10400
Μπεκ	126000	30	4200
ΣΥΝΟΛΟ	28344600	—	1027564

- Συντήρηση

Η δαπάνη συντήρησης των κτιρίων και του μηχανολογικού εξοπλισμού κατά τα έτη 1998, 1999 και 2000 έχει ως εξής:

Πίνακας 9: Δαπάνη συντήρησης του μηχανολογικού εξοπλισμού κατά την τριετία 1998-2000

ΕΤΗΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ (ΔΡΧ.)			
ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ	ΕΤΟΣ 1998	ΕΤΟΣ 1999	ΕΤΟΣ 2000
<i>Μηχανολογικός Εξοπλισμός</i>	256000	104000	73000

- Ασφάλιστρα

Οι δαπάνες ασφαλίσεων κατά τα έτη 1998, 1999 και 2000 έχουν ως εξής:

Πίνακας 10: Ετήσια δαπάνη ασφαλίσεων κατά την τριετία 1998-2000

ΕΤΗΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΡΩΝ (ΔΡΧ.)	ΕΤΟΣ 1998	ΕΤΟΣ 1999	ΕΤΟΣ 2000	1999/1998	2000/1999
ΣΥΝΟΛΟ	52000	50000	55000	-0,03%	10%

- Τόκοι Παγίων Ιδίων Κεφαλαίων

Πίνακας 11: Τόκοι παγίων ιδίων κεφαλαίων κατά την τριετία 1998-2000

ΤΟΚΟΙ ΠΑΓΙΩΝ ΙΔΙΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ	ΕΤΟΣ 1998	ΕΤΟΣ 1999	ΕΤΟΣ 2000	1999/1998	2000/1999
ΣΥΝΟΛΟ	413849	392281	363857	-5,21%	-7,24%

♦ Ο εν λόγω παραγωγός δεν έχει καθόλου δανειακά κεφάλαια.

- Σύνολο ετήσιων επιβαρύνσεων

Συγκεντρωτικά οι ετήσιες επιβαρύνσεις παρουσιάζονται ως εξής:

Πίνακας 12: Κατηγορίες σταθερών δαπανών κατά την τριετία 1998-2000

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΤΑΘΕΡΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
ΑΠΟΣΒΕΣΕΙΣ	978334	1003195	1027564	2,54%	2,42%
ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ	256000	104000	73000	-59,30%	-29,80%
ΑΣΦΑΛΙΣΤΡΑ	52000	50000	55000	-0,03%	10%
ΤΟΚΟΙ ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	413849	392281	363857	-5,21%	-7,24%
ΔΑΝΕΙΑ	-	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	1700183	1549476	1519421	-8,86%	-1,93%

Οι συνολικές σταθερές δαπάνες της μεγάλης εκμετάλλευσης παρουσιάζουν, κατά την τριετία 1998-2000, ανοδική τάση. Από τις σταθερές δαπάνες, οι αποσβέσεις μειώνονται κατά 0,12%, η συντήρηση αυξάνεται κατά 29,5%, τα ασφάλιστρα επίσης αυξάνονται κατά 10,03%, ενώ οι τόκοι του ιδίου κεφαλαίου μειώνονται κατά 2,03%.

Κατά κλάδο οι ετήσιες επιβαρύνσεις έχουν ως εξής:

- BAMBAKI

Πίνακας 13: Κατηγορίες σταθερών δαπανών της καλλιέργειας βαμβακιού κατά την τριετία 1998-2000

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΤΑΘΕΡΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΒΑΜΒΑΚΙΟΥ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
ΑΠΟΣΒΕΣΕΙΣ	785748	963699	987109	22,64%	2,42%
ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ	205606	99905	70126	-51,40%	-29,80%
ΑΣΦΑΛΙΣΤΡΑ	41764	48031	52835	15%	10%
ΤΟΚΟΙ ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	332383	376837	349532	13,37%	-7,24%
ΔΑΝΕΙΑ	-	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	1365501	1488472	1459602	9%	-1,93%

Οι σταθερές δαπάνες της καλλιέργειας του βαμβακιού, κατά την τριετία που μελετάται, παρουσιάζουν στο σύνολό τους πτωτική τάση (το έτος 1998/1999 το ποσοστό κυμαινόταν στο 9%, ενώ το έτος 1999/2000 έχει μειωθεί στο 1,93%).

- ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ

Πίνακας 14: Κατηγορίες σταθερών δαπανών της καλλιέργειας καλαμποκιού κατά την τριετία 1998-2000

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΤΑΘΕΡΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΚΑΛΑΜΠΟΚΙΟΥ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
ΑΠΟΣΒΕΣΕΙΣ	192585	39496	40455	-79,49%	2,42%
ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ	50394	4094	2874	-91,87%	-29,79%
ΑΣΦΑΛΙΣΤΡΑ	10236	1968	2165	-80,77%	10,00%
ΤΟΚΟΙ ΙΔΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	81466	15444	14325	-81,04%	-7,24%
ΔΑΝΕΙΑ	-	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	334681	61002	59819	-81,77%	-1,93%

Οι συνολικές σταθερές δαπάνες της καλλιέργειας καλαμποκιού, κατά τη διάρκεια των τριών ετών, παρουσιάζουν σημαντικότερη αύξηση κατά 79,84%. Το έτος 1998/1999 οι σταθερές δαπάνες εμφανίζονται μειωμένες κατά 81,77%, ενώ κατά το έτος 1999/2000 το ποσοστό αυτό αυξάνεται και η μείωση τώρα ανέρχεται μόλις στο 1,93%.

4.2.2.4 Ετήσιες Δαπάνες Παραγωγής

Πίνακας 15: Ετήσιες δαπάνες παραγωγής στο σύνολο της εκμετάλλευσης κατά την τριετία 1998-2000

ΕΤΗΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Αμοιβή ιδίας εργασίας	802500	1001250	1050000	24,76%	4,86%
Αμοιβή ξένης εργασίας	710000	804000	937500	13,23%	16,60%
Καύσιμα / Λιπαντικά	312000	218000	389000	-30,12%	78,44%
Σπόροι	441000	546000	677940	23,80%	24,16%
Λιπάσματα	630000	666000	608000	5,71%	-8,70%
Φυτοφάρμακα	267000	516000	437800	93,25%	-15,15%
Αρδευτικά τέλη	216000	216000	215900	-	-0,04%
Δαπάνες αγοράς και διατροφής ζώων	22750	22500	27500	-1,09%	22,22%
Κρατήσεις υπέρ ΕΛΓΑ	206364	279240	259717	35,31%	-6,99%
Τόκοι Κυκλοφοριακού Κεφαλαίου	204075	239385	260618	17,30%	8,86%
ΣΥΝΟΛΟ	3811689	4508375	4863975	18,27%	7,88%

Οι ετήσιες δαπάνες παραγωγής κατά κλάδο:

- ΒΑΜΒΑΚΙ

Πίνακας 16: Ετήσιες δαπάνες παραγωγής της καλλιέργειας βαμβακιού κατά την τριετία 1998-2000

ΔΑΠΑΝΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΒΑΜΒΑΚΙΟΥ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Αμοιβή ιδίας εργασίας	510000	855000	907500	67,64%	6,14%
Αμοιβή ξένης εργασίας	635000	782000	911500	23,14%	16,56%
Καύσιμα / Λιπαντικά	227000	210000	373685	-7,48%	77,94%
Σπόροι	324000	532500	655540	64,35%	23,10%
Λιπάσματα	505985	641000	584063	26,68%	-8,88%
Φυτοφάρμακα	232000	516000	420565	122,41%	-18,49%
Αρδευτικά τέλη	173500	207500	207400	19,59%	-0,04%
Κρατήσεις υπέρ ΕΛΓΑ	206364	279240	259717	35,31%	-6,99%
Τόκοι Κυκλοφοριακού Κεφαλαίου	156449	224640	243615	43,58%	8,44%
ΣΥΝΟΛΟ	2970298	4247880	4563585	43,01%	7,43%

- ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ

Πίνακας 17: Ετήσιες δαπάνες παραγωγής της καλλιέργειας καλαμποκιού κατά την τριετία 1998-2000

ΔΑΠΑΝΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΛΑΜΠΟΚΙΟΥ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Αμοιβή ιδίας εργασίας	150000	41250	37500	-72,50%	-9,09%
Αμοιβή ξένης εργασίας	75000	22000	26000	-70,66%	18,18%
Καύσιμα / Λιπαντικά	85000	8000	15315	-90,58%	91,43%
Σπόροι	117000	13500	22400	-88,46%	65,92%
Λιπάσματα	124015	25000	23937	-79,84%	-4,25%
Φυτοφάρμακα	35000	-	17235	-50,75%	
Αρδευτικά τέλη	42500	8500	8500	-80%	-
Τόκοι Κυκλοφοριακού Κεφαλαίου	37711	7095	9053	-81,18%	27,59%
ΣΤΝΟΛΟ	666226	125345	159940	-81,18%	27,59%

Πίνακας 18: Δαπάνες αγοράς και διατροφής ζώων το έτος 1998

ΈΤΟΣ 1998			
Κατηγορία Ζωοτροφών	Συνολική Κατανάλωση Ζωοτροφών (kg)	Τιμή Ζωοτροφής δρχ./κιλό	Συνολική Αξία (δρχ.)
Καλαμπόκι	650	35	22750

Πίνακας 19: Δαπάνες αγοράς και διατροφής ζώων το έτος 1999

ΈΤΟΣ 1999			
Κατηγορία Ζωοτροφών	Συνολική Κατανάλωση Ζωοτροφών (kg)	Τιμή Ζωοτροφής δρχ./κιλό	Συνολική Αξία (δρχ.)
Καλαμπόκι	500	45	22500

Πίνακας 20: Δαπάνες αγοράς και διατροφής ζώων το έτος 2000

ΈΤΟΣ 2000			
Κατηγορία Ζωοτροφών	Συνολική Κατανάλωση Ζωοτροφών (kg)	Τιμή Ζωοτροφής δρχ./κιλό	Συνολική Αξία (δρχ.)
Καλαμπόκι	500	55	27500

Συγκεντρωτική Παρουσίαση των ετήσιων επιβαρύνσεων και δαπανών παραγωγής:

Στο σύνολο της εκμετάλλευσης

Πίνακας 21: Κατηγορίες σταθερών και μεταβλητών δαπανών στο σύνολο της εκμετάλλευσης κατά την τριετία 1998-2000

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΔΑΠΑΝΩΝ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Αμοιβή ιδίας εργασίας	802500	1001250	1050000	24,76%	4,86%
Αμοιβή ξένης εργασίας	710000	804000	937500	13,23%	16,60%
Καύσιμα / Λιπαντικά	312000	218000	389000	-30,12%	78,44%
Σπόροι	441000	546000	677940	23,80%	24,16%
Λιπάσματα	630000	666000	608000	5,71%	-8,70%
Φυτοφάρμακα	267000	516000	437800	93,25%	-15,15%
Αρδευτικά τέλη	216000	216000	215900	-	-0,04%
Δαπάνες αγοράς και διατροφής ζώων	22750	22500	27500	-1,09%	22,22%
Κρατήσεις υπέρ ΕΛΓΑ	206364	279240	259717	35,31%	-6,99%
Τόκοι Κυκλοφοριακού Κεφαλαίου	204075	239385	260618	17,30%	8,86%
Σύνολο Μεταβλητών Δαπανών	3811689	4508375	4863975	18,27%	7,88%
Αποσβέσεις	978334	1003195	1027564	2,54%	2,42%
Ασφάλιστρα	52000	50000	55000	-3,84%	10%
Συντήρηση	256000	104000	73000	-59,37%	-29,80%
Τόκοι Παγίου Ιδίου Κεφαλαίου	413849	392281	363857	-5,21%	-7,24%
Ενοίκιο Εδάφους α. Ίδιο β. Ξένο	1407320 960000	1436689 980000	1363379 930000	2,08%	-5,10%
Σύνολο Σταθερών Δαπανών	4067503	3966165	3812800	-2,49%	-3,86%
Σύνολο Ετησίων Δαπανών	7879192	8474540	8676775	7,55%	2,38%

Από τη συγκεντρωτική παρουσίαση των ετησίων επιβαρύνσεων και δαπανών παραγωγής, κατά την τριετία 1998-2000, διαπιστώνεται ότι στο σύνολό της η μεγάλη εκμετάλλευση έχει μειωθεί κατά 5,17% αφού τόσο οι μεταβλητές όσο και οι σταθερές δαπάνες στο σύνολό τους έχουν μειωθεί κατά 10,39% και 1,37% αντίστοιχα. Όπως παρατηρείται, από τις συνολικές ετήσιες δαπάνες η μεγαλύτερη μείωση φέρουν οι μεταβλητές.

Κατά κλάδο**BAMBAKI:****Πίνακας 22:** Κατηγορίες σταθερών και μεταβλητών δαπανών της καλλιέργειας βαμβακιού κατά την τριετία 1998-2000

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΔΑΠΑΝΩΝ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Αμοιβή ιδίας εργασίας	510000	855000	907500	67,64%	6,14%
Αμοιβή ξένης εργασίας	635000	782000	911500	23,14%	16,56%
Καύσιμα / Λιπαντικά	227000	210000	373685	-7,48%	77,94%
Σπόροι	324000	532500	655540	64,35%	23,10%
Λιπάσματα	505985	641000	584063	26,68%	-8,88%
Φυτοφάρμακα	232000	516000	420565	122,41%	-18,49%
Αρδευτικά τέλη	173500	207500	207400	19,59%	-0,04%
Κρατήσεις υπέρ ΕΛΓΑ	206364	279240	259717	35,31%	-6,99%
Τόκοι Κυκλοφοριακού Κεφαλαίου	156449	224640	243615	43,58%	8,44%
Σύνολο Μεταβλητών Δαπανών	2970298	4247880	4563585	43,01%	7,43%
Αποσβέσεις	785748	963699	987109	22,64%	2,42%
Ασφάλιστρα	41764	48031	52835	15%	10%
Συντήρηση	205606	99905	70126	-51,40%	-29,80%
Τόκοι Παγίου Ιδίου Κεφαλαίου	332383	376837	349532	13,37%	-7,24%
Ενοίκιο Εδάφους	1901280	2321538	2203076	22,10%	-5,10%
Σύνολο Σταθερών Δαπανών	3266781	3810010	3662678	16,62%	-3,86%
Σύνολο Ετησίων Δαπανών	6237079	8057890	8226263	29,19%	2,08%

Ειδικότερα στον κλάδο του βαμβακιού, όπως προκύπτει από τον ανωτέρω πίνακα, οι συνολικές ετήσιες δαπάνες παρουσιάζουν σημαντική μείωση κατά 27,11%. Οι μεταβλητές δαπάνες έχουν μειωθεί κατά 35,58%, ενώ οι σταθερές δαπάνες κατά 20,48%.

ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ:**Πίνακας 23:** Κατηγορίες σταθερών και μεταβλητών δαπανών της καλλιέργειας καλαμποκιού κατά την τριετία 1998-2000

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΔΑΠΑΝΩΝ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Αμοιβή ιδίας εργασίας	150000	41250	37500	-72,50%	-9,09%
Αμοιβή ξένης εργασίας	75000	22000	26000	-70,66%	18,18%
Καύσιμα / Λιπαντικά	85000	8000	15315	-90,58%	91,43%
Σπόροι	117000	13500	22400	-88,46%	65,92%
Λιπάσματα	124015	25000	23937	-79,84%	-4,25%
Φυτοφάρμακα	35000	-	17235	-50,75%	
Αρδευτικά τέλη	42500	8500	8500	-80%	-
Τόκοι Κυκλοφοριακού Κεφαλαίου	37711	7095	9053	-81,18%	27,59%
Σύνολο Μεταβλητών Δαπανών	666226	125345	159940	-81,18%	27,59%
Αποσβέσεις	192585	39496	40455	-79,49%	2,42%
Ασφάλιστρα	10236	1968	2165	-80,77%	10,01%
Συντήρηση	50394	4094	2874	-91,87%	-29,79%
Τόκοι Παγίου Ιδίου Κεφαλαίου	81466	15444	14325	-81,04%	-7,24%
Ενοίκιο Εδάφους	466000	95145	90290	-79,58%	-5,10%
Σύνολο Σταθερών Δαπανών	800681	156147	150109	-80,49%	-3,86%
Σύνολο Ετησίων Δαπανών	1466907	281492	310049	-80,81%	10,14%

Αντίθετα με την καλλιέργεια του βαμβακιού, οι συνολικές ετήσιες δαπάνες της καλλιέργειας καλαμποκιού της εν λόγω εκμετάλλευσης έχουν αυξηθεί, και μάλιστα σε ποσοστό 90,95%. Τόσο οι μεταβλητές όσο και οι σταθερές δαπάνες στο σύνολό τους έχουν επίσης αυξηθεί κατά 108,77% και 84,35% αντίστοιχα. Και στην περίπτωση αυτή, το ποσοστό των μεταβλητών δαπανών εν συγκρίσει με αυτό των σταθερών εμφανίζεται ιδιαίτερα αυξημένο.

4.2.3 Οικονομικά Αποτελέσματα

4.2.3.1 Στο σύνολο της εκμετάλλευσης

Τα οικονομικά αποτελέσματα της μεγάλης αυτής εκμετάλλευσης, που προκύπτουν από το συσχετισμό της αξίας της παραγωγής με τις απαιτούμενες δαπάνες, παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 24: Οικονομικά αποτελέσματα στο σύνολο της εκμετάλλευσης κατά την τριετία 1998-2000

ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΔΡΑΧΜΕΣ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Ακαθάριστη Πρόσοδος	8781415	9869640	10660800	12,39%	8,01%
Καθαρό Κέρδος	902223	1395100	1984025	54,60%	42,20%
Ακαθάριστο Κέρδος	4969726	5361265	5796825	7,87%	8,12%
Καθαρή Πρόσοδος	3887467	4443455	4901879	14,30%	10,31%
Πρόσοδος Καθαρής Περιουσίας	2927467	3463455	3971879	18,30%	14,67%
Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα	3729967	4464705	5021879	19,69%	12,47%

Στο σύνολό της η εκμετάλλευση, κατά την τριετία 1998-2000, όπως διαπιστώνεται και από τον ανωτέρω πίνακα, εξελίσσεται με καθοδική πορεία. Μόνο το ποσοστό του ακαθάριστου κέρδους παρουσιάζει μικρή αύξηση κατά 0,25%. Τα ποσοστά των υπολοίπων οικονομικών αποτελεσμάτων (ακαθάριστης προσόδου, καθαρού κέρδους, καθαρής προσόδου, προσόδου καθαρής περιουσίας και γεωργικού οικογενειακού εισοδήματος) παρουσιάζονται με σχετικά μικρή μείωση.

4.2.3.2 Κατά κλάδο

- BAMBAKI

Πίνακας 25: Οικονομικά αποτελέσματα της καλλιέργειας βαμβακιού κατά την τριετία 1998-2000

ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΔΡΑΧΜΕΣ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Ακαθάριστη Πρόσοδος	6878800	9308000	8657250	35,31%	-6,99%
Καθαρό Κέρδος	641721	1250110	430987	94,80%	-65,52%
Ακαθάριστο Κέρδος	3908502	5060120	4093665	29,46%	-19,09%
Καθαρή Πρόσοδος	3031833	4173125	3227210	37,64%	-22,66%
Πρόσοδος Καθαρής Περιουσίας	2537873	3288276	2387513	29,56%	-27,39%
Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα	3047873	4143276	3295013	35,93%	-20,47%

- ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ

Πίνακας 26: Οικονομικά αποτελέσματα της καλλιέργειας καλαμποκιού κατά την τριετία 1998-2000

ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΔΡΑΧΜΕΣ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Ακαθάριστη Πρόσοδος	1646215	351240	1777550	-78,66%	406,07%
Καθαρό Κέρδος	179308	69748	1467501	-61,10%	-
Ακαθάριστο Κέρδος	979989	225895	1617610	-76,94%	616,08%
Καθαρή Πρόσοδος	764485	187432	1581169	-75,48%	743,59%
Πρόσοδος Καθαρής Περιουσίας	298485	92287	1490879	-69,08%	-
Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα	448485	133537	1528379	-70,22%	-

Συγκρίνοντας τα οικονομικά αποτελέσματα τόσο του κλάδου του βαμβακιού όσο και του κλάδου του καλαμποκιού, κατά τη διάρκεια της τριετίας, παρατηρούνται σημαντικότερες διαφορές. Στον κλάδο του βαμβακιού τα ποσοστά των συγκεκριμένων οικονομικών αποτελεσμάτων εμφανίζονται μειωμένα, ενώ στον κλάδο του καλαμποκιού εξαιρετικά αυξημένα (>100%). Ειδικότερα, τεράστια αύξηση κατά το έτος 1999/2000, παρουσιάζουν τα ποσοστά της προσόδου καθαρής περιουσίας και του γεωργικού οικογενειακού εισοδήματος (>1000%).

4.2.4 Δείκτες Παραγωγικότητας

4.2.4.1 Στο σύνολο της εκμετάλλευσης

Πίνακας 27: Δείκτες παραγωγικότητας στο σύνολο της μεγάλης εκμετάλλευσης κατά την τριετία 1998-2000

ΔΕΙΚΤΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑΣ	1998	1999	2000
Αποδοτικότητα Μέσου Επενδεδυμένου Κεφαλαίου (%)	5,26	6,06	6,75
Αποδοτικότητα Μέσου Επενδεδυμένου Ιδίου Κεφαλαίου (%)	6,08	7,28	8,47

Στο σύνολο της εκμετάλλευσης η αποδοτικότητα τόσο του μέσου επενδεδυμένου κεφαλαίου όσο και του μέσου επενδεδυμένου ιδίου κεφαλαίου παρουσιάζουν κατά την τριετία 1998-2000 σταδιακή αύξηση. Συγκρίνοντας τις δύο αποδοτικότητες, η αποδοτικότητα του μέσου επενδεδυμένου κεφαλαίου εμφανίζεται περισσότερο μειωμένη εν συγκρίσει με την αποδοτικότητα του μέσου επενδεδυμένου ιδίου κεφαλαίου.

4.2.4.2 Κατά κλάδο

- BAMBAKI

Πίνακας 28: Δείκτες παραγωγικότητας της καλλιέργειας βαμβακιού κατά την τριετία 1998-2000

ΔΕΙΚΤΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑΣ	1998	1999	2000
Αποδοτικότητα Μέσου Επενδεδυμένου Κεφαλαίου (%)	4,57	6,18	4,83
Αποδοτικότητα Μέσου Επενδεδυμένου Ιδίου Κεφαλαίου (%)	5,5	6,97	5,13

Στον κλάδο του βαμβακιού η αποδοτικότητα τόσο του μέσου επενδυμένου κεφαλαίου όσο και του μέσου επενδυμένου ιδίου κεφαλαίου, κατά τα έτη 1998 και 2000, παραμένουν σχεδόν σταθερές παρουσιάζοντας μία μικρή αύξηση το έτος 1999.

- ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ

Πίνακας 29: Δείκτες παραγωγικότητας της καλλιέργειας καλαμποκιού κατά την τριετία 1998-2000

ΔΕΙΚΤΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑΣ	1998	1999	2000
Αποδοτικότητα Μέσου Επενδεδυμένου Κεφαλαίου (%)	10,14	3,18	26,9
Αποδοτικότητα Μέσου Επενδεδυμένου Ιδίου Κεφαλαίου (%)	14,65	23,9	3,9

Στον κλάδο του καλαμποκιού η αποδοτικότητα του μέσου επενδυμένου κεφαλαίου κατά την τριετία 1998-2000 με εξαίρεση το έτος 1999 όπου παρατηρείται σημαντική μείωση, παρουσιάζεται αυξημένη. Η αποδοτικότητα του μέσου επενδυμένου ιδίου κεφαλαίου παρουσιάζει αύξηση κατά το έτος 1998/1999 και μεγάλη μείωση κατά το έτος 1999/2000.

ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΡΙΕΤΙΑ 1998 – 2000

Στο σύνολο της εκμετάλλευσης.

Πίνακας 30: Εξέλιξη των κεφαλαίων στο σύνολο της μεγάλης εκμετάλλευσης
κατά την τριετία 1998-2000

ΚΕΦΑΛΑΙΑ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Πάγιο Ίδιο Κεφάλαιο	10346221	9807026	9096430	-5,21%	-7,24%
Πάγιο Δανειακό Κεφάλαιο	-	-	-	-	-
Σύνολο Παγίων	10346221	9807026	9096430	-5,21%	-7,24%
Κυκλοφορούν Κεφάλαιο	3401250	3989750	4343640	17,30%	8,86%
Μέσο Επενδεδυμένο Κεφάλαιο	73846221	73307026	72596430	-0,73%	-0,96%
Μέσο Επενδεδυμένο Ίδιο Κεφάλαιο	48096221	47557026	46846430	-1,12%	-1,49%

Κατά κλάδο:

- ΒΑΜΒΑΚΙ

Πίνακας 31: Εξέλιξη των κεφαλαίων της καλλιέργειας βαμβακιού κατά την
τριετία 1998-2000

ΚΕΦΑΛΑΙΑ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Πάγιο Ίδιο Κεφάλαιο	8309563	9420922	8738303	13,37%	-7,24%
Πάγιο Δανειακό Κεφάλαιο	-	-	-	-	-
Σύνολο Παγίων	8309563	9420922	8738303	13,37%	-7,24%
Κυκλοφορούν Κεφάλαιο	2607485	3744000	4060253	43,58%	8,44%
Μέσο Επενδεδυμένο Κεφάλαιο	66309563	67420922	66738303	1,67%	-1,01%
Μέσο Επενδεδυμένο Ίδιο Κεφάλαιο	46059563	47170922	46488303	2,41%	-1,44%

- ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ

Πίνακας 32: Εξέλιξη των κεφαλαίων της καλλιέργειας καλαμποκιού κατά την τριετία 1998-2000

ΚΕΦΑΛΑΙΑ	1998	1999	2000	1999/1998	2000/1999
Πάγιο Ίδιο Κεφάλαιο	2036658	386103	358127	-81,04%	-7,24%
Πάγιο Δανειακό Κεφάλαιο	-	-	-	-	-
Σύνολο Παγίων	2036658	386103	358127	-81,04%	-7,24%
Κυκλοφορούν Κεφάλαιο	628515	118250	150887	-81,18%	27,60%
Μέσο Επενδεδυμένο Κεφάλαιο	7536658	5886103	5858127	-21,90%	-0,47%
Μέσο Επενδεδυμένο Ίδιο Κεφάλαιο	2036658	386103	38108127	-81,04%	-

Η εξέλιξη των κεφαλαίων τόσο στο σύνολο της μεγάλης εκμετάλλευσης όσο και στον κλάδο του βαμβακιού ακολουθεί, κατά την τριετία 1998-2000, πτωτική πορεία. Τα ποσοστά των κεφαλαίων στον κλάδο του καλαμποκιού παρουσιάζονται αυξημένα και ιδιαίτερα αυτό του κυκλοφορούντος κεφαλαίου (αύξηση κατά 108,78%).

Ο τρόπος με τον οποίο έχουν προκύψει τα παραπάνω οικονομικά αποτελέσματα παρουσιάζεται στο Παράρτημα Β.

4.3 Συγκριτική αξιολόγηση των δύο εκμεταλλεύσεων

Οι δύο παραγωγοί, όπως αναφέρεται στις προηγούμενες ενότητες, καλλιεργούν όμοια προϊόντα, η έκταση, όμως, των εκμεταλλεύσεών τους διαφέρει σημαντικά. Ο μεν παραγωγός της μικρής εκμετάλλευσης καλλιεργεί έκταση 41 στρέμματα, ο δε παραγωγός της μεγάλης εκμετάλλευσης καλλιεργεί έκταση 127 στρέμματα. Ο μέσος κλήρος στο Νομό Καρδίτσας ανέρχεται σε 40 – 50 στρέμματα.

Μελετώντας κανείς και αναλύοντας τις συγκεκριμένες εκμεταλλεύσεις των δύο παραγωγών μπορεί εύκολα να οδηγηθεί στο συμπέρασμα πως ο πρώτος παραγωγός, ο οποίος καλλιεργεί λιγότερα από 50 στρέμματα, βρίσκεται, αναμφισβήτητα, σε δυσχερέστερη θέση από τον παραγωγό που καλλιεργεί περισσότερα από 50 στρέμματα.

Σύμφωνα με τα οικονομικά αποτελέσματα που έχουν προκύψει ύστερα από μία επεξεργασία των οικονομικών στοιχείων των εκμεταλλεύσεων, είναι προφανές ότι ο παραγωγός της μικρής εκμετάλλευσης αντιμετωπίζει σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Η εξέλιξη της παραγωγής του κατά τη διάρκεια της τριετίας 1998 - 2000 παρουσιάζει πτωτική τάση, και ιδιαίτερα το έτος 1999, όπου ο παραγωγός εμφανίζεται να καλλιεργεί μόνο βαμβάκι. Τα επιχειρηματικά του κέρδη τόσο κατά το έτος 1998 όσο και κατά τα έτη 1999 και 2000, όπως παρουσιάζονται και στους πίνακες που προηγήθηκαν, είναι αρνητικά, δηλαδή προκύπτει ζημία. Κατά το έτος 1998/1999 το ποσοστό του καθαρού κέρδους παρουσιάζει μείωση κατά 149%, ενώ το έτος 1999/2000 αυξάνεται σε 32,8%. Παρατηρείται μεν αύξηση κατά 181,8%, αλλά το επιχειρηματικό κέρδος εξακολουθεί να είναι μικρότερο εν συγκρίσει με αυτό του παραγωγού της μεγάλης εκμετάλλευσης. Η υφιστάμενη κατάσταση του εν λόγω παραγωγού ίσως οφείλεται στην κακή διοίκηση και διαχείριση της εκμετάλλευσής του.

Για να μπορέσει ο παραγωγός αυτός να βελτιώσει το επιχειρηματικό του κέρδος, θα πρέπει οπωσδήποτε να μεγαλώσει την εκμετάλλευσή του ενοικιάζοντας και επιπλέον στρέμματα, έτσι ώστε να αξιοποιήσει καλύτερα τα μηχανήματά του, καθώς και τη διαθέσιμη οικογενειακή εργασία. Επίσης, θα πρέπει να στραφεί και προς άλλες δυναμικές καλλιέργειες, αφού προηγουμένως κάνει έρευνα αγοράς.

Ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται να δοθεί στην καλλιέργεια του καλαμποκιού, η έκταση της οποίας αντιστοιχεί σε λιγότερα στρέμματα εν συγκρίσει με τη συνολική. Μελετώντας τα οικονομικά αποτελέσματα που παρουσιάζονται κατά τον επιμερισμό της εν λόγω εκμετάλλευσης και συγκεκριμένα το έτος 2000, παρατηρείται πως το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα όσον αφορά την καλλιέργεια του καλαμποκιού είναι αρνητικό. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό πως η καλλιέργεια του καλαμποκιού σε ενοικιασμένα χωράφια (όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα τα ιδιόκτητα στρέμματα χρεώθηκαν στο βαμβάκι, συνεπώς στο καλαμπόκι χρεώνονται μόνο ενοικιασμένα στρέμματα) είναι ασύμφορη.

Ο παραγωγός της μεγάλης εκμετάλλευσης, σε αντίθεση με αυτόν της μικρής βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη θέση, γεγονός που φανερώνουν τα οικονομικά αποτελέσματα της εκμετάλλευσής του. Ο εν λόγω παραγωγός καλλιεργεί σχεδόν το διπλάσιο αριθμό στρεμμάτων σε σύγκριση με τον αριθμό στρεμμάτων όχι μόνο του προηγούμενου παραγωγού αλλά και γενικότερα του μέσου κλήρου, με αποτέλεσμα η παραγωγή του να εξελίσσεται κατά τη διάρκεια της τριετίας 1998 – 2000 ομαλά και ικανοποιητικά.

Παρατηρώντας τα ποσοστά των οικονομικών αποτελεσμάτων της συγκεκριμένης εκμετάλλευσης, συμπεραίνεται ότι τα επιχειρηματικά κέρδη αυτής κατά την τριετία 1998-2000 παρουσιάζουν μία σχετική μείωση κατά 12,4%, ενώ η αποδοτικότητα της παρουσιάζει σημαντική αυξητική τάση. Το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα παρουσιάζει στη διάρκεια της τριετίας 1998-2000, επίσης, μία μικρή μείωση κατά 7,22%. Ωστόσο, η εκμετάλλευση αυτή εν συγκρίσει με την μικρή αποδίδει περισσότερο. Το γεγονός αυτό προφανώς οφείλεται πρώτα απ' όλα στη σωστότερη διαχείριση και στον καλύτερο προγραμματισμό της εκμετάλλευσης από μέρος του παραγωγού και δευτερευόντως στο ότι ο εν λόγω παραγωγός εξαιτίας του μεγάλου αριθμού στρεμμάτων που καλλιεργεί, μπορεί και αξιοποιεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα μηχανήματά του, καθώς και τη διαθέσιμη οικογενειακή εργασία. Βάσει όλων αυτών, προκύπτουν οι σημαντικότερες διαφορές μεταξύ των οικονομικών αποτελεσμάτων των εκμεταλλεύσεων των δύο παραγωγών.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί το γεγονός ότι όταν ένας παραγωγός καλλιεργεί έναν μεγάλο αριθμό στρεμμάτων, του δίνεται η δυνατότητα αφενός να αξιοποιεί καλύτερα τον μηχανολογικό του εξοπλισμό

και αφετέρου να στραφεί, εάν βέβαια το επιθυμεί, προς τις εναλλακτικές καλλιέργειες, μία ιδέα που τελευταία προωθείται σημαντικά από όλους τους αρμόδιους φορείς του αγροτικού τομέα. Αυτό, παράλληλα με μία σωστή οργάνωση, οδηγεί αναντίρρητα σε αυξημένη παραγωγή και σε ικανοποιητικές εισπράξεις (αυξημένα εισοδήματα).

Ωστόσο, και ένας παραγωγός που διαθέτει μικρό αριθμό καλλιεργούμενων στρεμμάτων είναι δυνατόν να βελτιώσει τη θέση του, σε περίπτωση που δεν υπάρχει δυνατότητα ενοικίασης επιπλέον στρεμμάτων, συνειδητοποιώντας αρχικά το μέγεθος των οικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει και αξιοποιώντας στη συνέχεια, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, όλους τους συντελεστές παραγωγής. Με τις ενέργειες αυτές, ίσως επιτύχει να αυξήσει την παραγωγή του και κατά συνέπεια τα επιχειρηματικά του κέρδη, καθώς και το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα στο βαθμό εκείνο, ώστε να μπορεί να επιβιώσει, διότι με τα σημερινά δεδομένα είναι δύσκολο να καταφέρει ακόμη κι αυτό.

4.4 Στοιχεία Εκρμών

4.4.1 Αγροτικά προϊόντα της εκμετάλλευσης

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο έχουν μελετηθεί δύο εκμεταλλεύσεις με διαφορετικό αριθμό στρεμμάτων η καθεμία, στις οποίες καλλιεργούνται τα ίδια προϊόντα. Τα προϊόντα αυτά είναι το βαμβάκι και το καλαμπόκι. Στη μεν μικρή εκμετάλλευση η καλλιεργούμενη έκταση του βαμβακιού ανέρχεται σε 38 στρ. και του καλαμποκιού σε 3 στρ., στη δε μεγάλη εκμετάλλευση η καλλιεργούμενη έκταση του βαμβακιού ανέρχεται σε 122 στρ. και του καλαμποκιού σε 5 στρ., εκτός από το έτος 1998 όπου το βαμβάκι καλλιεργείτο σε έκταση 102 στρ. και το καλαμπόκι σε έκταση 25 στρ.

Πέραν των γεωργικών προϊόντων, οι παραγωγοί των ανωτέρω εκμεταλλεύσεων διαθέτουν στα νοικοκυριά τους και έναν ορισμένο αριθμό ζώων, όπως όρνιθες, ορνίθια και παχυνόμενο χοιρίδιο, τα οποία αναμφισβήτητα δίδουν ένα πρόσθετο εισόδημα σ' αυτούς. Τα προϊόντα των

ζώων αυτών, μαζί με τα προαναφερθέντα γεωργικά προϊόντα αποτελούν το σύνολο των αγροτικών προϊόντων των δύο εκμεταλλεύσεων.

4.4.2 Φορείς διακίνησης και διάθεση των αγροτικών προϊόντων

Οι φορείς διακίνησης όσον αφορά τα γεωργικά προϊόντα των εκμεταλλεύσεων διαφέρουν. Το βαμβάκι και ιδιαίτερα το σύσπορο βαμβάκι διατίθεται σε ιδιωτικά εκκοκιστήρια που υπάρχουν στην περιοχή, ο αριθμός των οποίων ανέρχεται σε επτά (7).

Όταν η πώληση του συγκεκριμένου προϊόντος πραγματοποιείται στην αποθήκη του παραγωγού, τότε τη μεταφορά την κάνει ο ίδιος ο εκκοκιστής. Όταν όμως η πώληση γίνεται στην πόρτα του εκκοκιστηρίου, δηλαδή όταν το σύσπορο βαμβάκι μεταφέρεται στο εκκοκιστήριο από τους ίδιους τους παραγωγούς, τότε ο εκκοκιστής είναι υποχρεωμένος να πληρώσει στους παραγωγούς τα μεταφορικά, των οποίων η τιμή κυμαίνεται περίπου στις 10 δρχ./κιλό. Συνεπώς, συμφέρει τους παραγωγούς να παραδίδουν οι ίδιοι το προϊόν τους στο εκκοκιστήριο.

Πριν από 6-7 χρόνια στην εμπορία του βαμβακιού εμπλέκονταν και η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Καρδίτσας (Ε.Α.Σ.Κ.), η οποία είχε στη διάθεσή της δύο εκκοκιστήρια. Τα τελευταία χρόνια όμως έπαψε να έχει τη δυνατότητα να κάνει εμπορία, διότι, λόγω των χρεών που έχει δεν μπορεί να πάρει την άδεια από το Υπουργείο Οικονομικών. Αυτό είναι μειονέκτημα σε βάρος των παραγωγών, διότι απουσιάζει ένας φορέας που θεωρείται ότι ενδιαφέρεται περισσότερο για τα συμφέροντα των αγροτών.

Όσον αφορά το καλαμπόκι, διατίθεται σε ιδιώτες εμπόρους, οι οποίοι το περνούν και από ξηραντήριο, εάν βέβαια η θερμοκρασία είναι μεγαλύτερη από το επιτρεπτό όριο, καθώς και σε κτηνοτρόφους της περιοχής ή άλλων περιοχών. Οι κτηνοτρόφοι συνήθως δεν κόβουν τιμολόγιο γι' αυτό και πληρώνουν επιπλέον χρήματα, έτσι ώστε να καλυφθεί και η απώλεια των παραγωγών του επιστρεφόμενου Φ.Π.Α., το οποίο ανέρχεται περίπου στο 7% της τιμής.

Τα προϊόντα ζωικής παραγωγής είτε χρησιμοποιούνται για ιδιοκατανάλωση, είτε διατίθενται στην τοπική αγορά και η μεταφορά τους γίνεται από τους ίδιους τους παραγωγούς.

4.4.3 Κόστος Εμπορίας των αγροτικών προϊόντων

Κόστος εμπορίας ενός προϊόντος καλείται το σύνολο των δαπανών που γίνονται για την πραγματοποίηση όλων εκείνων των λειτουργιών εμπορίας, που έλαβαν χώρα κατά τη διακίνηση του προϊόντος από την παραγωγή έως την κατανάλωση.

Το κόστος εμπορίας των συγκεκριμένων αγροτικών προϊόντων που έχουν μελετηθεί, περιλαμβάνει:

- Τη μεταφορά των αγροτικών προϊόντων,
- τη δαπάνη των ζυγισμάτων στις γεφυροπλάστιγγες (κάθε ζύγιση κοστίζει περίπου 500 δραχ.)
- το 3% του Ε.Λ.Γ.Α. (Οργανισμός Ελληνικών Γεωργικών Ασφαλίσεων) που πληρώνουν οι παραγωγοί επί της τιμής του τιμολογίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΣΗΜΑΙΝΟΝΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

5.1 Γενικά

Ο Ν. Καρδίτσας, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, χαρακτηρίζεται κυρίως από πεδινές περιοχές και το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων του απασχολείται στον αγροτικό τομέα.

Ο αγροτικός τομέας του Νομού, παλαιότερα, παρουσίαζε σημαντική ανάπτυξη σε όλες σχεδόν τις καλλιέργειες. Σήμερα, παράλληλα με την εξέλιξη της τεχνολογίας (η οποία σε πολλές περιπτώσεις επιδρά αρνητικά), ο αγροτικός τομέας έχει υποστεί ύφεση. Δηλαδή, η απόδοση πολλών καλλιεργειών έχει μειωθεί σε μεγάλο ποσοστό, προκαλώντας σημαντικά προβλήματα στον αγροτικό χώρο.

Σκοπός της συνέντευξης ήταν η μελέτη και η παρουσίαση της υφιστάμενης κατάστασης του αγροτικού τομέα του Νομού Καρδίτσας, καθώς και η ανάλυση των σημαντικότερων αγροτικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι αγρότες της περιοχής. Η συνέντευξη εκπονήθηκε κατά τη διάρκεια επίσκεψης στο Ν. Καρδίτσας.

Η συνέντευξη περιελάμβανε τα πιο καίρια θέματα του αγροτικού τομέα (όπως **τα προβλήματα του αγροτικού τομέα, τα βιολογικά προϊόντα, η έλλειψη αρδευτικού νερού, η Αγροτική Πίστη, ο αγροτικός συνδικαλισμός και το συνεταιριστικό κίνημα**), που αναλύονται στις ενότητες που ακολουθούν και τα οποία απευθύνονταν σε όλους τους αρμόδιους φορείς⁶¹ (σημαίνοντα πρόσωπα) που έχουν άμεση σχέση με τον αγροτικό χώρο του Νομού.

⁶¹ Νούσιος Γ. (Αντινομάρχης), Κατσικάρας Λ. (Πρόεδρος της Ένωσης Συνεταιρισμών), κ. Δρακόπουλος (Διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας Καρδίτσας), κ. Αποστολόπουλος (Διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας Παλαμά), κ. Αθανασόπουλος (Διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας Σοφάδων), κ. Βασιλάκος (Γεωπόνος του Τμήματος Φυτικής Παραγωγής της Διεύθυνσης Γεωργίας), κ. Βλάχος (Γεωπόνος του Τμήματος Ζωικής Παραγωγής της Διεύθυνσης Γεωργίας), κ. Παπάρας (Προϊστάμενος του πρώην Οργανισμού Καπνού).

Η επίσκεψη της ερευνήτριας στο Ν. Καρδίτσας, κατά την οποία δόθηκε η ευκαιρία να έλθει σε επαφή με τα περισσότερα από τα σημαίνοντα αυτά πρόσωπα του αγροτικού τομέα, αποτέλεσε ένα σημαντικό μέσο για την κατανόηση του μεγέθους των αγροτικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο Νομός και των επιδράσεών τους στην καθημερινή ζωή των αγροτών.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί πως η συνέντευξη αποτέλεσε αναγκαιότητα και στη σύγκριση των δύο εκμεταλλεύσεων. Διαμέσου των θεμάτων που περιλαμβάνει μπορεί εύκολα να διαπιστωθεί η κατάσταση αλλά και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι παραγωγοί των συγκεκριμένων εκμεταλλεύσεων.

Ειδικότερα, όσον αφορά τον παραγωγό της μικρής εκμετάλλευσης, σύμφωνα με τα οικονομικά αποτελέσματα που έχουν προκύψει σε προηγούμενο κεφάλαιο και σε συνδυασμό με τα θέματα της συνέντευξης, γίνεται αντιληπτό πως βρίσκεται σε δυσμενή κατάσταση. Ο μικρός αριθμός στρεμμάτων της εκμετάλλευσής του αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους λόγους. Επίσης, η ιδέα να στραφεί προς τις εναλλακτικές καλλιέργειες και ιδιαίτερα προς τη βιολογική γεωργία, τον οδηγεί αναμφισβήτητα στην παρακολούθηση μιάς σειράς σεμιναρίων. Αυτό όμως καθίσταται πρακτικά δύσκολο, διότι η ηλικία του παραγωγού καθώς και η νοοτροπία που επικρατεί γενικότερα στον αγροτικό χώρο δεν του επιτρέπουν να ενταχθεί σε τέτοιου είδους προγράμματα. Σημαντική στη δυσμενή αυτή κατάσταση είναι και η συμβολή της ολοένα και μεγαλύτερης έλλειψης αρδευτικού νερού που παρατηρείται τα τελευταία έτη στο Νομό. Σχετικά με το θέμα αυτό οι αντιδράσεις και οι διαφωνίες μεταξύ των αρμοδίων φορέων είναι πολλές, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να γίνουν οι απαραίτητες συστάσεις στον παραγωγό για τον τρόπο αντιμετώπισης της κατάστασης, η οποία κρίνεται εξαιρετικά σοβαρή, καθώς και για να μεγαλώσει την εκμετάλλευσή του.

Ο παραγωγός της μεγάλης εκμετάλλευσης από την άλλη πλευρά, αποδεικνύεται μέσω της συνέντευξης ότι αφενός βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη θέση, αλλά αφετέρου αντιμετωπίζει και εκείνος αρκετά σημαντικά προβλήματα. Ο μεγαλύτερος αριθμός στρεμμάτων που διαθέτει σε αντίθεση με τον παραγωγό της μικρής εκμετάλλευσης, του αποφέρει μεν μεγαλύτερο αγροτικό οικογενειακό εισόδημα, αλλά ωστόσο μη ικανοποιητικό. Ο εν λόγω παραγωγός θα πρέπει να αξιοποιήσει την εκμετάλλευσή του με

πλέον εντατικότερες καλλιέργειες, όπως πεπονοειδή, όσπρια, τομάτα θερμοκηπίου, κ.ά., καθώς και να ασχοληθεί με τη βιολογική γεωργία, τα προϊόντα της οποίας σήμερα αποτελούν το επίκεντρο του ενδιαφέροντος ενός μεγάλου αριθμού καταναλωτών. Επιπλέον, προκειμένου να αυξήσει το αγροτικό οικογενειακό του εισόδημα, θα ήταν σκόπιμο να εκτρέφει και έναν μεγαλύτερο αριθμό ζώων. Το γεγονός ότι ο παραγωγός κατοικεί σε Δημοτικό Διαμέρισμα όπου δεν υπάρχει αγροτουριστική ανάπτυξη, αποτελεί επιπλέον ενδεικτικό στοιχείο της περιορισμένης δυνατότητας βελτίωσης των εισοδημάτων του. Η έλλειψη αρδευτικού νερού είναι δυνατόν να επηρεάσει και παραγωγούς με μεγάλο αριθμό στρεμμάτων. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των στρεμμάτων τόσο περισσότερο νερό απαιτείται για την άρδυσή τους. Αυτό, χρόνο με το χρόνο, ενδεχομένως να επιφέρει μη ικανοποιητική απόδοση της εκμετάλλευσης του συγκεκριμένου παραγωγού, καθώς και μειωμένο εισόδημα. Διαπιστώνεται, με άλλα λόγια, ότι η εμφάνιση σημαντικών προβλημάτων, όπως η έλλειψη αρδευτικού νερού είναι δυνατόν να επηρεάσει αρνητικά σε μεγάλο βαθμό μεγάλες αγροτικές εκμεταλλεύσεις, καθώς και να οδηγήσει στην εξάλειψη ίσως των μικρών αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι τόσο ο παραγωγός της μικρής εκμετάλλευσης όσο και ο παραγωγός της μεγάλης εκμετάλλευσης αποφεύγουν το δανεισμό από την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, διότι τα επιτόκια είναι αρκετά υψηλά. Προτιμούν, δηλαδή, να εκμεταλλευτούν αποκλειστικά τα δικά τους χρήματα, τα οποία επρόκειτο να δώσουν προς αποταμίευση. Επίσης, όσον αφορά το Συνεταιριστικό Κίνημα, συμμετέχουν έντονα διεκδικώντας συνεχώς βελτίωση των τιμών με συνέπεια την επιπλέον αύξηση των εισοδημάτων.

Μέσω της συνέντευξης, προέκυψε το πρόβλημα της άρνησης ορισμένων από τους αρμόδιους φορείς να απαντήσουν για λόγους περιορισμένου ελεύθερου χρόνου, αλλά τελικά ο αριθμός των ερωτηθέντων που βρέθηκαν και συμμετείχαν στη συνέντευξη ήταν ικανοποιητικός (βρέθηκαν οι 8 από τους 12 αρμόδιους φορείς του αγροτικού τομέα).

5.2 Τα Προβλήματα του Αγροτικού Τομέα

Σύμφωνα με την καταγραφή των προσωπικών παρατηρήσεων των αρμοδίων φορέων, έχουν εντοπιστεί αρκετά σημαντικά προβλήματα στον αγροτικό χώρο του Νομού.

Ανέκαθεν στην περιφέρεια της Θεσσαλίας και κατά συνέπεια στο Ν. Καρδίτσας την κύρια καλλιέργεια αποτελούσε το βαμβάκι. Κατά την άποψη των περισσότερων από τους αρμόδιους φορείς, τα πρώτα χρόνια η καλή τιμή του βαμβακιού σε συνδυασμό με τη μεγάλη ποσόστωση απέδιδε υψηλά έσοδα για τον παραγωγό, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα τη μονοκαλλιέργεια του βαμβακιού.

Σύμφωνα με την κατάσταση που υφίσταται σήμερα, το βαμβάκι εάν δεν επιδοτηθεί, η καλλιέργεια θα μειωθεί σημαντικά με συνέπεια τη μεγάλη μείωση του εισοδήματος των παραγωγών. Δυστυχώς, η Αγροτική Πολιτική “χτυπήθηκε” μόνο στις επιδοτήσεις, οι οποίες παρότι στηρίζουν το αγροτικό εισόδημα, παράλληλα εφησυχάζουν τους αγρότες με αποτέλεσμα να μην καταβάλλονται προσπάθειες προκειμένου να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα των προϊόντων (σε ενδεχόμενη περίπτωση λήξης των επιδοτήσεων μετά το 2005 ή απότομης διακοπής αυτών κάποια στιγμή μέχρι το 2005). Αποτέλεσμα των παραπάνω συνθηκών είναι στον κάμπο της Καρδίτσας να επικρατεί κυρίως η καλλιέργεια του βαμβακιού, που καλύπτει περίπου το 75% της αρδευόμενης έκτασης του Νομού.

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα, που εντοπίστηκε και που αποτελεί συνέχεια του προηγούμενου, είναι η ανυπαρξία εναλλακτικών καλλιεργειών. Σύμφωνα με τις απόψεις του **Διευθυντή της Αγροτικής Τράπεζας της Καρδίτσας και του Προέδρου της Ένωσης Συνεταιρισμών**, οι παραγωγοί θα πρέπει να στραφούν οπωσδήποτε και σε άλλες καλλιέργειες, έτσι ώστε να επικρατήσουν καλύτερες τιμές προϊόντων και να αυξηθεί η απασχόληση παράλληλα με το ενδιαφέρον των ίδιων των παραγωγών.

Εκτός από την καλλιέργεια του βαμβακιού, στο Ν. Καρδίτσας καλλιεργούνται και σημαντικές ποσότητες καπνού. Σύμφωνα με τον **Προϊστάμενο του πρώην Οργανισμού Καπνού**, η κατάσταση του καπνού σήμερα είναι σταθερή και ελεγχόμενη. Παρατηρείται μεν εγκατάλειψη κάποιων

ποικιλιών καπνού, όπως π.χ. Ανατολικού τύπου (Ελασσόνα, Σ-79), αλλά σημαντικότερα προβλήματα θα προκληθούν όταν μειωθούν οι πριμοδοτήσεις.

Ο μέσος κλήρος του αγροτικού τομέα του Νομού, ο οποίος αντιστοιχεί περίπου σε 40 στρέμματα, είναι μικρός. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι παραγωγοί να μην μπορούν να αναπτύξουν δραστηριότητες στις καλλιέργειες. Δηλαδή, δεν έχουν τη δυνατότητα να καλλιεργήσουν για παράδειγμα περισσότερα από δύο είδη και έτσι η παραγωγή τους είναι μικρή και κατά συνέπεια τα εισοδήματά τους μειωμένα.

Σύντομη αναφορά από τους αρμόδιους φορείς έγινε και στα ακόλουθα προβλήματα: στη μη λειτουργικότητα των αναδασμών κυρίως στις μειονεκτικές και ορεινές περιοχές, στην αγροτική οδοποιία όπου το αγροτικό δίκτυο του Ν. Καρδίτσας είναι συνολικά 8.000 χλμ., από τα οποία μόνο τα 2.500 χλμ. είναι ασφαλτοστρωμένο, καθώς και στον υπερδανεισμό από την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος. Ως άμεση προοπτική του υπερδανεισμού είναι κυρίως η αλλαγή των συντελεστών παραγωγής και κατά δεύτερον η συνειδητοποίηση των ίδιων των αγροτών πως πρέπει να κάνουν σωστότερη διαχείριση των οικονομικών τους, έτσι ώστε να μπορούν να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους.

Κατά την άποψη του κυρίου **Αντινομάρχη**, στον αγροτικό τομέα του Νομού εντοπίζονται σημαντικά προβλήματα σχετικά με τον κλάδο της κτηνοτροφίας και με την πληθώρα γεωργικών μηχανημάτων και εργαλείων που έχουν αντικαταστήσει σε μεγάλο βαθμό τα εργατικά χέρια.

Όσον αφορά τον κλάδο της κτηνοτροφίας, το ζωικό κεφάλαιο παρουσιάζεται μειωμένο και το σημαντικότερο δεν υφίσταται πλέον καμία σύνδεση της γεωργίας με την κτηνοτροφία. Αυτό είναι αποτέλεσμα της Αγροτικής Πολιτικής που στηρίχθηκε στις επιδοτήσεις, καθώς και της μη στήριξης του κτηνοτροφικού τομέα. Στο αγροτικό προϊόν του Ν. Καρδίτσας η γεωργία συμμετέχει σε ποσοστό περίπου 70% και 30% η κτηνοτροφία, αντί τα ποσοστά αυτά να ήταν αντίθετα, όπως συμβαίνει σε όλες τις προηγμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτέλεσμα των εισοδημάτων ενίσχυσης (επιδοτήσεων) ήταν η στροφή προς μία γεωργία που είχε ως στόχο την παραγωγή ποσοτήτων, αδιαφορώντας για την ποιότητα των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων, με συνέπεια οι παραδοσιακές αγορές των προϊόντων της περιοχής του Νομού να χάνονται καθημερινά. Όπως όλη την ελληνική

αγορά έτσι και την αγορά της Καρδίτσας κατακλύζουν προϊόντα των άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και τρίτων χωρών, ενώ οι κλιματολογικές συνθήκες του Νομού ευνοούν-επιτρέπουν την παραγωγή τέτοιων προϊόντων ακόμη και καλύτερης ποιότητας.

Σχετικά με τα γεωργικά μηχανήματα και τα εργαλεία παρατηρείται πληθώρα, λόγω ελλειπών ενημέρωσης των αγροτών (μικρή έκταση ανά καταναλωτή). Τα μηχανήματα αυτά και τα εργαλεία είναι πεπαλαιωμένα, δεν υπάρχουν δυνατότητες αντικατάστασής τους και επιβαρύνουν σημαντικά το κόστος παραγωγής.

Επιπλέον, παρατηρείται σημαντική φυγή αγροτών από το επάγγελμά τους, κυρίως νέων, με σκοπό την εξεύρεση καλύτερης τύχης εκτός αγροτικού τομέα. Παίρνουν το δρόμο της μετανάστευσης, εσωτερικής ή εξωτερικής, και κυρίως γράφονται στα ταμεία ανεργίας.

Τέλος, σημαντικότερο πρόβλημα αποτελεί η έλλειψη αρδευτικού νερού, θέμα που σήμερα βρίσκεται στο επίκεντρο πολλών συζητήσεων και το οποίο αναλύεται σε επόμενη ενότητα του κεφαλαίου.

5.3 Τα Βιολογικά Προϊόντα

Ο Ν. Καρδίτσας, σύμφωνα με την άποψη όλων των σημειώνων προσώπων του αγροτικού τομέα, με τη γεωγραφική του κατανομή και ιδιομορφία, προσφέρεται θαυμάσια για την καλλιέργεια βιολογικών προϊόντων τόσο της φυτικής όσο και της ζωικής παραγωγής. Άλλωστε, η μέχρι τώρα εμπειρία από τις υφιστάμενες βιολογικές εκμεταλλεύσεις δίδει αισιόδοξα μηνύματα.

Το πρόβλημα στη βιολογική καλλιέργεια, όπως αναφέρει **Γεωπόνος του Τμήματος Φυτικής Παραγωγής της Διεύθυνσης Γεωργίας του Νομού**, εντοπίζεται κυρίως στη διάθεση – απορρόφηση των παραγόμενων προϊόντων, το οποίο έχει να κάνει με τα εξής:

1. Έλλειψη οργανωμένου κυκλώματος εμπορίας και διακίνησης βιολογικών προϊόντων. Αυτό βρίσκεται στο ξεκίνημά του, όπως στο ξεκίνημά της θα μπορούσε να ειπωθεί ότι βρίσκεται και η βιολογική καλλιέργεια.

2. Έλλειψη εμπιστοσύνης του καταναλωτικού κοινού απέναντι στα κάθε είδους διακινούμενα εμπορεύματα βιολογικής γεωργίας. Το καταναλωτικό κοινό δεν έχει πειστεί ακόμη για τη γνησιότητα των βιολογικών προϊόντων. Διατηρεί μεγάλες επιφυλάξεις για το εάν και κατά πόσο τα προϊόντα αυτά πληρούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις, κατά την παραγωγή και τη διακίνηση, από το χωράφι του παραγωγού μέχρι το καλάθι του καταναλωτή. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι χρειάζονται σοβαρές προσπάθειες για να ξεπεραστεί η δυσπιστία του καταναλωτή απέναντι στα βιολογικά προϊόντα, απέναντι στην υποτιθέμενη γνησιότητα των βιολογικών προϊόντων.

Το Σύστημα Πιστοποίησης και Ελέγχου των βιολογικών προϊόντων, όπως λειτουργεί σήμερα, δεν παρέχει τα εχέγγυα, τις διαβεβαιώσεις ότι το βιολογικό προϊόν που θα φτάσει στον καταναλωτή είναι γνήσιο. Ίσως, δεν μπόρεσε μέχρι σήμερα να ξεπεράσει εσωτερικά, λειτουργικά, διαρθρωτικά και οικονομικά προβλήματα και να πείσει το καταναλωτικό κοινό ότι πέραν κάθε αμφιβολίας τα ελεγχόμενα και πιστοποιούμενα από αυτό, βιολογικά προϊόντα, είναι γνήσια. Έτσι, η έλλειψη εμπιστοσύνης του καταναλωτικού κοινού απέναντι στα βιολογικά προϊόντα αποτελεί ανασχετικό παράγοντα στη ζήτηση των βιολογικών προϊόντων. Δεν αρκεί να λέγεται ότι ένα προϊόν είναι βιολογικό, αλλά πρέπει να υπάρχουν σοβαρές εγγυήσεις (αποδείξεις) ότι το προϊόν αυτό είναι βιολογικό.

Το γεγονός αυτό, της έλλειψης δηλαδή της εμπιστοσύνης του καταναλωτικού κοινού ως προς τα βιολογικά προϊόντα, βρίσκει σύμφωνο και το **Διευθυντή της Αγροτικής Τράπεζας των Σοφάδων**, ο οποίος υποστηρίζει ότι βιολογικά προϊόντα ουσιαστικά δεν υφίστανται. Την άποψή του αυτή τη δικαιολογεί ως εξής: όταν η κατανάλωση των βιολογικών προϊόντων αυξάνεται, για να αυξηθεί και η παραγωγή αυτών πολλές φορές οι παραγωγοί, παράνομα, ρίχνουν και σ' αυτά λιπάσματα, φυτοφάρμακα, κ.λπ., ξεγελώντας κατ' αυτόν τον τρόπο το καταναλωτικό κοινό.

3. Η έλλειψη ενδιαφέροντος από τη μεριά της Πολιτείας και των εκάστοτε Κυβερνήσεων να προβάλλει και να προπαγανδήσει την ωφελιμότητα ή και την αναγκαιότητα της κατανάλωσης των βιολογικών προϊόντων.

Στο στάδιο της παραγωγής μπορούν να εντοπιστούν περιληπτικά τα εξής:

- 1) Περιορισμένο ενδιαφέρον από τους παραγωγούς του Νομού Καρδίτσας για στροφή προς τη βιολογική γεωργία. Οι μονοκαλλιέργειες, το είδος των καλλιεργειών και κυρίως η νοοτροπία των παραγωγών δυσκολεύουν στο να αποφασίσει κάποιος να κάνει στροφή προς τη βιολογική γεωργία.
- 2) Περιορισμένη τεχνογνωσία γύρω από το βιολογικό τρόπο παραγωγής. Οι αρμόδιες γεωργικές υπηρεσίες δεν έχουν πιστέψει στο σύνολό τους, ότι η βιολογική γεωργία αποτελεί μία αναγκαιότητα και έναν εναλλακτικό τρόπο ενίσχυσης του γεωργικού εισοδήματος. Οι γεωπόνοι των υπηρεσιών αυτών δεν έχουν γνώσεις, μερικοί ούτε τις στοιχειώδεις, πάνω στο βιολογικό τρόπο παραγωγής. Γενικά, δεν ενθαρρύνεται η προσπάθεια βιολογικής καλλιέργειας. Εδώ την κύρια ευθύνη μπορεί να τη χρεώσει κανείς στο Υπουργείο Γεωργίας, το οποίο επί σειρά ετών δεν φρόντισε και ούτε διαφαίνεται να φροντίσει για την απόκτηση τεχνογνωσίας από τους γεωπόνους υπαλλήλους του.
- 3) Περιορισμένες δυνατότητες εξεύρεσης των απαραίτητων βιολογικών εισροών, δηλαδή σπόροι, λιπάσματα, φάρμακα, κ.ά. Στο σημείο αυτό επισημαίνεται ότι η έλλειψη εμπορίας γεωργικών βιολογικών εφοδίων, οφείλεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει η ανάλογη ζήτηση.

Γενικά, για την παραγωγή βιολογικών προϊόντων μπορεί να ειπωθεί ότι οι εδαφοκλιματικές συνθήκες του Ν. Καρδίτσας προσφέρονται θαυμάσια, όμως η ανάπτυξη και η πρόοδος της καλλιέργειας αυτής προσκρούει στους προαναφερόμενους λόγους.

Πιστεύεται ότι η ανάπτυξη της βιολογικής καλλιέργειας έπεται της ανάπτυξης οικολογικής συνείδησης από την πλευρά του καταναλωτικού κοινού. Όσο το καταναλωτικό κοινό δεν ευαισθητοποιείται στα οικολογικά και περιβαλλοντικά ζητήματα και όσο δεν αντιλαμβάνεται τη ζημιά που παθαίνει ο οργανισμός του – η υγεία του από την κατανάλωση των συμβατικών γεωργικών προϊόντων, τόσο η ζήτηση των βιολογικών προϊόντων θα είναι περιορισμένη.

Εδώ μπορεί να ειπωθεί ότι ισχύει ο Νόμος Προσφοράς και Ζήτησης. Εάν το καταναλωτικό κοινό ζητήσει βιολογικά προϊόντα, τότε ο παραγωγός θα

σπεύσει να τα παράγει. Άρα, απομένει να ευαισθητοποιηθεί το καταναλωτικό κοινό σε θέματα οικολογικά, περιβαλλοντικά και για τη σημασία και την αναγκαιότητα της βιολογικής γεωργίας. Στο σημείο αυτό, όπως αναφέρει και ο **Διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας του Νομού**, κυρίαρχο ρόλο μπορεί να παίξει η Πολιτεία μέσα από διάφορα διαφημιστικά έντυπα και τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά μηνύματα (π.χ. spot, συζητήσεις, συνεντεύξεις, κ.λπ.).

Όσον αφορά τις προτιμήσεις του καταναλωτικού κοινού στα βιολογικά προϊόντα, από την μέχρι τώρα εμπειρία στην παραγωγή και κατανάλωση βιολογικών προϊόντων, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το καταναλωτικό κοινό ξεκινάει τις προτιμήσεις του με προϊόντα βρώσιμα. Πιστεύεται ότι αφού το καταναλωτικό κοινό ολοκληρώσει και ικανοποιήσει τις ανάγκες του σε βρώσιμα προϊόντα, τότε θα αρχίσει να αναζητάει και καταναλωτικά είδη μη βρώσιμα, όπως είδη ένδυσης και υπόδησης, οικιακά σκεύη, έπιπλα, είδη οικοδομών, κ.ά.

Όπως προαναφέρθηκε, δυνατότητες παραγωγής βιολογικών προϊόντων υφίστανται όχι μόνο στον κλάδο της φυτικής παραγωγής, αλλά και στον κλάδο της κτηνοτροφίας. **Γεωπόνος του Τμήματος Ζωικής Παραγωγής της Διεύθυνσης Γεωργίας του Νομού** θέτει τις απόψεις του όσον αφορά τη βιολογική κτηνοτροφία.

Στα πλαίσια της **AGENDA 2000** η Ευρωπαϊκή Ένωση, εκτός από την ενίσχυση των μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος, έθεσε ως στόχο, κάτω από την πίεση γεγονότων, όπως η σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια των βοοειδών, οι διοξίνες κ.λπ., την παραγωγή τροφίμων ανώτερης ποιότητας που θα είναι πιο υγιεινά και θα παράγονται με διαδικασίες φιλικές προς το περιβάλλον (Καν. 1257/99). Τα προϊόντα αυτά είναι προϊόντα βιολογικής κτηνοτροφίας, προϊόντα ειδικών εκτροφών, όπως π.χ. τα ορνίθια ελεύθερης βόσκησης, προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης (ΠΟΠ), προστατευόμενης γεωγραφικής ένδειξης (ΠΓΕ) κ.λπ.

Και ενώ το ενδιαφέρον των καταναλωτών στην Ευρωπαϊκή Ένωση συνεχώς αυξάνεται για τα προϊόντα ποιότητας, για τα οποία είναι γνωστός ο τρόπος παραγωγής, η καταγωγή, η σύνθεση και άλλα ποιοτικά, θέτοντας σε δεύτερη μοίρα τα τυποποιημένα συμβατικά που χαρακτηρίζει η έλλειψη ποιότητας, δυστυχώς, και αυτό θα πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα, το ενδιαφέρον των κτηνοτρόφων τουλάχιστον για το Ν. Καρδίτσας δεν είναι ανάλογο. Στην

κτηνοτροφία και ιδίως στην αιγοπροβατοτροφία παρατηρείται η έλλειψη του ενδιαφέροντος και για τους λοιπούς εκσυγχρονιστικούς κανονισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με αποτέλεσμα τον μη εκσυγχρονισμό της κτηνοτροφίας.

Στο Νομό υπέβαλαν αιτήσεις, για ένταξη το 2002, εννέα (9) εκτροφείς αγελάδων ελεύθερης βόσκησης με τα παράγωγα και πιο συγκεκριμένα πέντε (5) κτηνοτρόφοι του Δημοτικού Διαμερίσματος Αμυγδαλής, ένας του Δημοτικού Διαμερίσματος Νεοχωρίου, ένας του Δημοτικού Διαμερίσματος Καλλίθρου, ένας του Καταφυγίου και ένας του Δημοτικού Διαμερίσματος Κέδρου για συνολικό αριθμό αγελάδων 450 με τα παράγωγα και 45 χοιρομητέρες για δύο μικτές εκτροφές.

Για αιγοπρόβατα υπέβαλαν αίτηση επτά (7) κτηνοτρόφοι του Δημοτικού Διαμερίσματος Κουμπουριανών με συνολικό αριθμό ζώων 890. Τονίζεται ότι για το Ν. Καρδίτσας η εκτατική εκτροφή αγελάδων ελεύθερης βόσκησης με τα ιδιοπαραγόμενα μοσχάρια, αιγοπροβάτων και χοιρινών είναι κλάδοι με χαρακτηριστικά βιολογικής κτηνοτροφίας, αφού το μεγαλύτερο διάστημα του έτους (7-8 μήνες) η διατροφή τους γίνεται σχεδόν αποκλειστικά με βόσκηση στους ορεινούς βοσκοτόπους, οι οποίοι δεν επιδέχονται λίπανση και ζιζανιοκτονία και έτσι χαρακτηρίζονται σαν βιολογική έκταση βοσκής.

Εικόνα 1: Δρόμος προσπέλασης σε βοσκοτόπους στην περιοχή του Δημοτικού Διαμερίσματος Βλασίου του Ν. Καρδίτσας (αγελάδες ελεύθερης βόσκησης με χαρακτηριστικά βιολογικής κτηνοτροφίας)

Πρόβλημα προσαρμογής στις απαιτήσεις του **ΚΑΝ(ΕΚ) αριθμ. 1804/99 του συμβουλίου της 19^{ης} Ιουλίου 1999** για το βιολογικό τρόπο παραγωγής, αποτελεί η αδυναμία εξασφάλισης ιδιοπαραγόμενων ζωοτροφών λόγω έλλειψης ιδιόκτητων εκτάσεων, όπως συμβαίνει σε όλους τους αιτούντες αιγοπροβατοτρόφους της περιοχής Κουμπουριανών, οι οποίοι το γνωστοποίησαν στη διάρκεια ενημερωτικής συγκέντρωσης στην περιοχή Μουζακίου, όπου συμμετείχαν περίπου 50 κτηνοτρόφοι από την ευρύτερη

περιοχή. Η παντελής αδυναμία ιδιοπαραγομένων ζωοτροφών (σανών, άχυρου και δημητριακών καρπών) για διατροφή των ζώων τους χειμερινούς μήνες ή για συμπληρωματική χορήγηση στη διάρκεια της βόσκησης, μάλλον καθιστά ασύμφορη τη βιολογική εκτροφή αφού οι ενδεικτικές τιμές που έχουν δοθεί από οίκους προμήθειας βιολογικών ζωοτροφών είναι περί τις 200 δρχ./κιλό για τα μίγματα όταν οι αντίστοιχες συμβατικές ανέρχονται στις 80-90 δρχ./κιλό.

Η ύπαρξη όμως στο Νομό 65 ορεινών και μειονεκτικών περιοχών δίνει μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης του βιολογικού τρόπου εκτροφής αρκεί οι κτηνοτρόφοι να επιδείξουν το ενδιαφέρον που αρμόζει στην περίπτωση. Στις πεδινές περιοχές, με την εφαρμογή της υποχρεωτικής αμειψισποράς στις αρδευόμενες εκτάσεις και την αύξηση της καλλιέργειας κτηνοτροφικών φυτών, δίδεται η δυνατότητα ένταξης μονάδων προβάτων με την προϋπόθεση εξασφάλισης στην εκτροφή και τεχνητού λειμώνα για τη βόσκηση των ζώων.

Εικόνα 2: Πρόβατα στην ορεινή Αργιθέα

Τέλος, επισημαίνεται ότι στο Ν. Καρδίτσας για τα έτη 2001 – 2002 κατανεμήθηκαν 400 Μονάδες Ζωικού Κεφαλαίου (Μ.Ζ.Κ.), οι οποίες όμως τα επόμενα έτη μπορούν να πολλαπλασιαστούν αφού αυξάνει ο συνολικός αριθμός όπως φαίνεται άλλωστε και στον παρακάτω πίνακα.

ΕΤΟΣ	2001	2002	2003	2004	2005	2006
ΜΖΚ	9350	24315	40689	51769	61769	51769

Μ.Ζ.Κ.: Μονάδες Ζωικού Κεφαλαίου

Μία Μονάδα Ζωικού Κεφαλαίου αντιστοιχεί με μία αγελάδα παραγωγής, μία χοιρομητέρα, επτά αιγοπρόβατα.

Συμπερασματικά, η τάση που παρατηρείται σήμερα στην κατανάλωση βιολογικών προϊόντων πιθανόν να βοηθάει σημαντικά τον αγροτικό τομέα, αφού ένα σημαντικό κομμάτι της εκμετάλλευσης του Νομού (κυρίως ημιορεινές και ορεινές περιοχές) επιτρέπει την παραγωγή με βιολογικό τρόπο, με τον οποίο η ποιότητα σίγουρα θα είναι καλύτερη, των ήδη παραγόμενων, με το συμβατικό τρόπο παραγωγής. Γίνεται σημαντική προσπάθεια προς την κατεύθυνση αυτή και ελπίζεται να αποδώσει σύντομα καρπούς.

Το Σεπτέμβριο του 2001 με πρωτοβουλία της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Καρδίτσας, όπως αναφέρει ο κύριος **Αντινομάρχης**, έγινε η πρώτη έκθεση βιολογικών προϊόντων στο Νομό με θετικά αποτελέσματα. Στόχος της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Καρδίτσας είναι η έκθεση αυτή να καταστεί θεσμός.

Τέλος, σύμφωνα με τον **Πρόεδρο της Ένωσης Συνεταιρισμών**, τα βιολογικά προϊόντα θα πρέπει να ενταχθούν σε ορισμένα προγράμματα προκειμένου να δώσουν κίνητρα στους παραγωγούς. Ήδη, πριν 4-5 χρόνια, άρχισε να γίνεται μία σημαντική προσπάθεια.

5.4 Η έλλειψη αρδευτικού νερού

Όπως αναφέρει η πλειοψηφία των αρμοδίων φορέων, η έλλειψη αρδευτικού νερού θα επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τη γεωργία στον κάμπο του Ν. Καρδίτσας.

Σύμφωνα με την άποψη του κυρίου **Αντινομάρχη**, ο καθένας σήμερα μιλάει για υποβάθμιση και όχι για ανάπτυξη του αγροτικού τομέα, διότι δεν υπάρχει Εθνική Αγροτική Πολιτική προσαρμοσμένη στην Κοινή Αγροτική Πολιτική. Από το 1980 δεν έγιναν αναγκαία έργα υποδομής που θα μπορούσαν να προσαρμόσουν τον ανταγωνισμό στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στην Οργάνωση Εμπορίου, με αποτέλεσμα να μην υφίσταται γεωργία χωρίς νερό, ιδίως φθινό.

Στην περιοχή της Λίμνης του Ν. Πλαστήρα, ένα μεγάλο κομμάτι της έκτασης (περίπου 270.000 στρέμματα) αρδεύεται από τα νερά της λίμνης, η οποία δυστυχώς από έργο ενεργειακό (ηλεκτροπαραγωγής) και υδρευτικό έχει μετατραπεί σε αρδευτικό, αφού πέραν των εκτάσεων της περιοχής και

σημαντική έκταση του Ν. Λάρισας (περίπου 100.000 στρέμματα) στηρίζει την άρδευσή της στα νερά της Λ. Πλαστήρα. Αποτέλεσμα αυτής της στατικής είναι, αρκετές φορές (συνήθως ανά δεκαετία) να παρατηρείται σημαντική εκταμίευση ποσοτήτων νερού που έχει σαν συνέπεια την υποβάθμιση της ποιότητας του πόσιμου νερού αλλά και την υποβάθμιση του όλου οικοσυστήματος της περιοχής της λίμνης. Για την ορθολογική χρήση των νερών της Λ. Πλαστήρα, η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας από κοινού με τον Δήμο Καρδίτσας, ανέθεσαν στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ) τη διενέργεια σχετικής μελέτης, ελπίζοντας σε σωστή διαχείριση.

Η ανυπαρξία Αγροτικής Πολιτικής σε συνδυασμό με τη μικρή έκταση ανά καταναλωτή (αφού είναι μεγάλο το ποσοστό το ασχολούμενο με τη γεωργία) επιτείνει το πρόβλημα, με αποτέλεσμα πολλές εκμεταλλεύσεις να μη θεωρούνται βιώσιμες. Αρκετές εκτάσεις είναι ήδη υποθηκευμένες στα διάφορα υποκαταστήματα Τραπεζών και ιδιαίτερα της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος για χρέη των αγροτών.

Από την πλευρά της Κεντρικής Εξουσίας (Υπουργείο Γεωργίας) δε διαφαίνεται προσπάθεια τέτοια που να προωθεί λύσεις, αφού η αγροτική έρευνα (η μόνη που μπορεί να δώσει λύσεις) συνεχώς υποβαθμίζεται. Όπως έχει υποβαθμιστεί σημαντικά και ο κλάδος των γεωτεχνικών τη στιγμή που είναι γνωστό ότι η γεωργική ανάπτυξη χωρίς τη συμβολή των γεωτεχνικών δε μπορεί να υπάρξει.

Εάν η έλλειψη αυτή του αρδευτικού νερού συνεχιστεί (σχολιάζει ο **Πρόεδρος της Ένωσης Συνεταιρισμών**), θα επηρεάσει σημαντικά τη γεωργία, διότι το 70% των αροτριάων εκτάσεων χρειάζεται πότισμα. Πρόκειται, δηλαδή, για ένα σημαντικότερο πρόβλημα με πολλές αρνητικές επιπτώσεις στη γεωργία.

Προκειμένου να βελτιωθεί η κατάσταση θα πρέπει να συμβούν τα εξής:

1. Να λειτουργήσει η Λίμνη Σμοκόβου συγχρόνως με τη Λίμνη του Ν. Πλαστήρα (αναφέρει ο Πρόεδρος της Ένωσης Συνεταιρισμών).
2. Τα αρδευτικά έργα Σμοκόβου μαζί με την εκτροπή του Αχελώου και το φράγμα του Μουζακίου, μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά στη μείωση του κόστους παραγωγής (δεδομένου ότι το κόστος άρδευσης συμμετέχει σε ποσοστό 25% του συνολικού κόστους), στη βελτίωση της ποιότητας και στην αναδιάρθρωση των καλλιεργειών. Επίσης,

μπορούν να συμβάλλουν στην αναβάθμιση της ποιότητας του περιβάλλοντος, διότι σημαντικό τμήμα του Ν. Καρδίτσας αρδεύεται από υπόγειες βαθιές γωτρήσεις, των οποίων η στάθμη του νερού ταπεινώνεται. Λόγω αυτού, αρκετοί αγρότες ανά 3-4 χρόνια αναγκάζονται στην ανόρεξη καινούριων γεωτρήσεων με αποτέλεσμα την επιβάρυνση του κόστους και του οικογενειακού εισοδήματος (αναφέρουν, ο κύριος **Αντινομάρχης** και ο **Διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας της Καρδίτσας**).

3. Να γίνουν μικρά αρδευτικά έργα, όπως κλειστό κύκλωμα ποτίσματος, με αποτέλεσμα τη μείωση κατανάλωσης νερού (**Πρόεδρος της Ένωσης Συνεταιρισμών**).
4. Να συνειδητοποιήσει ο καθένας το σημαντικότερο πρόβλημα και να συμβάλλει σ' αυτό, σπαταλώντας λιγότερο νερό και γενικότερα κάνοντας σωστή χρήση αυτού (**Πρόεδρος της Ένωσης Συνεταιρισμών**).

Όσον αφορά την καλλιέργεια του καπνού, συγκεκριμένα, ο **Προϊστάμενος του πρώην Οργανισμού Καπνού**, αναφέρει ότι οι ποικιλίες καπνού (Βιρτζίνια και Μπέρλεϋ) καλλιεργούνται σε γόνιμα εδάφη, επομένως δε νοείται καλλιέργεια αυτών χωρίς νερό. Αντίθετα, οι ποικιλίες Ανατολικού τύπου (Ελασσόνα και Σ-79) μπορούν να καλλιεργηθούν και σε ξηρικά εδάφη.

Η έλλειψη νερού μπορεί να οδηγήσει στην υποβάθμιση της ποιότητας αλλά και της ποσότητας, καθώς και στην εγκατάλειψη της καλλιέργειας του καπνού.

Ο Δήμος Παλαμά (που διαθέτει 4.000 νοικοκυριά) είναι μία από τις περιοχές του Ν. Καρδίτσας όπου εμφανίζεται έντονα το φαινόμενο έλλειψης αρδευτικού νερού, σύμφωνα με την άποψη του **Διευθυντή της Αγροτικής Τράπεζας του Παλαμά**.

Όλοι οι αρμόδιοι φορείς πρέπει να απαιτήσουν ανά έξι ή ανά επτά χωριά να κατασκευαστούν δεξαμενές αποταμίευσης (η Λάρισα έχει κατασκευάσει ήδη τέτοιου είδους δεξαμενές). Είναι η μόνη λύση για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Στο Ν. Καρδίτσας δεν έχουν δημιουργηθεί ακόμη, διότι και σ' αυτό το θέμα αναμιγνύεται η Πολιτική. Αφενός δεν υπάρχουν αιτήματα και αφετέρου δεν υπάρχει προγραμματισμός από την πλευρά της Κυβέρνησης. Επιπλέον, δεν υπάρχει η Παιδεία ώστε οι πολίτες να

σκέφτονται και να πράττουν σωστά, με αποτέλεσμα το γεγονός αυτό να έχει μεγάλη επίπτωση στο Νομό.

Ο Διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας του Δήμου Παλαμά εξέφρασε μεγάλο φόβο, πως πολλά χωριά δυνατόν να γίνουν άμμος!

Μέσα σε 10-15 χρόνια, σύμφωνα με μετεωρολόγους, η περιοχή του Νομού Καρδίτσας θα μετατραπεί σε «Σαχάρα» (έρημο). Ο υδροφόρος ορίζοντας στην Ανατολική πλευρά του Νομού έχει πέσει κάθετα, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί το εξής πρόβλημα: οι καλλιέργειες να μετατραπούν σε ξηρικές. Οι ξηρικές καλλιέργειες αποδίδουν ελάχιστα σε σύγκριση με τις αρδευόμενες καλλιέργειες. Όπως γίνεται κατανοητό, το γεγονός αυτό θα επιφέρει μεγάλη καταστροφή στον αγροτικό τομέα του Νομού και κατά συνέπεια σε ολόκληρο το Νομό.

5.5 Η Αγροτική Πίστη

Από την εποχή των κολίγων ακόμη, δεν έχει αλλάξει τίποτα όσον αφορά τη δανειοδότηση των νοικοκυριών, σχολιάζει ο **Διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας Παλαμά**. Όπως τότε, έτσι και τώρα δεν υπάρχουν επανοτόκια όσον αφορά την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, διότι δεν γινόταν ούτε γίνεται παράνομος ανατοκισμός, σε αντίθεση με άλλες Τράπεζες (ο νόμος προβλέπει ανατοκισμό κάθε εξάμηνο). Επιπλέον, τα νοικοκυριά δεν είχαν ούτε έχουν τα κίνητρα (π.χ. σταθερό νερό, σταθερή παραγωγή, κ.ά.), με αποτέλεσμα να εξακολουθούν να καταφεύγουν στη δανειοδότηση.

Αναλύοντας περισσότερο την κατάσταση στην οποία βρίσκεται σήμερα ο δανεισμός των νοικοκυριών του Νομού, ο προαναφερθείσας αρμόδιος φορέας υποστηρίζει πως έχει βοηθήσει και εξακολουθεί να βοηθάει σε μεγάλο βαθμό τον αγροτικό πληθυσμό και πιο πολύ τους νέους ανθρώπους, ηλικίας 20-40 ετών.

Η Αγροτική Τράπεζα Παλαμά ταξινομεί, θεωρητικά, τους αγρότες – πελάτες της στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Το 30% περίπου των πελατών της είναι οι άριστοι για δανεισμό, δηλαδή ασχολούνται με ποικιλία καλλιεργειών και με εξωγεωργικές εργασίες, έχουν προγραμματισμό, σωστή διαχείριση, κ.ά. Με άλλα λόγια έχουν την ικανότητα

να ανταπεξέρχονται στις υποχρεώσεις τους με συνέπεια, γεγονός που εμπνέει εμπιστοσύνη.

- Το 10%-15% περίπου των πελατών της είναι μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας. Αυτό σημαίνει πως δεν κάνουν σωστή διαχείριση του νοικοκυριού τους και για το λόγο αυτό καταλήγουν στη δανειοδότηση.
- Το 15% περίπου των πελατών της δεν ευθύνεται αυτό κατ' αυτό που καταφεύγει στη δανειοδότηση. Το ποσοστό αυτό, πολλές φορές, ζητάει δάνειο από την Αγροτική Τράπεζα, διότι έχει αναλάβει να φέρει εις πέρας υποχρεώσεις άλλων.
- Το υπόλοιπο 40% περίπου των πελατών της είναι προβληματικό (έχει πολύ κακή διαχείριση). Γι' αυτό καταλήγει στη δανειοδότηση προκαλώντας, παράλληλα, σημαντικά προβλήματα και στις συναλλαγές του με την Αγροτική Τράπεζα.

Ο αγρότης – πελάτης που είναι συνεπής στις υποχρεώσεις του απέναντι στην Αγροτική Τράπεζα Παλαμά αμοίβεται. Δηλαδή, είναι δυνατόν η Τράπεζα να του κατεβάσει το επιτόκιο τρεις μονάδες κάτω.

Οι κυριότεροι λόγοι για τους οποίους οι αγρότες καταφεύγουν στη δανειοδότηση είναι οι εξής:

- Η ανυπαρξία οικιακής οικονομίας, η οποία δεν συμβάλλει στην ανάπτυξη των νοικοκυριών.
- Η ανυπαρξία εναλλακτικών λύσεων από την πλευρά των αγροτών. Κάθε αγρότης θα πρέπει να στραφεί προς τις εναλλακτικές καλλιέργειες προκειμένου να αυξηθεί η παραγωγή του και κατά συνέπεια τα εισοδήματά του.
- Η ανυπαρξία καλού προγραμματισμού και σωστής διαχείρισης των νοικοκυριών.
- Η πρόωρη συνταξιοδότηση. Για παράδειγμα, προκειμένου ο πατέρας να συνταξιοδοτηθεί πρόωρα, αποφασίζει να μεταφέρει στο γιο του έναν μικρό αριθμό στρεμμάτων (π.χ. 10 στρέμ.). Αναλαμβάνοντας ο γιος τα λίγα αυτά στρέμματα μαζί με όλες τις υποχρεώσεις του πατέρα του και συμπεριλαμβάνοντας την υψηλή αξία του εδάφους, καθώς και την αύξηση του κόστους παραγωγής, έχει ως αποτέλεσμα να μην μπορεί να ανταποκριθεί στα έξοδα, διότι τα εισοδήματά του είναι ελάχιστα. Έτσι καταφεύγει στη δανειοδότηση.

Επίσης, ο Διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας Παλαμά συμβουλεύει πως γεωργός με λιγότερα από 50 στρέμματα και με κακή διαχείριση δεν πρέπει να υπάρχει.

Ο **Διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας Σοφάδων** αναφέρει ότι, σήμερα, εφ' όσον η παραγωγή συνεχώς μειώνεται και οι τιμές συνεχώς αυξάνονται, όλοι οι παραγωγοί καταφεύγουν στη δανειοδότηση, με αποτέλεσμα πολλές φορές το συγκεκριμένο υποκατάστημα της Αγροτικής Τράπεζας να μην μπορεί να ανταποκριθεί όσο θα έπρεπε απέναντι στους πελάτες του, γεγονός που επηρεάζει αρκετά την ομαλή παραγωγική διαδικασία.

Σε αντίθεση με τους Διευθυντές των Αγροτικών Τραπεζών (οι οποίοι θεωρούν ότι η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος βοηθάει σημαντικά τους αγρότες), ο **Πρόεδρος της Ένωσης Συνεταιρισμών** υποστηρίζει την άποψη ότι η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος έχει βοηθήσει μόνο κατά ένα μέρος τον αγροτικό πληθυσμό. Θα πρέπει να μειώσει κι άλλο τα επιτόκια, τα οποία εξακολουθούν να είναι υψηλά (επιτόκιο 9% με πληθωρισμό 3%). Με τη μείωση των τιμών των προϊόντων και συγχρόνως με τα υψηλά επιτόκια, οι αγρότες βρέθηκαν χρεωμένοι, γεγονός που έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την παραγωγική διαδικασία.

Λύση μπορεί να δοθεί είτε μέσω των κινητοποιήσεων των ίδιων των αγροτών είτε μέσω της ίδιας της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος, η οποία μπορεί να συμβάλλει σ' αυτό με την καθετοποίηση της παραγωγής.

5.6 Ο Αγροτικός Συνδικαλισμός

Στο Ν. Καρδίτσας υπάρχουν δύο Ομοσπονδιακοί Αγροτικοί Σύλλογοι, εκ των οποίων ο ένας δεν είναι γραμμένος στη Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος. Γι' αυτό ευθύνονται, κατά την άποψη του **Προέδρου της Ένωσης Συνεταιρισμών**, οι διαφορετικές απόψεις που επικρατούν στο χώρο της Αντιπολίτευσης.

Σήμερα, ο αγροτικός συνδικαλισμός δεν ανταποκρίνεται όσο θα έπρεπε στην επίλυση των αγροτικών προβλημάτων, αλλά αντιθέτως πολλές φορές είναι εκείνος που δημιουργεί τα περισσότερα προβλήματα, γεγονός το οποίο βρίσκει σύμφωνους όλους τους αρμόδιους φορείς. Ο συνδικαλισμός

έπαψε να κατευθύνεται σωστά (π.χ. τα μπλόκα των αγροτών εκφράζουν μία λανθασμένη κίνηση για διαμαρτυρία, ενώ ταυτόχρονα τίθενται λάθος λόγοι ως αιτήματα). Σύμφωνα με το **Διευθυντή της Αγροτικής Τράπεζας Σοφάδων**, δεν βοηθάει πλέον στην παραγωγή, παρά μόνο στον αγώνα για τη διάθεση και την τιμή των προϊόντων.

Η εξέλιξη αυτή του αγροτικού συνδικαλισμού στο Ν. Καρδίτσας οφείλεται στο ότι δεν επικρατεί γενικά μία σωστή πολιτική. Οι δύο Ομοσπονδιακοί Αγροτικοί Σύλλογοι, κατά τις απόψεις του Προέδρου της Ένωσης Συνεταιρισμών και του Διευθυντή της Αγροτικής Τράπεζας Παλαμά, έχουν συνεχώς μέσα τους το στοιχείο της κομματικής αντίληψης. Με άλλα λόγια, το κάθε κόμμα θέλει τον αγωνιστή του για την εξυπηρέτηση των δικών του συμφερόντων, έχοντας ως αποτέλεσμα να μην ανταποκρίνεται καθόλου στην επίλυση των αγροτικών προβλημάτων.

Όπως υποστηρίζει ο **Διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας Παλαμά**, ένα από τα σημαντικότερα λάθη κυρίως του αγροτικού συνδικαλισμού και όχι της Κυβέρνησης είναι η μη πραγματοποίηση του Μητρώου αγροτών. Το Μητρώο αγροτών έπρεπε οπωσδήποτε να γίνει, διότι με τον τρόπο αυτό ήταν δυνατόν να διακριθούν οι πραγματικοί αγρότες με τους μη. Πραγματικοί αγρότες θεωρούνται εκείνοι, οι οποίοι έχουν ως κύρια απασχόλησή τους τη γεωργία. Υπάρχουν όμως και οι μη πραγματικοί αγρότες, δηλαδή εκείνοι που καλλιεργούν πολύ λίγα στρέμματα (έστω 10 στρέμματα) και έχουν παράλληλα ως κύρια απασχόλησή τους άλλη εργασία, αλλά δηλώνονται ως αγρότες. Το γεγονός αυτό, με το Μητρώο αγροτών θα έπαυε να συμβαίνει, δικαιώνοντας σε μεγάλο βαθμό τους αγρότες που απασχολούνται αποκλειστικά στον αγροτικό τομέα.

Οι Ενώσεις Αγροτικών Συλλόγων είναι υπαρκτές σε όλο το Νομό και μπορούν να δραστηριοποιηθούν σημαντικά (συλλαλητήρια κ.λπ.), προσφέροντας μεγάλη βοήθεια όσον αφορά την επίλυση αγροτικών προβλημάτων (αναφέρει ο **Προϊστάμενος του πρώην Οργανισμού Καπνού**). Έχουν χρέος να επεξεργάζονται προτάσεις και να βοηθούν την παραγωγική διαδικασία με όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις για ένα καλύτερο μέλλον. Όλα τα μέλη που απαρτίζουν τους Αγροτικούς Συλλόγους θα πρέπει να είναι ενεργά και να συμμετέχουν σε όλες εκείνες τις

δραστηριότητες, προκειμένου να βελτιωθούν τα αγροτικά προβλήματα του Νομού.

5.7 Το Συνεταιριστικό Κίνημα

Η παρατεταμένη οικονομική κρίση που μαστίζει την Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Καρδίτσας (Ε.Α.Σ.Κ.), όπως υποστηρίζουν όλα τα σημαίνοντα πρόσωπα του αγροτικού τομέα, καθιστά δύσκολη την επίλυση των προβλημάτων σε όλους τους τομείς, με αποτέλεσμα να είναι ουσιαστικά επιφυλακτική η οποιαδήποτε πρόβλεψη για επιβίωση και συνέχιση της λειτουργίας της.

Οι παράγοντες, οι οποίοι συνετέλεσαν στη διαμόρφωση αυτής της κατάστασης, έχουν επισημανθεί και αναλυθεί αρκετές φορές στο παρελθόν, χωρίς ωστόσο να ληφθούν όλα τα απαραίτητα μέτρα για τη βελτίωση της λειτουργίας της Ένωσης σε οικονομικό και οργανωτικό επίπεδο και αυτό, διότι υπήρχαν εσωγενείς και εξωγενείς παράγοντες που είχαν ανασταλτικές επιπτώσεις στη λειτουργία της Ένωσης, στην ανάπτυξη των δραστηριοτήτων και τη σταθεροποίηση της οικονομικής της κατάστασης.

Σήμερα, πιστεύεται, τόσο από τη Διοίκηση και τους εργαζομένους της Ένωσης Συνεταιρισμών, όσο και από τους υπόλοιπους αρμόδιους φορείς του αγροτικού τομέα, ότι το Συνεταιριστικό κίνημα δύσκολα θα κατορθώσει να συνεχίσει, ουσιαστικά και όχι τυπικά τη λειτουργία του, προς όφελος κυρίως των αγροτών, των εργαζομένων, καθώς και του κοινωνικού συνόλου.

Οι λόγοι στους οποίους στηρίζεται η άποψη αυτή είναι, όπως προαναφέρθηκε, τα σημαντικά οικονομικά και οργανωτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών.

Κατά την άποψη του **Προέδρου της Ένωσης Συνεταιρισμών**, τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ένωση είναι κυρίως η δραστική μείωση των εσόδων της των τελευταίων χρόνων, καθώς και οι διογκούμενες οικονομικές υποχρεώσεις προς τα ασφαλιστικά ταμεία, εργαζόμενους, προμηθευτές. Τα μικτά κέρδη της Ένωσης στην καλύτερη περίπτωση δεν ξεπερνούν τα 500.000.000 δρχ. Είναι φανερό ότι τα έσοδα υπολείπονται κατά πολύ των εξόδων και για το λόγο αυτό θα πρέπει να εξευρεθεί άμεσα λύση,

ώστε να επέλθει η πολυπόθητη ισορροπία, εγχείρημα δύσκολο έως και ακατόρθωτο για υλοποίηση στο άμεσο μέλλον.

Πέραν των οικονομικών προβλημάτων, στην παρακμή του Συνεταιριστικού κινήματος, σύμφωνα με όσα αναφέρει ο **Διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας Παλαμά**, συνετέλεσαν και άλλοι λόγοι, όπως η υπερανάπτυξη του εμπορίου, η έκδοση της ΑΓΡΟΚΑΡΤΑ * MAESTRO (A*M), καθώς και η διακοπή του ελέγχου που γινόταν στους Συνεταιρισμούς από την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος.

Η υπερανάπτυξη του εμπορίου έχει αρνητική επίπτωση στους Συνεταιρισμούς, διότι στο εμπόριο οι τιμές, πολλές φορές, των προϊόντων είναι φθηνότερες από αυτές των Συνεταιρισμών, με αποτέλεσμα οι αγρότες να απομακρύνονται από αυτούς.

Η έκδοση της **ΑΓΡΟΚΑΡΤΑ * MAESTRO (A*M)** έχει, επίσης, επηρεάσει αρνητικά το Συνεταιριστικό Κίνημα. Ιδιαίτερα στην περιοχή του Δήμου Παλαμά, ήδη την κάρτα άρχισε να τη διαθέτει ένα ποσοστό 50%-60% των αγρωτών, για την οποία έχουν ενημερωθεί πλήρως από τον ίδιο τον Διευθυντή της Αγροτικής Τράπεζας. Με τη συγκεκριμένη κάρτα οι αγρότες ανεξαρτητοποιούνται πλέον από τους Συνεταιρισμούς, διότι όλες οι συναλλαγές τους πραγματοποιούνται μέσω αυτής, με αποτέλεσμα να επέρχεται καθίζηση των Συνεταιρισμών.

Ο **Διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας του Ν. Καρδίτσας**, καθώς και ο **Προϊστάμενος του πρώην Οργανισμού Καπνού**, όσον αφορά την κατάσταση στην οποία βρίσκεται σήμερα το Συνεταιριστικό Κίνημα προσθέτουν πως λειτουργεί υποτυπωδώς, δεν έχει τη μαζικότητα που είχε κάποτε, ενώ παράλληλα διακρίνεται από έντονη κομματικοποίηση στα διάφορα ζητήματα και όχι από μία γενικότερη πολιτική αντίληψη.

Συγκεκριμένα, για την καλλιέργεια του καπνού υπάρχει μία μόνο ομάδα παραγωγών στο Νομό, η οποία αποτελεί τον Καπνικό Συνεταιρισμό. Η Ομάδα Παραγωγών Καπνού είναι αρκετά οργανωμένη εξαιτίας του άμεσου ελέγχου που δέχεται συστηματικά σε όλες τις δραστηριότητές της.

Επιπρόσθετα, το Συνεταιριστικό Κίνημα δύσκολα θα σταθεί για τα επόμενα χρόνια, διότι λόγω της κακής διαχείρισης που παρατηρείται από τους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς έως και τις ομάδες παραγωγών, έχει χαθεί η εμπιστοσύνη των αγρωτών προς τους Συνεταιρισμούς.

Η εξέλιξη των γεγονότων, η ραγδαία αλλαγή των δεδομένων, η οικονομική και οργανωτική αδυναμία της Ένωσης, δεν επιτρέπει υπέρμετρα φιλόδοξα σχέδια για το κλείσιμο της διαφοράς εσόδων – εξόδων και γενικότερα για την αντιμετώπιση των διαφόρων προβλημάτων.

Ο Πρόεδρος της Ένωσης Συνεταιρισμών στην προσπάθειά του να προσεγγίσει το όλο θέμα, υπέβαλλε κάποιες προτάσεις, οι οποίες τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα θεωρεί ότι μπορεί να αποδώσουν έσοδα στην Οργάνωση και παράλληλα να επιφέρουν την αξιοπιστία και την πιστότητα απέναντι στον αγροτικό κόσμο της περιοχής.

- Οι υφιστάμενες εκκοκιστικές επιχειρήσεις θα πρέπει να εφαρμόσουν ένα νέο μοντέλο λειτουργίας, με στόχο την εξασφάλιση συγκεκριμένων ποσοτήτων και ποικιλιών βαμβακιού, με παράλληλη καθετοποίηση της παραγωγής.
 - Όσον αφορά το Οινοποιείο, θα πρέπει να μετεγκατασταθεί στην Αμπελουργική ζώνη. Θα πρέπει να επανεξετασθεί η οργανωτική δομή της διακίνησης των προϊόντων (κρασιών) με κατεύθυνση την άμεση εξυπηρέτηση των πελατών, τη δυνατότητα εισχώρησης και διάθεσης σε νέες μονάδες κατανάλωσης, όπως και η δυνατότητα εξαγωγής, με δεδομένο ότι θα πραγματοποιηθεί ο εκσυγχρονισμός του Οινοποιείου.
 - Η προμήθεια και διάθεση των γεωργικών εφοδίων (σπόροι, λιπάσματα, φυτοφάρμακα) είναι ίσως ένα από τα σοβαρότερα ζητήματα της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Καρδίτσας (Ε.Α.Σ.Κ.) και σίγουρα θα πρέπει να ληφθούν ουσιαστικές αποφάσεις, ώστε η Ένωση να μείνει στο ανταγωνιστικό καθεστώς της αγοράς τόσο για τη διασφάλιση των εσόδων της, όσο και προς όφελος των παραγωγών.
- Βασικοί παράγοντες στη διάθεση των γεωργικών εφοδίων είναι:

- Η αξιοπιστία της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Καρδίτσας προς τους παραγωγούς,
- η ανταγωνιστικότητα των τιμών,
- η άμεση εξυπηρέτηση με προσφερόμενες υπηρεσίες,
- η προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Καρδίτσας αποκλείοντας κάθε περίπτωση διάθεσης εφοδίων από τους Προέδρους των πρωτοβάθμιων Συνεταιρισμών, για τη διάθεση των εφοδίων

μετρητοίς, πράξη η οποία θα πρέπει να γίνεται από τους υπαλλήλους της Ένωσης με αυθημερόν παράδοση των εισπραχθέντων χρημάτων στο ταμείο της Ένωσης, προς αποφυγή ελλειμμάτων,

- η προμήθεια των εφοδίων να γίνεται χωρίς μεσάζοντες και με διαφάνεια.

- Η λειτουργία του Σπορελαιουργείου εκτιμάται ότι εκτός από την απασχόληση του προσωπικού θα επιφέρει και κάποια κέρδη στην Οργάνωση, το ύψος των οποίων θα εξαρτηθεί κυρίως από τις τιμές αγοράς του βαμβακόσπορου, τη λειτουργία των εκκοκιστηρίων, καθώς και από τη διάθεση των παραχθέντων προϊόντων (λάδι και βαμβακόπιτα).
- Όσον αφορά τη λογιστική εξυπηρέτηση των πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών, είναι γεγονός ότι όπως έχει εξελιχθεί, δεν έχει ουσιώδη οικονομικά οφέλη και αυτό οφείλεται αφενός στη μη σωστή εκπαίδευση του προσωπικού στις λογιστικές διαδικασίες για το κλείσιμο των βιβλίων και αφετέρου στο γεγονός ότι οι πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί έχουν στραφεί σε ιδιώτες λογιστές για τη λογιστική τους εξυπηρέτηση. Επομένως, για να επανακτήσει η Ένωση αυτή τη δραστηριότητα θα πρέπει πρώτα να εκπαιδεύσει υπαλλήλους ώστε να γνωρίζουν τη διαδικασία της λογιστικής εφαρμογής και ασφαλώς να βρεθεί τρόπος είσπραξης της λογιστικής εισφοράς, η οποία έχει προσδιορισθεί με παλαιότερη απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου και της Γενικής Συνέλευσης.
- Η δραστηριότητα της επιστροφής Φ.Π.Α. είναι βέβαιο ότι έχει πολλά περιθώρια ανάπτυξης και θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αποτελεί μία από τις βασικές δραστηριότητες εισροής εσόδων για την Ένωση. Το καθεστώς που επικρατεί σήμερα είναι ότι εκτός από τα τιμολόγια των παραγωγών που εξυπηρετεί η Ένωση, υπάρχουν αρκετοί ιδιώτες λογιστές και μη, οι οποίοι συγκεντρώνουν τιμολόγια αρκετών εκατομμυρίων προς όφελός των. Θα πρέπει υπάλληλοι και Διοίκηση να καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να αυξηθεί σημαντικά η συγκέντρωση τιμολογίων, με στόχο σε πρώτη φάση να ανέλθει τουλάχιστον στο 50% του συνολικού αριθμού.

- Οι ασφάλειες είναι δυνατόν να επιφέρουν κάποια έσοδα στην Οργάνωση χωρίς ωστόσο να χαρακτηρίζονται ικανοποιητικά. Είναι σαφές ότι είναι ένα αντικείμενο, η αύξηση του οποίου εξαρτάται κυρίως από τους υπαλλήλους. Επιπλέον, από το 2001 βάση κανονισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι υποχρεωτική η ασφάλιση του σύσπορου βαμβακιού στις αποθήκες των παραγωγών, που σημαίνει ότι η Ένωση άρχισε να δραστηριοποιείται προς αυτή την κατεύθυνση και είναι βέβαιο ότι τα έσοδά της θα αυξηθούν.

Εκτός από τις δραστηριότητες που έχουν προαναφερθεί, θα πρέπει να αναζητηθούν και να εξετασθούν, μέσα στα πλαίσια των δυνατοτήτων της Ένωσης και οι παρακάτω:

- Η λειτουργία μονάδας παρασκευής τσίπουρου,
- η λειτουργία μονάδας Οζοποιείας με στόχο την επέκτασή της σε μονάδα παρασκευής τουρσιού,
- η λειτουργία μονάδας παρασκευής ζωοτροφών
- η ένταξη της Ένωσης σε δίκτυο πληροφόρησης και η παροχή πληροφορίας προς τους παραγωγούς μέσα στα πλαίσια των προσφερόμενων υπηρεσιών,
- η όσο το δυνατόν συντομότερη μεταβίβαση των περιουσιακών στοιχείων, καθώς και
- η μετατροπή της Ένωσης ή μέρος αυτής σε Ανώνυμη Εταιρεία (Α.Ε.), σε συνδυασμό με τα κίνητρα που ενδεχομένως θα δοθούν για συγχωνεύσεις. Το γεγονός αυτό θα είναι μία εξέλιξη που σίγουρα θα επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την προοπτική της Ένωσης. Το Διοικητικό Συμβούλιο έχει χρέος να εξετάσει με μεγάλη σοβαρότητα αυτό το θέμα και να λάβει τις ανάλογες αποφάσεις.

Ο Διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας του Ν. Καρδίτσας έρχεται να συμπληρώσει τον Πρόεδρο της Ένωσης Συνεταιρισμών προτείνοντας τα ακόλουθα:

- Πλήρης ενημέρωση των αγροτών κυρίως από την Πολιτεία αλλά και από διάφορους άλλους φορείς.
- Συγκρότηση των ίδιων των αγροτών.
- Δημιουργία Εγχώριας Βιοτεχνίας Οικιακής Παραγωγής (π.χ. κεραμικά).

- Συνδυασμός αγροτουρισμού με τις δυνατότητες της περιοχής όπως συμβαίνει π.χ. στη Λίμνη του Ν. Πλαστήρα, στα Μετέωρα, στην Τσαγγαράδα κ.α.

Σύμφωνα με όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, γίνεται πλέον αντιληπτό ότι σήμερα στην Ένωση επικρατεί καθεστώς αποδιοργάνωσης και ασυνεννοησίας. Απαιτούνται ριζικές αλλαγές προκειμένου να λειτουργήσει η υπηρεσία αξιοπρεπώς.

Οι Συνεταιρισμοί για να αντέξουν θα πρέπει να γίνουν πρώτα απ' όλα παραγωγικοί – ανταγωνιστικοί, γεγονός μάλλον πολύ δύσκολο.

Η έλλειψη σε πολλές περιπτώσεις αντικειμένου απασχόλησης, η χωρίς προγραμματισμό λειτουργία, η έλλειψη συλλογικής προσπάθειας, η απουσία στόχων και η δημιουργία προϋποθέσεων σταθερότητας και ανάπτυξης, είναι κάποια από τα χαρακτηριστικά που διέπουν την Οργάνωση.

Επιβάλλεται, λοιπόν, να ανατραπούν όλα αυτά σε σύντομο χρονικό διάστημα και να τεθούν οι βάσεις για την εύρυθμη λειτουργία της Οργάνωσης.

Ως προς την οργανωτική δομή της υπηρεσίας είναι σκόπιμο να εξετασθεί από κάθε πλευρά, κάθε δραστηριότητα που υπάρχει σήμερα ή που μπορεί να προκύψει στο μέλλον, να προσδιορισθούν με σαφήνεια οι στόχοι και οι επιδιώξεις, και βάση αυτών των δεδομένων ή των εξελίξεων, η Ένωση να οδηγηθεί στην αναδιάρθρωση των υπηρεσιών της.

Αυτό όμως που έχει μεγαλύτερη σημασία και μπαίνει ως προβληματισμός, είναι ότι θα πρέπει ο καθένας χωριστά να αντιληφθεί και να μπει στο πνεύμα της σύγχρονης λειτουργίας των επιχειρήσεων με στενή παρακολούθηση των εξελίξεων στα πλαίσια του σύγχρονου MANAGEMENT.

Οι ισορροπίες είναι πολύ λεπτές και οι χειρισμοί θα πρέπει να περιέχουν το στοιχείο της αντικειμενικής αντιμετώπισης των προβλημάτων χωρίς προκαταλήψεις και προσωπικές εμπάθειες.

Τέλος, ο στόχος θα πρέπει να είναι κοινός για όλους, Διοίκηση και εργαζομένους, διότι ο πληθυσμός του αγροτικού τομέα περιμένει πολλά από την Ένωση, παρά τη διαπιστούμενη αποστροφή του για τη γενικότερη κατάσταση του Συνεταιριστικού κινήματος.

5.8 Οι διαφαινόμενες Τάσεις και Προοπτικές

Ο αγροτικός τομέας του Ν. Καρδίτσας, τα τελευταία χρόνια, έχει παρουσιάσει μία μεγάλη κάμψη. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σε καθημερινή βάση οι αγρότες, τα οποία έχουν μελετηθεί και παρουσιαστεί στις προηγούμενες ενότητες του κεφαλαίου, σε καμία περίπτωση δεν ευνοούν την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα, παρά μόνο οδηγούν στην υποβάθμιση αυτού.

Σύμφωνα με τις απόψεις όλων των αρμοδίων φορέων του αγροτικού τομέα του Νομού, καθώς και με τις διαπιστώσεις της ίδιας της ερευνήτριας όσον αφορά την εξέλιξη αυτού, ο αγροτικός τομέας τείνει τα επόμενα χρόνια αν όχι να εξαλειφθεί, να υποβαθμιστεί σε τέτοιο βαθμό που στην ουσία δεν θα υφίσταται. Το γεγονός αυτό αποδίδεται κυρίως στην έλλειψη αρδευτικού νερού, ένα πρόβλημα που κρίνεται απαραίτητο να μελετηθεί και να αντιμετωπιστεί με μεγάλη σοβαρότητα και υπευθυνότητα.

Είναι γνωστό ότι η πλειοψηφία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στο Νομό Καρδίτσας είναι αρδευόμενες. Η μεγάλη έλλειψη, λοιπόν, αρδευτικού νερού, είναι δυνατόν να μετατρέψει τις εκμεταλλεύσεις από αρδευόμενες σε ξηρικές, με αποτέλεσμα την καταστροφή πολλών καλλιεργειών και κατά συνέπεια τη μείωση της παραγωγής, καθώς και του αγροτικού εισοδήματος. Με άλλα λόγια, εάν συνεχιστεί η κατάσταση αυτή, τα επόμενα χρόνια το έδαφος θα είναι πλέον ακατάλληλο για καλλιέργεια και οι αγρότες θα αναγκαστούν να στραφούν προς άλλους τομείς απασχόλησης, με συνέπεια την εξάλειψη σιγά - σιγά του αγροτικού τομέα.

Πέραν της έλλειψης αρδευτικού νερού, η υποβάθμιση του αγροτικού τομέα οφείλεται και στην ουσιαστική ανυπαρξία των Συνεταιρισμών, οι οποίοι, όπως διαφαίνεται, δύσκολα θα εξακολουθήσουν να λειτουργούν τα επόμενα χρόνια λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης των αγροτών προς αυτούς.

Ο Ν. Καρδίτσας, όπως προαναφέρθηκε, στο μεγαλύτερο μέρος του καταλαμβάνεται από αγροτικές περιοχές. Δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στο σημείο αυτό, διότι μία ενδεχόμενη καταστροφή του αγροτικού τομέα θα επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη και εξέλιξη ολόκληρου του Νομού. Προκειμένου, λοιπόν, όλη αυτή η κατάσταση να τεθεί υπό έλεγχο και να αντιμετωπιστεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο θα πρέπει η Πολιτεία, όλοι οι αρμόδιοι φορείς του αγροτικού χώρου του Νομού, καθώς και οι ίδιοι οι αγρότες να

ευαισθητοποιηθούν και παράλληλα να δραστηριοποιηθούν συστηματικά και με συνέπεια.

Ήδη έχουν ξεκινήσει κάποιες προσπάθειες αναβάθμισης του αγροτικού τομέα, μέσω των οποίων διαφαίνεται να έχει καλές προοπτικές στο μέλλον.

Όσον αφορά την έλλειψη αρδευτικού νερού, πιστεύεται πως με την εκτροπή του Αχελώου, τη Λίμνη Σμοκόβου και το Φράγμα Μουζακίου, το πρόβλημα θα αμβλυνθεί και ο αγροτικός τομέας θα αρχίσει να αναπτύσσεται και πάλι.

Οι Συνεταιρισμοί για να μπορέσουν να επαναποκτήσουν την αξιοπιστία τους και να συμβάλουν ενεργά στην αναβάθμιση του αγροτικού τομέα, θα πρέπει να υποστούν ριζικές αλλαγές.

Οι αρμόδιοι φορείς του αγροτικού τομέα του Νομού, παρακολουθώντας τα τελευταία χρόνια την εξέλιξη αυτού, αποφάσισαν να προωθήσουν τους παραγωγούς στις εναλλακτικές καλλιέργειες. Καθημερινά, προσπαθούν να κινήσουν το ενδιαφέρον των αγροτών και να τους πείσουν πως για να βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσής τους θα πρέπει να απασχολούνται και με εναλλακτικές μορφές καλλιέργειας, έτσι ώστε να αυξηθεί η παραγωγή τους και κατά συνέπεια και το αγροτικό τους εισόδημα.

Επιπλέον, προωθείται σημαντικά η στροφή και προς τις βιολογικές καλλιέργειες που, όπως διαφαίνεται, είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε ανάπτυξη του αγροτικού τομέα. Η ζήτηση σε βιολογικά προϊόντα είναι μεγάλη. Επομένως, και η παραγωγή θα πρέπει να είναι αυξημένη. Για να συμβαίνει αυτό, θα πρέπει τόσο οι γεωπόνοι όσο και οι ίδιοι παραγωγοί να είναι πλήρως και σωστά ενημερωμένοι όσον αφορά τον τρόπο καλλιέργειας βιολογικών προϊόντων, διότι εμφανίζουν μεγαλύτερη δυσκολία σε σύγκριση με τις άλλες καλλιέργειες. Στον κλάδο της κτηνοτροφίας έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχουν μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης, εφόσον βέβαια υπάρχει το απαραίτητο ενδιαφέρον από τους ίδιους τους κτηνοτρόφους, με αποτέλεσμα την ένταξη αρκετών εκμεταλλεύσεων και πολλών ειδών ζώων, κατά τα επόμενα έτη, στη βιολογική κτηνοτροφία. Αυξημένη παραγωγή βιολογικών προϊόντων, λόγω υψηλής ζήτησης σημαίνει αύξηση του αγροτικού εισοδήματος και γενικότερα αναβάθμιση του αγροτικού τομέα.

Τέλος, διαφαινόμενη προοπτική του αγροτικού τομέα είναι και η αλλαγή των συντελεστών παραγωγής, προκειμένου να αποφεύγεται ο υπερδανεισμός από τις Αγροτικές Τράπεζες της Ελλάδος.

Συμπερασματικά, αφενός ο αγροτικός τομέας του Νομού Καρδίτσας τείνει μακροχρόνια να εξαλειφθεί εξαιτίας των σημαντικότερων προβλημάτων που αντιμετωπίζει, αφετέρου όμως μέσω των προσπάθειών τόσο της Πολιτείας όσο και του ίδιου του αγροτικού πληθυσμού είναι δυνατόν να τεθεί υπό έλεγχο, καθώς και να αναβαθμιστεί με την εφαρμογή κυρίως νέων μεθόδων καλλιέργειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

6.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μελέτη που πραγματοποιήθηκε για την παρουσίαση και ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα, στη Θεσσαλία και ειδικότερα στο Νομό Καρδίτσας σήμερα, και η παράλληλη εξέταση δύο εκμεταλλεύσεων, μιάς μικρής και μιάς μεγάλης, επίσης στο Νομό Καρδίτσας, οδήγησε στη διαμόρφωση μιάς πιο ολοκληρωμένης εικόνας σε ότι αφορά τα κοινωνικο – οικονομικά χαρακτηριστικά του αγροτικού τομέα, τα σοβαρότατα προβλήματα που αντιμετωπίζει και τις λύσεις που θα πρέπει να δοθούν για τη στήριξη αυτού.

Ο πρωτογενής τομέας, σε σύγκριση με το δευτερογενή και τριτογενή τομέα, είναι εκείνος στον οποίο στηρίζεται η οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική πρόοδος γι' αυτό και η σημασία του είναι μεγάλη. Η αγροτική δραστηριότητα σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο περιλαμβάνει τη γεωργία, την κτηνοτροφία, την αλιεία, τη δασοκομία, τη μελισσοκομία, την ελαιοκομία κ.λπ.

Οι ελληνικές αγροτικές εκμεταλλεύσεις σε αριθμό είναι πολλές, αλλά πολύ μικρού μεγέθους, ενώ χαρακτηρίζονται από έντονο οικογενειακό χαρακτήρα. Απασχολούνται σ' αυτές περισσότερο οι κάτοχοι και τα μέλη του νοικοκυριού και λιγότερο οι εποχικοί και μόνιμοι εργάτες. Όχι τόσο σε όλη τη χώρα, όσο στη Θεσσαλία και κατά συνέπεια στο Ν. Καρδίτσας, συγκεντρώνεται ο μεγαλύτερος αριθμός χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης, ενώ καλλιεργούνται κατά κύριο λόγο ετήσιες καλλιέργειες.

Την τελευταία δεκαετία, στον ελληνικό αγροτικό τομέα, παρατηρείται μείωση των εκμεταλλεύσεων και χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης με μικρή αύξηση μόνο των εκμεταλλεύσεων με χοίρους. Σε αντίθεση με την υπόλοιπη Ελλάδα, στο Ν. Καρδίτσας ο αριθμός των στρεμμάτων την τελευταία δεκαετία παρουσιάζεται αυξημένος (από 883.611 στρέμματα κατά την απογραφή του 1991 σε 893.000 στρέμματα κατά την απογραφή του 1999/2000), ενώ η ζωική παραγωγή μειωμένη.

Το αγροτικό εισόδημα τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει κάμψη, κυρίως διότι ο μέσος κλήρος ανέρχεται σε 50 περίπου στρέμματα και δευτερευόντως

διότι οι τιμές των προϊόντων παραμένουν σταθερές καθώς οι δαπάνες αυξάνονται συνεχώς. Το γεγονός αυτό, όπως και η συγκέντρωση εργασίας σε μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις, η εκμηχάνιση της γεωργίας και η χρήση ζιζανιοκτόνων στις καλλιέργειες οδηγούν αναπόφευκτα στην εξωγεωργική απασχόληση.

Θα πρέπει, επίσης, να τονιστεί ότι οι ορεινές αγροτικές περιοχές είναι περισσότερο προβληματικές από τις πεδινές, διότι παρατηρείται μείωση του πληθυσμού και εξάλειψη των δραστηριοτήτων, ιδίως της νομαδικής κτηνοτροφίας.

Τα ελληνικά παραδοσιακά αγροτικά προϊόντα που καλλιεργούνται είναι τα εξής: σιτηρά (σκληρό και μαλακό σιτάρι), βαμβάκι, καπνός, ζαχαρότευτλα, αραβόσιτος, κριθάρι, μηδική, βιομηχανική τομάτα, δένδροκομία – κηπευτικά, ελαιοκομία, κτηνοτροφικά προϊόντα κ.ά.

Όσον αφορά γενικά τους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς και ειδικότερα τους γυναικείους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς υπάρχουν 57 σήμερα σε όλη τη χώρα και συμμετέχουν σ' αυτούς 1.351 γυναίκες. Παρά τη μικρή δυναμικότητά τους, οι συνεταιρισμοί αυτοί εκφράζουν τη δυναμική γυναικεία παρουσία στον αγροτικό χώρο, η οποία χρόνο με το χρόνο ισχυροποιείται. Στη Θεσσαλία λειτουργούν 7 γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί, από τους οποίους οι 3 βρίσκονται στο Ν. Καρδίτσας.

Η συμμετοχή των γυναικών στην άμεση παραγωγική διαδικασία εμφανίζεται μειωμένη στο σύνολο της χώρας εν αντιθέσει με την περιοχή της Θεσσαλίας και κατά συνέπεια του Ν. Καρδίτσας, όπου οι γυναίκες – αγρότισσες αφενός διακρίνονται για πολυδραστηριότητα και αφετέρου έχουν ίση πλέον συμμετοχή με τον άνδρα στις αγροτικές δραστηριότητες.

Σύμφωνα με όλα όσα προαναφέρθηκαν, θα μπορούσε κανείς εύκολα να καταλήξει σε ορισμένα συμπεράσματα:

- Ο πρωτογενής τομέας της χώρας χαρακτηρίζεται κυρίως από ικανοποιητική παραγωγικότητα, χαμηλή ανταγωνιστικότητα και υψηλό κόστος παραγωγής.
- Η αγροτική παραγωγή διακρίνεται από έντονη εποχικότητα, φαινόμενο το οποίο φέρει ως αποτέλεσμα την εμφάνιση έντονων οικονομικών προβλημάτων στον αγροτικό πληθυσμό. Οι αγρότες απασχολούνται στις αγροτικές τους εκμεταλλεύσεις κυρίως κατά τους θερινούς μήνες

και ελάχιστα έως καθόλου τους χειμερινούς, με αποτέλεσμα το εισόδημά τους να είναι μειωμένο. Το γεγονός αυτό προωθεί αναμφισβήτητα τους αγρότες προς τις εξωγεωργικές δραστηριότητες, προκειμένου να βελτιώσουν την οικονομική τους κατάσταση, ενώ παράλληλα οδηγεί στην όλο και μεγαλύτερη ερήμωση του αγροτικού χώρου.

- Σχετικά με τους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς, σήμερα, τόσο σε επίπεδο οικονομικό όσο και σε κοινωνικό βρίσκονται σε μία μάλλον στάσιμη κατάσταση. Το γυναικείο αγροτουριστικό κίνημα παρά το γεγονός ότι πρόσφερε στις γυναίκες – αγρότισσες μία επιπλέον δραστηριότητα, δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Το γεγονός αυτό οφείλεται κυρίως στην έλλειψη της συνεταιριστικής συνείδησης, στην έλλειψη εκπαίδευσης των γυναικών σε θέματα διακίνησης και εμπορίας στην αρχική φάση λειτουργίας των συνεταιρισμών, στην ελλιπή επιμόρφωση, καθώς και στη μικρή συμμετοχή των γυναικών του αγροτικού χώρου στους γυναικείους συνεταιρισμούς.
- Νέοι ρόλοι αναφύονται για τις γυναίκες – αγρότισσες με την πολυδραστηριότητα που τις διακρίνει, ενώ ταυτόχρονα έχουν αποκτήσει πλέον τη χαμένη επαγγελματική τους ταυτότητα. Επιπλέον, με την ενεργό συμμετοχή τους στις αγροτικές και εκτός γεωργίας δραστηριότητες συμβάλλουν σημαντικά στην αύξηση τόσο του οικογενειακού όσο και του ατομικού εισοδήματος.

Με βάση τα κοινωνικοοικονομικά αποτελέσματα που προέκυψαν από τη σύγκριση των δύο εκμεταλλεύσεων, μία μικρής και μία μεγάλης έκτασης, στο Ν. Καρδίτσας θα μπορούσαν να τονιστούν επιπλέον για τον αγροτικό τομέα τα εξής:

- Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ο μέσος κλήρος στον ελληνικό αγροτικό τομέα ανέρχεται σε 50 στρέμματα. Όσοι, λοιπόν, από τους παραγωγούς ανήκουν στην κατηγορία αυτού του αριθμού στρεμμάτων, αντιμετωπίζουν σήμερα σημαντικά οικονομικά προβλήματα. Λόγω του περιορισμένου αριθμού στρεμμάτων η απόδοση των καλλιεργειών είναι μειωμένη. Συνεπώς, τα επιχειρηματικά τους κέρδη στις περισσότερες των περιπτώσεων είναι αρνητικά, δηλαδή προκύπτει ζημία και το

γεωργικό οικογενειακό τους εισόδημα ελάχιστο, ώστε να μπορούν να ανταπεξέρχονται στις βασικές τους ανάγκες. Πέραν όμως του μικρού αριθμού στρεμμάτων, αυτό μπορεί να οφείλεται και στη λανθασμένη διοίκηση και διαχείριση των εκμεταλλεύσεων από τους ίδιους τους παραγωγούς.

- Αντίθετα, οι παραγωγοί που καλλιεργούν μεγάλο αριθμό στρεμμάτων (περίπου 100 – 150 στρέμματα) αποδείχθηκε ότι βρίσκονται σε πλεονεκτικότερη θέση. Η παραγωγή τους είναι αυξημένη, επομένως, τόσο τα επιχειρηματικά τους κέρδη όσο και το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα εμφανίζονται ικανοποιητικά. Οι παραγωγοί στην περίπτωση αυτή πιθανόν να κάνουν σωστότερη διαχείριση των εκμεταλλεύσεών τους, καθώς και καλύτερη αξιοποίηση του μηχανολογικού τους εξοπλισμού. Δηλαδή, έχουν τη δυνατότητα λόγω του μεγάλου αριθμού στρεμμάτων να εκμεταλλευτούν την ιδέα προς στροφή στις εναλλακτικές καλλιέργειες και ιδιαίτερα προς τη βιολογική γεωργία εξακολουθώντας παράλληλα να καλλιεργούν βαμβάκι ή και καλαμπόκι. Επιπλέον, μπορεί να απασχολούνται και σε ξένες γεωργικές εκμεταλλεύσεις χρησιμοποιώντας τον ίδιο μηχανολογικό εξοπλισμό προκειμένου να ενισχύσουν το γεωργικό οικογενειακό τους εισόδημα.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην περιφέρεια της Θεσσαλίας δεν έχουν πραγματοποιηθεί ανάλογες μελέτες έτσι ώστε να υφίσταται σύγκριση με τους παραγωγούς των δύο εκμεταλλεύσεων του Ν. Καρδίτσας.

Επίσης, στο Ν. Καρδίτσας πραγματοποιήθηκε και μία συνέντευξη, η οποία απευθύνονταν σε όλους τους αρμόδιους φορείς του αγροτικού τομέα του Νομού, με σκοπό τη μελέτη και παρουσίαση των σημαντικότερων αγροτικών θεμάτων, καθώς και την ανάλυση των κυριότερων προβλημάτων που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός τομέας. Μέσα από την έρευνα αυτή αξίζει να σημειωθούν τα εξής:

- Σύμφωνα με την άποψη των περισσότερων αρμοδίων φορέων αλλά και από τη διαπίστωση της ίδιας της ερευνήτριας, το πρόβλημα που κυριαρχεί στον αγροτικό τομέα του Νομού είναι η **έλλειψη αρδευτικού νερού**. Τα τελευταία χρόνια το φαινόμενο αυτό εμφανίζεται έντονο, με

φόβο τη μετατροπή μελλοντικά των αρδευτικών εκτάσεων σε ξηρικές, έχοντας ως αποτέλεσμα την ερημοποίηση του αγροτικού χώρου.

Το γεγονός αυτό προκαλεί σημαντικότερα προβλήματα, κοινωνικά και οικονομικά, στις αγροτικές οικογένειες του Νομού είτε αυτές είναι κάτοχοι μεγάλων είτε μικρών εκμεταλλεύσεων. Οι κυριότεροι και ίσως και οι μοναδικοί πόροι των εισοδημάτων τους αρχίζουν σταδιακά να χάνονται, ενώ παράλληλα δεν υπάρχει η κατάλληλη ενημέρωση και εκπαίδευση του αγροτικού πληθυσμού από την ίδια την Πολιτεία αλλά και από τους αρμόδιους φορείς του Νομού όσον αφορά τον τρόπο αντιμετώπισης της παρούσας κατάστασης. Έτσι, η πλειοψηφία των αγροτών αναγκάζονται να στραφούν προς δραστηριότητες εκτός του αγροτικού χώρου, ενώ πολλοί από αυτούς ιδιαίτερα όσοι είναι κάτοχοι μικρών εκμεταλλεύσεων χάνουν την αυτοπεποίθησή τους, απογοητεύονται και παύουν να καταβάλλουν κάθε προσπάθεια για βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης, συνειδητοποιώντας ότι «γκρεμίζεται» κάθε όνειρο για αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου και γενικότερα για ένα καλύτερο μέλλον.

- Η ζήτηση σε **βιολογικά προϊόντα** είναι, επίσης, ένα θέμα στο οποίο πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα. Η ποιότητα των προϊόντων συμβάλλει εξίσου σημαντικά στην παραγωγή και κατανάλωση αυτών. Ο καλός προγραμματισμός και το απαραίτητο ενδιαφέρον των παραγωγών προς τις βιολογικές καλλιέργειες είναι δυνατόν να επιφέρει σ' αυτούς σημαντικά κέρδη. Αυτό αφορά τόσο τον παραγωγό μικρής εκμετάλλευσης όσο και τον παραγωγό μεγάλης εκμετάλλευσης. Ο παραγωγός της μικρής εκμετάλλευσης έχει τη δυνατότητα με τη στροφή προς τη βιολογική καλλιέργεια να αυξήσει σε σημαντικό επίπεδο τα εισοδήματά του και αντί για ζημία να έχει κέρδος, ενώ παράλληλα να μεγαλώσει κατ' αυτόν τον τρόπο την εκμετάλλευσή του βελτιώνοντας έτσι την ποιότητα ζωής του. Σχετικά με τον παραγωγό της μεγάλης εκμετάλλευσης, η στροφή προς τη βιολογική γεωργία είναι μία λύση προκειμένου να ασχοληθεί με κάτι καινούριο, διαφορετικό, που θα ανανεώσει το ενδιαφέρον του σε ότι αφορά την αγροτική δραστηριότητα και φυσικά θα του επιφέρει επιπλέον εισοδήματα αφού η ζήτηση των βιολογικών προϊόντων σήμερα είναι μεγάλη. Άλλωστε,

όπως αναφέρει και η νεοκλασική θεωρία της παραγωγής «οι αγρότες έχουν πολλές ικανότητες, καθώς και τη δυνατότητα, να διαφοροποιήσουν το επίπεδο και το είδος των αγροτικών προϊόντων και των πρώτων υλών». (FRANK ELLIS, 1993). Παράλληλα, η στροφή προς τις βιολογικές καλλιέργειες οδηγεί και στην προστασία του περιβάλλοντος.

- Η επικράτηση της **μονοκαλλιέργειας** και κυρίως του βαμβακιού στον αγροτικό χώρο του Νομού αποτελεί εξίσου σημαντικό πρόβλημα, διότι λαμβάνοντας υπόψη και την ακρίβεια που επικρατεί σήμερα, το εισόδημα του παραγωγού είναι χαμηλό. Γι' αυτό προωθείται από όλους τους αρμόδιους φορείς η ιδέα της εναλλαγής καλλιεργειών.
- Όσον αφορά την **Αγροτική Πίστη** του Ν. Καρδίτσας, διαπιστώνεται μέσα από την επιτόπια έρευνα ότι ναι μεν βοηθάει τους παραγωγούς αλλά όχι τόσο όσο θα έπρεπε, λόγω των υψηλών επιτοκίων που θέτει. Η μείωση των τιμών των προϊόντων και η αύξηση των επιτοκίων έχουν οδηγήσει πολλούς αγρότες στη χρεωκοπία. Γι' αυτό άλλωστε οι παραγωγοί των δύο εκμεταλλεύσεων που μελετήθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο αποφεύγουν το δανεισμό από την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος. Είναι πολύ δύσκολο να αντεπεξέλθουν στην πληρωμή των επιτοκίων, ακόμη κι αν ο αριθμός των στρεμμάτων τους ξεπερνά το μέσο κλήρο (> 50 στρέμματα).
- Τέλος, σχετικά με την **Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Καρδίτσας** (Ε.Α.Σ.Κ.), αντιμετωπίζει πληθώρα οικονομικών και οργανωτικών προβλημάτων, γεγονός που φανερώνει τη μεγάλη δυσκολία επανόρθωσής της (αν και καταβάλλονται κάποιες προσπάθειες), έτσι ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί και πάλι στις ανάγκες και απαιτήσεις του αγροτικού πληθυσμού του Νομού.

Διαπιστώνεται, λοιπόν, βάσει της σύγκρισης των δύο εκμεταλλεύσεων αλλά και της συνέντευξης αρμοδίων φορέων του Νομού ότι ο αγροτικός τομέας, η ύπαιθρος χώρα η ελληνική επαρχία καθημερινά αργοπεθαίνει! Δηλαδή, παρατηρείται αναγκαστική εγκατάλειψη αυτού εξαιτίας:

- του μικρού μέσου κλήρου με αποτέλεσμα την ελάχιστη απόδοση των εκμεταλλεύσεων,

- της μη διαδοχής των αγροτικών εκμεταλλεύσεων διότι τα νεαρά μέλη της αγροτικής οικογένειας στη σημερινή εποχή, δεδομένου ότι το μορφωτικό επίπεδο στον αγροτικό χώρο είναι εξαιρετικά χαμηλό και τα εισοδήματα επίσης μειωμένα, προτιμούν να ασχοληθούν με δραστηριότητες εκτός του αγροτικού χώρου,
- της νοοτροπίας του αγροτικού πληθυσμού να στηρίζει επί έτη τα εισοδήματά του σε ένα μόνο είδος καλλιέργειας, καθώς και
- της εμφάνισης σημαντικών προβλημάτων, όπως η έλλειψη αρδευτικού νερού.

6.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Με δεδομένο ότι η γεωργία και η κτηνοτροφία εκτός των άλλων, είναι και κοινωνικές δραστηριότητες που διατηρούν τον εναπομείναντα στην ύπαιθρο κοινωνικό ιστό, γίνεται σαφής και ουσιαστική η ανάγκη να δοθούν λύσεις στα σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες αγρότες.

Όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς με ειλικρινή και καλόπιστη διάθεση, μέσω ουσιαστικού διαλόγου, πρέπει να ψάξουν να βρουν λύσεις σε όλα τα προβλήματα του πρωτογενή τομέα της ελληνικής οικονομίας. Πρέπει να αντιμετωπίσουν το γεωργοκτηνοτροφικό πρόβλημα σαν Εθνικό πρόβλημα πρώτης προτεραιότητας. Το Συμβούλιο Αγροτικής Πολιτικής (Σ.Α.Π.) είναι ένα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση, στο βαθμό που λειτουργεί αποτελεσματικά και παράγει έργο και στο βαθμό που εισακούεται από την κυβέρνηση.

Το αγροτικό πρόβλημα στην Ελλάδα είναι, κυρίως, διαρθρωτικό. Συγχρόνως όμως είναι και κοινωνικό – πολιτικό. Σήμερα τείνει να εξελιχθεί σε μείζον κοινωνικό πρόβλημα για την Ελλάδα (το ζει έντονα ο Ν. Καρδίτσας) αφού η Ευρωπαϊκή Ένωση αναιρεί σταδιακά τις αρχές της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (Κ.Α.Π.), κάτω από την πίεση της Π.Ο.Ε., αλλά και των καταναλωτικών οργανώσεων σε πολλές από τις πλούσιες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η ουσία της σημερινής κρίσης του αγροτικού τομέα βρίσκεται στο γεγονός ότι το εισόδημα το γεωργοκτηνοτροφικό μειώνεται συνεχώς ως αποτέλεσμα εφαρμογής της συνεχώς αναθεωρούμενης Κοινής Αγροτικής

Πολιτικής της Ε.Ε. αλλά και των συμφωνιών με την Π.Ο.Ε. (μείωση οικονομικών ενισχύσεων, σταθεροποιητές, ποσοστώσεις, συνυπευθυνότητα, δημοσιονομική πειθαρχία).

Η μη έγκαιρη προσαρμογή των δομών της ελληνικής γεωργίας στο ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον, ο κακός χειρισμός από μέρους της ελληνικής πλευράς σημαντικών θεμάτων της ελληνικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, καθώς επίσης και οι εγγενείς αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας στο σύνολό της, δημιουργούν ένα δυσμενές περιβάλλον για την επίλυση των προβλημάτων της ελληνικής γεωργοκτηνοτροφίας.

Τα διαρθρωτικά προβλήματα του αγροτικού τομέα της χώρας, τα οποία επηρεάζουν αρνητικά την ανταγωνιστικότητα των αγροτικών προϊόντων και δυσχεραίνουν κάθε προσπάθεια για βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος μπορούν να διακριθούν:

- Σε εκείνα που έχουν σχέση με τους φυσικούς πόρους (μικρή έκταση ανά γεωργική εκμετάλλευση, χαμηλό ποσοστό αρδευόμενης έκτασης, πολυτεμαχισμός).
- Σε εκείνα που έχουν σχέση με τις επενδύσεις για τη βελτίωση των γεωργικών διαρθρώσεων (ασύμφορη η εφαρμογή σύγχρονης τεχνολογίας υψηλού κόστους από τις μικρές γεωργικές εκμεταλλεύσεις και συνεπώς αδύνατος ο εκσυγχρονισμός τους).

Άμεσα συνδεδεμένο με το πρόβλημα της εμπορίας των αγροτικών προϊόντων είναι το πρόβλημα της ποιότητας. Οι γεωργοκτηνοτρόφοι καθοδηγούνται στις δραστηριότητές τους από τις επιθυμίες των καταναλωτών. Ταυτόχρονα πρέπει να εναρμονίζονται και με τις απαιτήσεις της αγροτικής πολιτικής που θέτει πλέον περιβαλλοντικούς στόχους, καθώς και στόχους υγιεινής και ασφάλειας τόσο των τροφίμων όσο και των ασχολούμενων με τον πρωτογενή τομέα της οικονομίας.

Ευθύνη για την ασφάλεια στα τρόφιμα φέρουν όλοι οι εμπλεκόμενοι στην αλυσίδα παραγωγής τροφίμων.

Το θέμα της ποιότητας, άρα και της ασφάλειας στα τρόφιμα, είναι σπουδαιότατης σημασίας για το χρήστη των αγροτικών προϊόντων, που είναι ο καταναλωτής, και του οποίου οι απαιτήσεις για προϊόντα όλο και καλύτερης ποιότητας συνεχώς διευρύνονται.

Η ποιότητα των γεωργικών προϊόντων είναι θέμα στο οποίο εμπλέκονται πολλοί, από την παραγωγή μέχρι και το τελικό στάδιο της διάθεσής τους στην κατανάλωση. Είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με πολλούς παράγοντες, οι οποίοι έχουν σχέση με το έδαφος (άρα επιβάλλονται οι εδαφολογικές αναλύσεις), με την ακολουθούμενη τεχνική καλλιέργειας, με τη σωστή και έγκαιρη χρήση αγροχημικών όπου επιβάλλεται (άρα αναγκαία η συνεχής ενημέρωση των παραγωγών για τις σύγχρονες εξελίξεις, εκ μέρους των γεωτεχνικών), με την ύπαρξη των αναγκαίων ποσοτήτων και καλής ποιότητας νερών άρδευσης (άρα αναγκαία η προώθηση των μεγάλων αρδευτικών έργων που επί χρόνια παραμένουν στάσιμα, όπως η εκτροπή του Αχελώου, το φράγμα Σμοκόβου κ.ά. στην περιοχή του Ν. Καρδίτσας), με την έγκαιρη συγκομιδή. Σε ό,τι αφορά την κτηνοτροφία, οι υγιεινές εγκαταστάσεις εκτροφής, βελτίωση και αξιοποίηση των βοσκοτόπων, η χρήση κτηνοτροφών καλής ποιότητας και ασφαλών από άποψη υγιεινής, κρίνονται αναγκαία.

Διαφαίνεται ότι λύση στο πρόβλημα της ποιότητας μπορεί να δοθεί μέσω της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης των καλλιεργειών, όπου συνδυάζονται η εμπειρία με την καινούρια γνώση και με τη σύγχρονη τεχνική και τεχνολογία. Βαθιά γνώση μέχρι και την λεπτομέρεια, εμπειρία από την πράξη, συνεχής παρακολούθηση των βιολογικών διεργασιών και καταγραφή όλων των μέτρων και σταθμισμένων αποφάσεων που λαμβάνονται στην πορεία, αποτελούν προϋποθέσεις για την επιτυχία του Ολοκληρωμένου αγροτικού τομέα. Έτσι, θα μπορεί να παράγει, με ασφαλή τρόπο, υψηλής ποιότητας τρόφιμα που πληρούν τους κανόνες υγιεινής, να παρέχει εισόδημα στον παραγωγό και ταυτόχρονα να διατηρεί και να προστατεύει το περιβάλλον.

Ειδικότερα, όσον αφορά τον αγροτικό τομέα του Νομού Καρδίτσας, προκειμένου να επιβιώσει στις συνθήκες που επικρατούν σήμερα και να βελτιωθεί, κρίνεται αναγκαίο να ληφθούν τα ακόλουθα μέτρα:

- Θα πρέπει να αξιοποιηθούν οι πόροι του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, του οποίου η υλοποίηση έχει ήδη αρχίσει, για την κατασκευή και ολοκλήρωση, των μεγάλων και αναγκαίων έργων υποδομής (αρδευτικά, στραγγιστικά, αναδασμών, αγροτικής οδοποιίας, αγροτικού εξηλεκτρισμού κ.ά.), τα οποία θα επιδράσουν πολλαπλασιαστικά και θετικά στις αποδόσεις, στο κόστος παραγωγής, στην ποιότητα των προϊόντων, στο εισόδημα των αγροτών της περιοχής αλλά και στην

αναβάθμιση του περιβάλλοντος. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί πως για να ολοκληρωθούν άμεσα, ιδιαίτερα τα αρδευτικά έργα στο Νομό, θα πρέπει να υπάρξει έντονη αντίδραση και κινητοποίηση του ίδιου του αγροτικού πληθυσμού προκειμένου η Πολιτεία αλλά και οι υπόλοιποι αρμόδιοι φορείς να ευαισθητοποιηθούν και να ανταποκριθούν στα αιτήματά τους.

- Σχετικά με τους γυναικείους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς του Νομού θα πρέπει:
 - Όλοι οι αρμόδιοι φορείς να παρέχουν τα κίνητρα στις γυναίκες – αγρότισσες για τη συμμετοχή τους σ' αυτούς, ύστερα από κατάλληλη ενημέρωση και εκπαίδευσή τους μέσω διαφόρων σεμιναρίων, προκειμένου να αποκτήσουν προσωπικό εισόδημα και συγχρόνως να συμβάλλουν στην αύξηση του αγροτικού οικογενειακού εισοδήματος.
 - Να ιδρυθούν περισσότεροι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί όχι μόνο στις ορεινές αλλά και στις πεδινές περιοχές ώστε να απορροφάται για απασχόληση μεγαλύτερος αριθμός ατόμων και συγκεκριμένα γυναικών, γεγονός που επρόκειτο να οδηγήσει αναμφισβήτητα στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής πολυάριθμων αγροτικών οικογενειών.
- Να λυθεί το πρόβλημα του μικρού και πολυδιάσπαρτου αγροτικού κλήρου με τη στροφή προς τις εναλλακτικές καλλιέργειες και ιδιαίτερα προς τη βιολογική γεωργία. Αυτό για να επιτευχθεί, θα πρέπει με πρωτοβουλία των αρμοδίων φορέων του Νομού να υπάρξει συστηματική ενημέρωση των αγροτών όσον αφορά τις προοπτικές που δυνατόν να έχει η εναλλαγή των καλλιεργειών, καθώς και τον τρόπο καλλιέργειας των βιολογικών προϊόντων, πραγματοποιώντας έναν αξιόλογο κύκλο σεμιναρίων.
- Να εφαρμοσθεί ένα σύστημα αγροτικής εκπαίδευσης με σκοπό την αναβάθμιση του μορφωτικού επιπέδου στον αγροτικό τομέα, έτσι ώστε να γίνεται δυνατή από τους αγρότες η παρακολούθηση της εξέλιξης της τεχνολογίας, όπως χρήση νέων αγροχημικών προϊόντων, νέου μηχανολογικού εξοπλισμού, κ.λπ.

- Τέλος, κρίνεται αναγκαία η επάνδρωση των Γεωτεχνικών Υπηρεσιών του Νομού, διότι χωρίς αυτές δεν υφίσταται γεωργική ανάπτυξη. Η παρουσία τους στον αγροτικό χώρο έχει αποδειχθεί πολύτιμη.

Βελτίωση υποδομών σε επίπεδο αγροτικών εκμεταλλεύσεων με στόχο τη μείωση του κόστους παραγωγής, τη βελτίωση της ποιότητας και κατά συνέπεια τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας με ταυτόχρονη διατήρηση ή και βελτίωση του περιβάλλοντος, δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση των Γεωτεχνικών. Χρειάζονται, επομένως, προσλήψεις γεωτεχνικών, καθώς και κίνητρα για τη βελτίωση της αποδοτικότητας αυτών.

Με την εφαρμογή των παραπάνω μέτρων ίσως να υπάρξουν νέες και πολλές ευκαιρίες απασχολήσεως και συγκράτηση του πληθυσμού στον αγροτικό χώρο του Νομού. Τα σχετικώς απαιτούμενα μέτρα συνεπάγονται κόστος, οικονομικό και κοινωνικό. Εάν όμως δεν ληφθούν, τότε αναπόφευκτα η αγροτική οικονομία του Ν. Καρδίτσας θα παύσει να διαδραματίζει ζωτικό ρόλο με αντίστοιχες δραματικές επιπτώσεις στο θέμα της απασχόλησης.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα ότι η κύρια πηγή της λύσης των σημαντικότερων προβλημάτων που εμφανίζονται και επιβαρύνουν τον αγροτικό τομέα του Ν. Καρδίτσας είναι η έγκαιρη συνειδητοποίηση του κάθε ατόμου χωριστά και όλων των αρμοδίων φορέων συλλογικά της δυσμενούς κατάστασης που επικρατεί στο συγκεκριμένο χώρο, καθώς και η άμεση κινητοποίηση αυτών, έτσι ώστε να επιφέρουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία της ΕΤΕΑ ως προς τις υπηρεσίες που παρέχει η ΕΤΕΑ στον Νομό Καρδίτσας: Ετήσια Έκθεση της ΕΤΕΑ σχετικά με τις υπηρεσίες που παρέχει η ΕΤΕΑ στον Νομό Καρδίτσας, Αθήνα 2006, Τυπογραφείο – Γραφείο Γραμμάτων Ιαθρίτσας, Αθήνα 2006.

• ΕΤΕΑ 1991, Αποπλάτωση Αποκαταστή Γεωργίας και Κτηνοτροφίας, Αθήνα.

• ΕΤΕΑ 1994, Ετήσια Οικονομικά Γραμμάτια, Αθήνα.

• ΕΤΕΑ 1997, Αποπλάτωση Αποκαταστή Γεωργίας και Κτηνοτροφίας, Αθήνα.

• ΕΤΕΑ 1999, Ετήσια Οικονομικά Γραμμάτια, Αθήνα.

• ΕΤΕΑ 2002, Αποπλάτωση της Επιστήμης και της Τεχνολογίας στον Αγροτικό Τομέα, Αθήνα, Αθήνα 2002.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Αποστολόπουλος Κ., «Εισαγωγή στην Αγροτική Οικιακή Οικονομία», Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Αθήνα 1999.
- Αποστολόπουλος Κ., Φωτόπουλος Χ., «Τα Μεσογειακά Προϊόντα ως Παραδοσιακά Ελληνικά Προϊόντα και το Μέλλον των Μηχανισμών Στήριξής τους», Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας (ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε.), Υπουργείο Γεωργίας, Αθήνα 1999.
- Αποστολόπουλος Κ., «Ολική Ποιότητα και Αγροτικός Χώρος», Εταιρεία Αγροτικής Οικονομίας (ΕΤ.ΑΓΡ.Ο.), Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας, Θεσσαλονίκη 14 Απριλίου 2000.
- Βενιέρης Γ., «Οικονομική Πληροφόρηση και Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις», Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (Διεύθυνση Μελετών και Πραγματισμού), Αθήνα 1988.
- Γιδαράκου – Καφφέ Ι., «Πολυαπασχόληση και Ελληνίδα Αγρότισσα», Ο Σύμβουλος του Αγρότη, Δεκέμβριος 1996.
- Γκανίδου Θ., Δούφλια – Τζολάκη Ν., «Οικολογικά και Αγροτικά Προϊόντα και Τρόφιμα – Η Ευρωπαϊκή και η Ελληνική Εμπειρία», Πτυχιακή Μελέτη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Διαιτολογίας - Διατροφής.
- Εθνική Έκθεση της Ελλάδας, «Προς την Επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη κάθε Μορφής Διάκρισης σε βάρος των Γυναικών», Εθνικό Τυπογραφείο – Γενική Γραμματεία Ισότητας, Αθήνα 1999.
- ΕΣΥΕ 1991, Αποτελέσματα Απογραφής Γεωργίας και Κτηνοτροφίας, Αθήνα.
- ΕΣΥΕ 1993/94, Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, Αθήνα.
- ΕΣΥΕ 1997, Αποτελέσματα Απογραφής Γεωργίας και Κτηνοτροφίας, Αθήνα.
- ΕΣΥΕ 1998/99, Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, Αθήνα.
- ΕΣΥΕ 1999/2000, Αποτελέσματα της βασικής έρευνας Διάρθρωσης Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων, Αύγουστος 2001.

- Ζιωγάνας Χ., «Ανταγωνιστικότητα και Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Αγροτικού Τομέα: Οι νέες προκλήσεις για την Ελλάδα», Πρακτικά 4ου Πανελληνίου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας Θεσσαλονίκη 28-30 Νοεμβρίου 1996, Θεσσαλονίκη 1998.
- Ηλεκτρονική Διεύθυνση, Η γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της Ελλάδας, «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Ελληνικού Αγροτικού Χώρου».
- Καραμάνος Α., «Το Αγροτικό πρόβλημα της Ελλάδας, Πρακτικά Διημερίδας 7/8 ΜΑΙΟΥ 1997, Αθήνα 1998.
- Καραμέτου Π., «Αγροοικοτεχνικοί – Αγροβιοτεχνικοί και Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα: Υφιστάμενη κατάσταση, κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά και διεύθυνση των προοπτικών επιβίωσης και ανάπτυξης», Πτυχιακή Μελέτη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας – Οικολογίας, Αθήνα 1998.
- Κασίμης Χ., «Μελέτη Ισότητας Ευκαιριών Ανδρών – Γυναικών και Αγροτική Ανάπτυξη», Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας, Αθήνα 2000.
- Κωνσταντίνου Χ., Γεωργίου Ε., «Αγροτικοί Συνεταιρισμοί», Πτυχιακή Μελέτη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Αθήνα 1998.
- Μελάς Γ. – Ντελής Δ., «Τα αγροτικά ημερομίσθια και η απασχόληση στη γεωργία», Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (Διεύθυνση Μελετών και Προγραμματισμού), Αθήνα 1981.
- Μίχου Ι., Προύτζου – Μπούρα Α., «Η Νομική θέση και η Κοινωνική Ασφάλιση της Γυναίκας της Υπαίθρου», Πτυχιακή Μελέτη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Αθήνα 2000.
- Μωυσίδης Α., «Η Αγροτική Κοινωνία στη Σύγχρονη Ελλάδα», Παραγωγική και Κοινωνική Διάρθρωση στην Ελληνική Γεωργία (1950-1980), Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.
- Μωυσίδης Α., «Οικογενειακή Γεωργία και Αξιοποίηση Παραγωγικών Πόρων», Μερικές πτυχές του Προβλήματος, Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος Α.Ε. (Διεύθυνση Μελετών και Προγραμματισμού), Αθήνα 1993.

- Ντελής Δ., «Η Ανάπτυξη της Ελληνικής Γεωργίας (Η περίπτωση της Θεσσαλίας)», Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (Διεύθυνση Μελετών και Προγραμματισμού), Αθήνα 1985.
- Παπαγεωργίου Κ., «Κοινωνική Οικονομία», Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Αθήνα 2001.
- Σαμαράς Γ., «Η Πολυαπασχόληση στον Αγροτικό τομέα και η Αναπτυξιακή Πολιτική στην Ελλάδα», Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα 1994.
- Τσάρτας Π., «Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα», Μελέτη αποτίμησης της λειτουργίας τους, Κέντρο Ερευνών για τις γυναίκες της Μεσογείου (ΚΕΓΜΕ), Αθήνα 1994.
- Υπουργείο Γεωργίας, Διεύθυνση Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας, «Εισηγήσεις και Συμπεράσματα από την επιστημονική συνάντηση με θέμα: *Πολυδραστηριότητα και Αγροτική Ανάπτυξη*», Αθήνα 1986.
- Sinignon M., «Θεσσαλία – Γεωγραφική Ανάλυση μιας Ελληνικής Περιφέρειας» (1975), Μετάφραση: Αναστοπούλου Γιούλη, Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας, Αθήνα 1992.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Anthopoulos Th., "Agrotourism and the rural environment. Potentialities and limits in the mediterranean less-favoured areas", In: *Tourism and the environment: Regional, economic and policy issues-2nd edition*, Helen Briassoulis and Jan Van Der Straaten, eds., London: Kluwer Academic Publishers, 1998.
- Bakakis F., "Greek Farming: Present Situation – Perspectives", Magazine: *Agricultural Technology*, Presentation: *Greek agriculture in the doorstep of 2000*, January 1996.
- Berlan-Darque M., "The Division of Labour and Decision-making in Farming Couples: Power and negotiation", *Sociologia Ruralis* 28(4), 1988.

- Burns P.M., Holden A., "Alternative and sustainable tourism development", In: *The Earthscan Reader in Sustainable Tourism*, Ed.L.France, Earthscan Publ.Ltd, London, 1997.
- Christoforou V., Papanagiotou E., "The effects from a decrease in the use of agricultural inputs in the Greek Dynamic Regions", Magazine: *Agricoltura Mediterranea*, Vol. 132, 2002.
- Daguet P., "Development du marche des produits biologiques et strategies commerciales", Symposium *Le Marche des produits de l' Agriculture Biologique dans L' Union Europeenne*, Bruxelles 1994.
- Engel P., W. Van den Bohr, "Agricultural Education from a Knowledge Systems Perspective", *European Journal of Agricultural Education and Extension*, Vol. 1, no. 4, 1995.
- ESCAP/FAO Inter – country Project for the Promotion and Training of Rural Women in Income – raising Group Activities, «Learning From Rural Women – Village-level Success Cases of Rural Women' s Group – Income-raising Activities», Bangkok, 1983.
- Frank Ellis, «Peasant Economics – Farm households and agrarian development», Second Edition, Cambridge University Press, 1993.
- Gidarakou I., "Young Women' s Attitudes towards Agriculture and Women' s New roles in the Greek Countryside: A First Approach", *Journal of Rural Studies*, 1998
- Kohls R., Uhl J., "Marketing of Agricultural Products", 1990.
- Lianos T.P., Sarris A.I., Katseli L.T., "Illegal Immigration and Local Labour Markets: The Case of Northern Greece", *International Migration Review*, Spring 1997.
- Mallasis L., "Agriculture and Development Process", UNESCO, Paris, 1992.
- Pratt J., Funnell D., "The Modernization of Mediterranean Agriculture", In: R. King, L. Proudfoot and B. Smith (eds.), *The Mediterranean Environment and Society*, London 1997.
- Pujari D., Wright G., "Developing «environmental» new products: an alternative review, conceputualisation and research propositions", In: *Marketing in An Expanding Europe*, Proceedings of the 25th Annual

Conference of the European Marketing Academy, May 14-17,
Budapest: Budapest University of Economic Sciences, 1996.

Πηγές – Προσωπικές επαφές

- Αθανασόπουλος Α., Προσωπική συνέντευξη.
- Αποστολόπουλος Ε., Προσωπική συνέντευξη.
- Βασιλάκος Σ., Προσωπική συνέντευξη.
- Βλάχος Κ., Προσωπική συνέντευξη.
- Δρακόπουλος, Προσωπική συνέντευξη.
- Κατσικάρας Λ., Προσωπική συνέντευξη.
- Νούσιος Γ., Προσωπική συνέντευξη.
- Παπάρας Η., Προσωπική συνέντευξη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΠΙΝΑΚΕΣ – ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

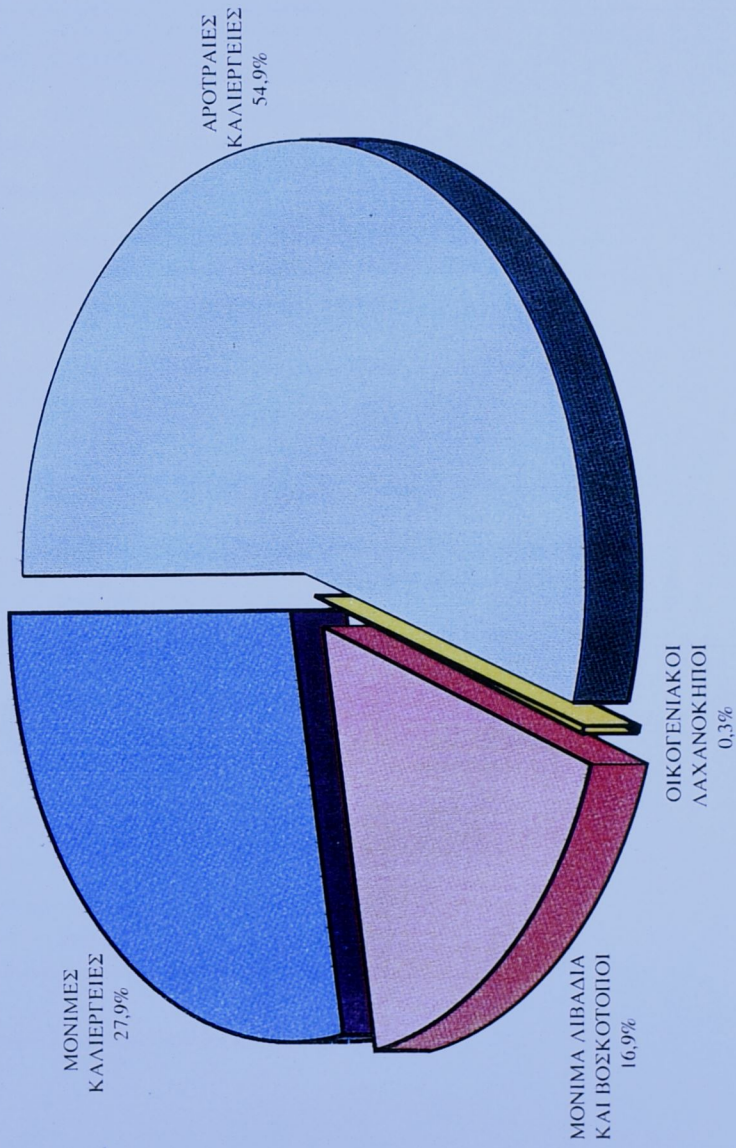
Πίνακας 1: Αριθμός εκμεταλλεύσεων κατά κατηγορία βασικών καλλιεργειών

Αριθμός Εκμεταλλεύσεων	1991	2000
Σύνολο Χώρας		
Συνολικός Αριθμός Εκμεταλλεύσεων	861623	814349
Αροτραίες Καλλιέργειες	495864	430305
Μόνιμες Καλλιέργειες		594159
Οικογενειακοί Λαχανόκηποι	311305	202682
Μόνιμα λιβάδια και βασκότοποι	-	79476
Θεσσαλία		
Συνολικός Αριθμός Εκμεταλλεύσεων	90023	79513
Αροτραίες Καλλιέργειες	66975	58440
Μόνιμες Καλλιέργειες	-	35959
Οικογενειακοί Λαχανόκηποι	33440	28047
Μόνιμα λιβάδια και βασκότοποι	-	5046
Νομός Καρδίτσας		
Συνολικός Αριθμός Εκμεταλλεύσεων	20954	18382
Αροτραίες Καλλιέργειες	18660	16757
Μόνιμες Καλλιέργειες	-	4029
Οικογενειακοί Λαχανόκηποι	12877	10803
Μόνιμα λιβάδια και βασκότοποι	-	2405

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1999/2000

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΤΑΣΗΣ ΚΑΤΑ ΒΑΣΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΧΡΗΣΕΩΝ

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1999/2000

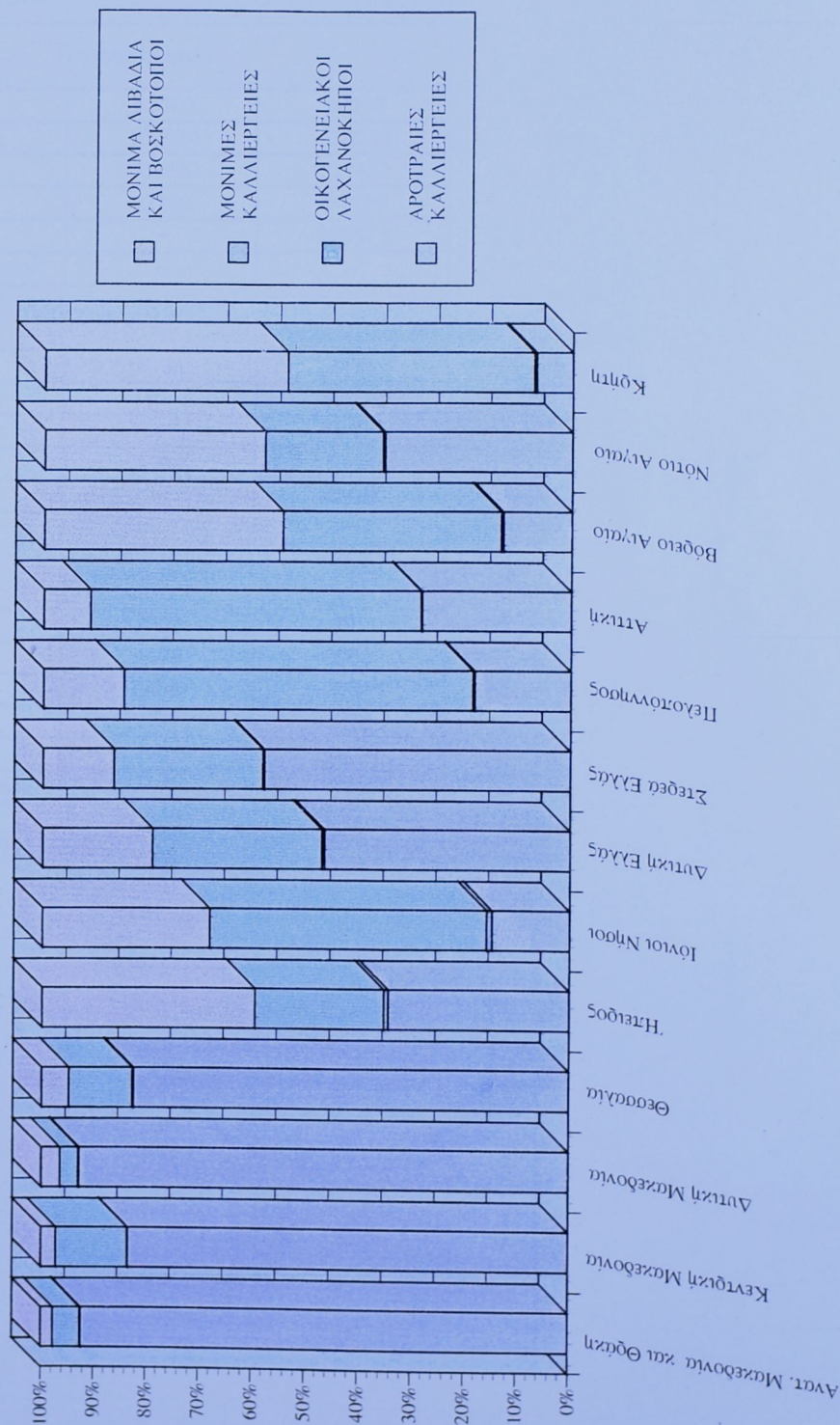
Πίνακας 2: Εκτάσεις σε στρέμματα κατά κατηγορία βασικών καλλιεργειών

Εκτάσεις	1991	2000
Σύνολο Χώρας		
Χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση	33514069	35790843
Αροτραίες Καλλιέργειες	19037340	19656682
Μόνιμες Καλλιέργειες	-	9966464
Οικογενειακοί Λαχανόκηποι	4659363	107469
Μόνιμα λιβάδια και βοσκότοποι	-	6060228
Θεσσαλία		
Χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση	4128898	4112748
Αροτραίες Καλλιέργειες	3387165	3389371
Μόνιμες Καλλιέργειες	-	498471
Οικογενειακοί Λαχανόκηποι	233039	10301
Μόνιμα λιβάδια και βοσκότοποι	-	214607
Νομός Καρδίτσας		
Χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση	883611	893060
Αροτραίες Καλλιέργειες	826348	845382
Μόνιμες Καλλιέργειες	-	13097
Οικογενειακοί Λαχανόκηποι	40041	4259
Μόνιμα λιβάδια και βοσκότοποι	-	30322

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1999/2000

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΚΤΑΣΕΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΚΑΛΑΙΕΡΓΕΙΩΝ ΚΑΤΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1999/2000

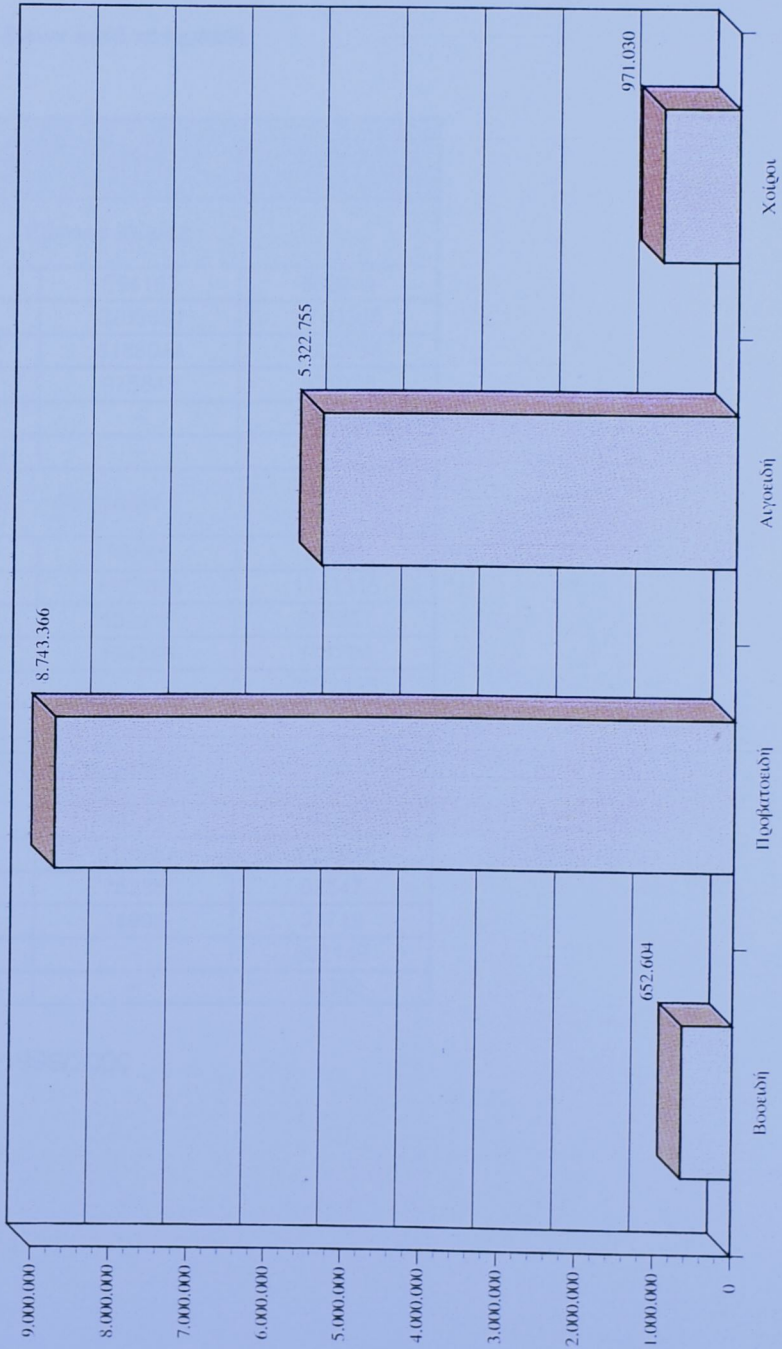
Πίνακας 3: Αριθμός εκμεταλλεύσεων κατά κατηγορία στο ζωικό κεφάλαιο

Αριθμός Εκμεταλλεύσεων	1991	2000
Σύνολο Χώρας		
Βοοειδή	53070	28313
Προβατοειδή	160560	128235
Αιγοειδή	202720	137452
Χοίροι	32296	36159
Πουλερικά	-	325474
Κυψέλες Μελισσών	-	-
Θεσσαλία		
Βοοειδή	6131	2445
Προβατοειδή	16615	12931
Αιγοειδή	15607	10251
Χοίροι	4959	5199
Πουλερικά	-	40466
Κυψέλες Μελισσών	-	-
Νομός Καρδίτσας		
Βοοειδή	2702	892
Προβατοειδή	4478	3653
Αιγοειδή	3450	2361
Χοίροι	1947	2703
Πουλερικά	-	13704
Κυψέλες Μελισσών	-	296

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1999/2000

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

ΑΡΙΘΜΟΣ ΖΩΩΝ ΚΑΤΑ ΕΙΔΟΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1999/2000

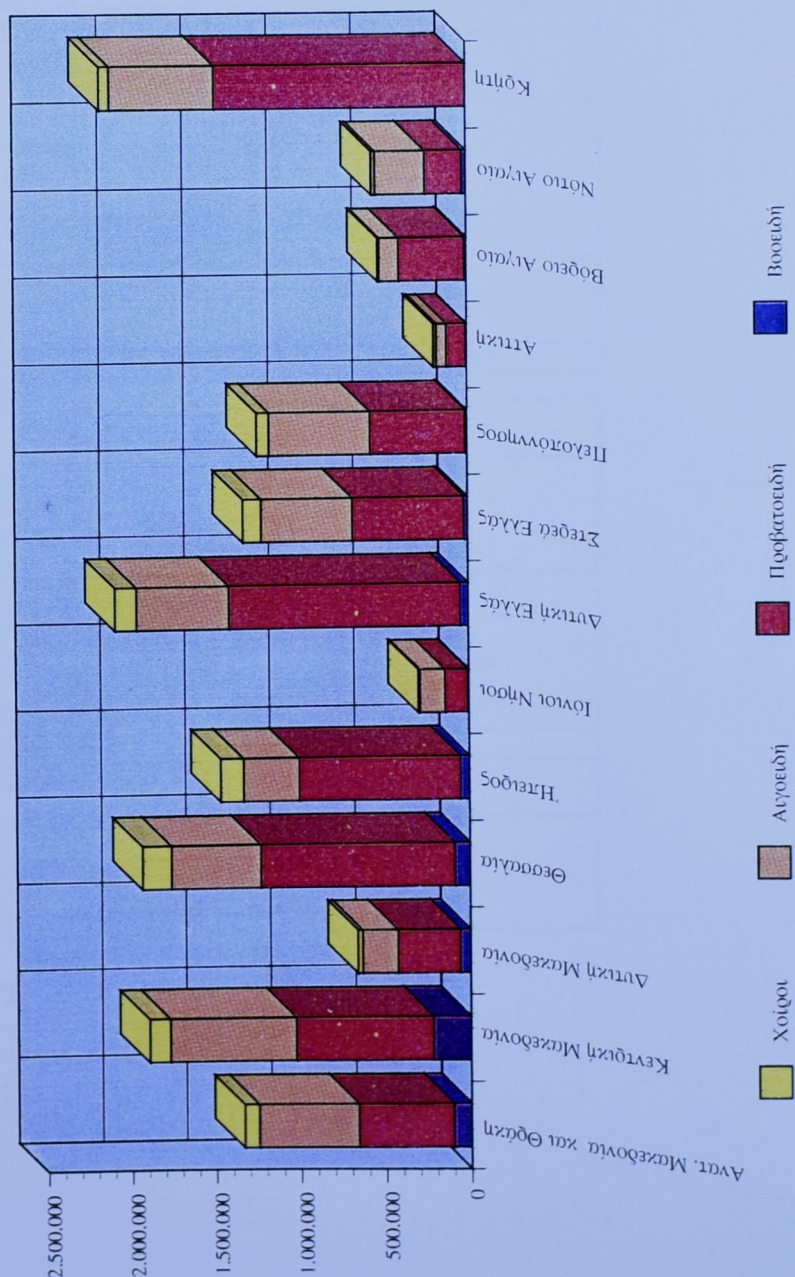
Πίνακας 4: Αριθμός ζώων κατά κατηγορία

Αριθμός Ζώων	1991	2000
Σύνολο Χώρας		
Βοοειδή	594183	652604
Προβατοειδή	8269691	8743366
Αιγοειδή	5188044	5322755
Χοίροι	975848	971030
Πουλερικά	-	39492096
Κυψέλες Μελισσών	-	-
Θεσσαλία		
Βοοειδή	78695	88661
Προβατοειδή	1177696	1141315
Αιγοειδή	539515	530651
Χοίροι	124596	171706
Πουλερικά	-	2072425
Κυψέλες Μελισσών	-	-
Νομός Καρδίτσας		
Βοοειδή	13711	9426
Προβατοειδή	213990	183350
Αιγοειδή	75285	52547
Χοίροι	14992	31719
Πουλερικά	-	682149
Κυψέλες Μελισσών	-	19333

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1999/2000

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4

ΒΑΣΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΖΩΩΝ ΚΑΤΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1999/2000

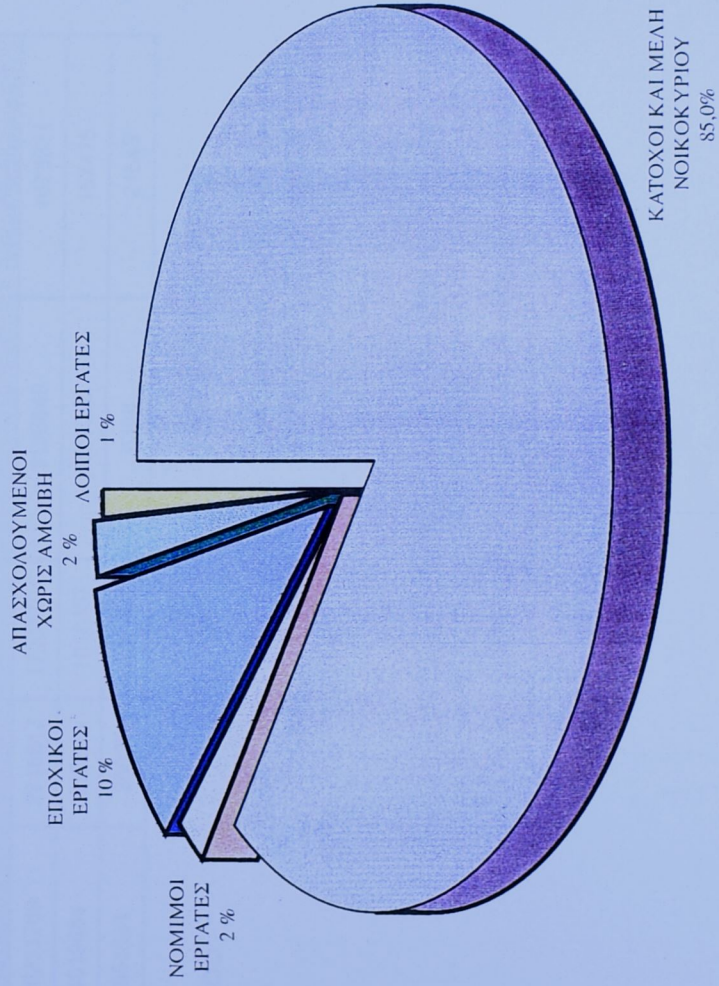
Πίνακας 5: Αριθμός απασχολούμενων στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων, κατά κατηγορία

Αριθμός Απασχολούμενων	1991	2000
Σύνολο Χώρας		
Κάτοχοι και μέλη του νοικοκυριού αυτών που εργάστηκαν	1570533	1429401
Μόνιμοι εργάτες	6189	10607
Εποχικοί εργάτες	-	-
Απασχολούμενοι χωρίς αμοιβή	-	-
Άτομα που δεν απασχολήθηκαν άμεσα από τον κάτοχο (κατ' αποκοπή εργασία)	-	-
Θεσσαλία		
Κάτοχοι και μέλη του νοικοκυριού αυτών που εργάστηκαν	163229	142721
Μόνιμοι εργάτες	561	1449
Εποχικοί εργάτες	-	-
Απασχολούμενοι χωρίς αμοιβή	-	-
Άτομα που δεν απασχολήθηκαν άμεσα από τον κάτοχο (κατ' αποκοπή εργασία)	-	-
Νομός Καρδίτσας		
Κάτοχοι και μέλη του νοικοκυριού αυτών που εργάστηκαν	40177	34365
Μόνιμοι εργάτες	87	91
Εποχικοί εργάτες	-	-
Απασχολούμενοι χωρίς αμοιβή	-	-
Άτομα που δεν απασχολήθηκαν άμεσα από τον κάτοχο (κατ' αποκοπή εργασία)	-	-

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1999/2000

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΗΜΕΡΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1999/2000

Πίνακας 6: Ημερομίσθια απασχολούμενων κατά κατηγορία (Απογραφή 1999/2000)

Ημερομίσθια	Κάτοχοι και μέλη του νοικοκυριού αυτών που εργάστηκαν στην εκμετάλλευση	Μόνιμοι εργάτες	Εποχικοί εργάτες	Απασχολούμενοι χωρίς αμοιβή	Ατομα που δεν απασχολήθηκαν άμεσα από τον κάτοχο (κατ' αποκοπή)
Σύνολο Χώρας	146311769	2715617	17207794	3125648	1673931
Θεσσαλία	14919684	365298	1618457	124995	167475
Νομός Καρδίτσας	3854531	25025	267332	6388	21543

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1999/2000

Πίνακας 7: Αριθμός εκμεταλλεύσεων στις οποίες απασχολούνται τα άτομα, κατά κατηγορία

Αριθμός Εκμεταλλεύσεων	1991	2000
Σύνολο Χώρας		
Κάτοχοι και μέλη του νοικοκυριού αυτών που εργάστηκαν	861362	813822
Μόνιμοι εργάτες	3881	7381
Εποχικοί εργάτες	248611	292626
Απασχολούμενοι χωρίς αμοιβή	-	-
Άτομα που δεν απασχολήθηκαν άμεσα από τον κάτοχο (κατ' αποκοπή εργασία)	-	-
Θεσσαλία		
Κάτοχοι και μέλη του νοικοκυριού αυτών που εργάστηκαν	90013	79472
Μόνιμοι εργάτες	421	1149
Εποχικοί εργάτες	21872	26527
Απασχολούμενοι χωρίς αμοιβή	-	-
Άτομα που δεν απασχολήθηκαν άμεσα από τον κάτοχο (κατ' αποκοπή εργασία)	-	-
Νομός Καρδίτσας		
Κάτοχοι και μέλη του νοικοκυριού αυτών που εργάστηκαν	20953	18375
Μόνιμοι εργάτες	63	45
Εποχικοί εργάτες	3687	4699
Απασχολούμενοι χωρίς αμοιβή	-	-
Άτομα που δεν απασχολήθηκαν άμεσα από τον κάτοχο (κατ' αποκοπή εργασία)	-	-

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1999/2000

Πίνακας 8: Εξέλιξη των κυριότερων γεωργικών καλλιεργιών στο Ν. Καρδίτσας κατά τη δεκαετία 1991-2000

	1991				1992				1993				1994				1995			
	Έκταση σε στρέμ.	Παρα- γωγή σε τον.	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.	Έκταση σε στρέμ.	Παρα- γωγή σε τον.	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.	Έκταση σε στρέμ.	Παρα- γωγή σε τον.	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.	Έκταση σε στρέμ.	Παρα- γωγή σε τον.	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.	Έκταση σε στρέμ.	Παρα- γωγή σε τον.	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.					
Σιτάρι Σκληρό	193614	68446	43	117432	48556	47	106751	42970	41,5	82826	32080	37	59570	21464	54,5					
Σιτάρι Μαλακό	38230	12430	38	31681	10438	43	28893	9197	50	24000	7600	52	16713	5341	56					
Βαμβάκι	580000	160000	227,5	677563	188539	263	705153	228577	275	743569	254716	288	783322	242862	281,5					
Καπνός	23756	7763	657	41797	13376	690,5	22355	7669	718	18750	6321	710	17012	5151	1067					
Βιρτζίνια																				
Μπέρλεϋ																				
Ελασσάνα																				
Σ - 79																				
Μαύρα																				
Αραβόσιτος	68400	67580	39	28342	26569	45	37398	38417	47	42254	51657	52	30161	28723	62					
Κριθάρι	5500	1500	38	4154	1138	45	4562	1295	45,5	3600	1000	50	3304	996	60					
Βρώμη	2500	700	38	3122	658	45	3012	919	60	2940	672	70	2963	711	75					
Ζαχαρότευλα	5829	37200	8,5	9280	62466	11,5	14807	111986	12	9907	60932	12,5	10500	70845	15,5					
Μηδική	50000	50200	36,5	46885	48930	37	41882	40148	47	38897	36263	52	37021	34347	51					
Βίκος	3000	1200	28	1548	942	32	1313	730	40	1135	641	45	966	490	48					
Αμπελουργικά																				
Προϊόντα	7635	6170	56	11664	7738	99	11238	7928	100	10592	8345	113,5	10395	7389	125					
Κετάνια	3800	10600	86	4367	11505	39	4040	10662	54	3132	7324	70	3276	7973	56					
Καρπούζια	2300	8000	38	3427	12818	14	3174	11762	26,5	2267	8462	42,5	2626	9342	31					
Τομάτα																				
Βιομηχανική	9000	55000	22	4706	43415	24,5	3003	18214	26,5	4080	25045	27	4098	23553	30					
Τομάτα																				
Επιτραπέζια																				
Θερμοκηπίου	2500	7500	94,5	2920	8504	112	3121	9291	99,5	3020	8400	111,5	3176	22555	111					
Όσπρια																				
Φασόλια	2400	220	500	3298	463	600	3084	449	600	2711	309	700	2787	488	800					
Λοιπά																				
Όσπρια	280	39	255	174	28	303,5	248	36	301	222	27	348	191	24	437					
Γεώμηλα	2500	3590	54,5	2938	4042	50	2825	4235	64	2849	4211	71	2943	4433	68					
Φασόλια																				
Χλωρά	1600	1470	120	1563	1209	133	1543	1195	148	1453	1142	181	1517	1113	191					
Πράσα	1000	2000	89	881	1653	106	911	1678	106	800	1540	134	863	1834	131,5					
Λοιπά																				
Κηπευτικά	7406	9102	120																	
Ανθοκομικά																				
Είδη							20	800000	12											

Σ Τ = Μέση Σταθμισμένη Τιμή

Μ.Σ.Τ. = Μέση Σταθμική Τιμή

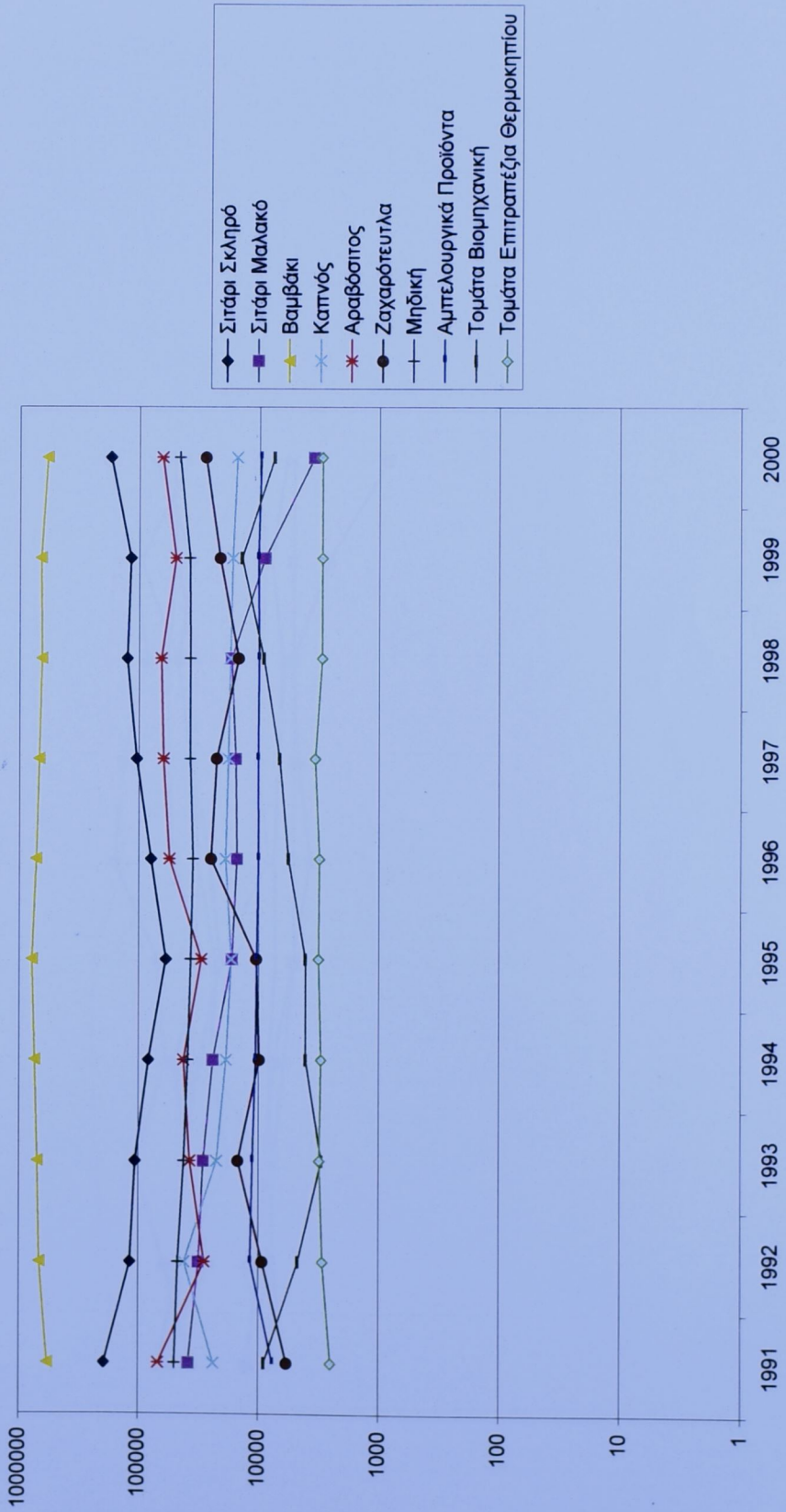
Πηγή: Δ/νση Γεωργίας Ν. Καρδίτσας

	1996			1997			1998			1999			2000		
	Έκταση σε στρέμ.	Παρα- γωγή σε τον.	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.	Έκταση σε στρέμ.	Παρα- γωγή σε τον.	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.	Έκταση σε στρέμ.	Παρα- γωγή σε τον.	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.	Έκταση σε στρέμ.	Παρα- γωγή σε τον.	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.	Έκταση σε στρέμ.	Παρα- γωγή σε τον.	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.
Σιτάρι Σκληρό	79347	26087	45	104240	37781	45	125703	48134	45	117600	37000	45	171889	71820	45
Σιτάρι Μαλακό	15295	3807	48	15598	4816	51	16962	5260	45	9000	2700	58	3500	840	55
Βαμβάκι	723646	134799	282	683418	183644	290	653000	183700	270	665000	164120	214	586175	164970	302
Καπνός	19005	5280	275	18053	5223	263,5	17361	5229	177,5	16739	5314	1019	15439	5248	183
Βιτζίνα										8303	2785	1091,5	9187	2834	1148
Μπέρλεϋ										5804	1897	895	3686	1833	943
Ελασσάνα										2264	523	1065	2209	485	1113
Σ - 79										252	70	1235	357	96	1246
Μαύρα										116	39	878,5			
Αραβόσπορος	55693	53523	45	62618	57505	47	65620	59113	55	49750	49750	48	64365	64365	50
Κριθάρι	2727	671	58	2706	756	60	3246	846	60	3000	750	60	2500	500	60
Βρώμη	3078	563	58	3343	708	62	4681	937	60	3000	660	60	4600	828	60
Ζαχαρότευτλα	25046	162000	16	22502	138485	18	14833	86565	14	21207	113186	11	27939	182968	15
Μηδική	35588	32213	61	37524	35804	65	37423	33689	60	38095	49612	60	46000	52000	60
Βίκος	1112	569	58	1950	1255	65	1783	4052	55	1518	895	55	1900	946	55
Αμπελουργικά															
Προϊόντα	10121	7569	119	10176	6901	93	10038	6368	117	10235	8036	123	9700	6006	150,5
Πεπόνια	4095	9616	78,5	4406	9827	100	5026	13351	80	4491	14468	70	6000	22000	75
Καρπούζια	2230	7945	29	2266	7838	45	2321	9223	35	1849	6517	35	1500	8250	35
Τομάτα															
Βιομηχανική	5680	33048	29	6748	36951	30	9150	48202	30,5	14000	98000	27,5	7500	38561	26
Τομάτα															
Επιτραπέζια															
Θερμοκηπίου	3137	8503	122	3403	10276	199	2989	9907	230	2988	8965	230	2993	10225	230
Οσπρία															
Φασόλια	2726	478	650	1560	422	600	2421	443	700	1560	312	800	1850	370	900
Λοιπά															
Οσπρία	162	18	440	162	18	423	124	21	450,5	158	26	454	89	12	487,5
Γεώμηλα	3109	4775	70	3213	5049	81,5	3119	4875	90	3936	3168	100	1537	2026	120
Φασόλια															
Χλωρά	1360	1008	165,5	1397	1051	242	1359	1081	260	1400	1058	260	1400	980	260
Πράσα	775	1582	129	822	1431	140	772	1523	145	841	1738	150	780	1872	170
Λοιπά															
Κηπευτικά															
Ανθοκομικά															
Είδη	11	1100	72	14	1400	85	15	1500	85	18,3	1824000	90	18,3	1900000	78

Μ.Σ.Τ. = Μέση Σταθμική Τιμή

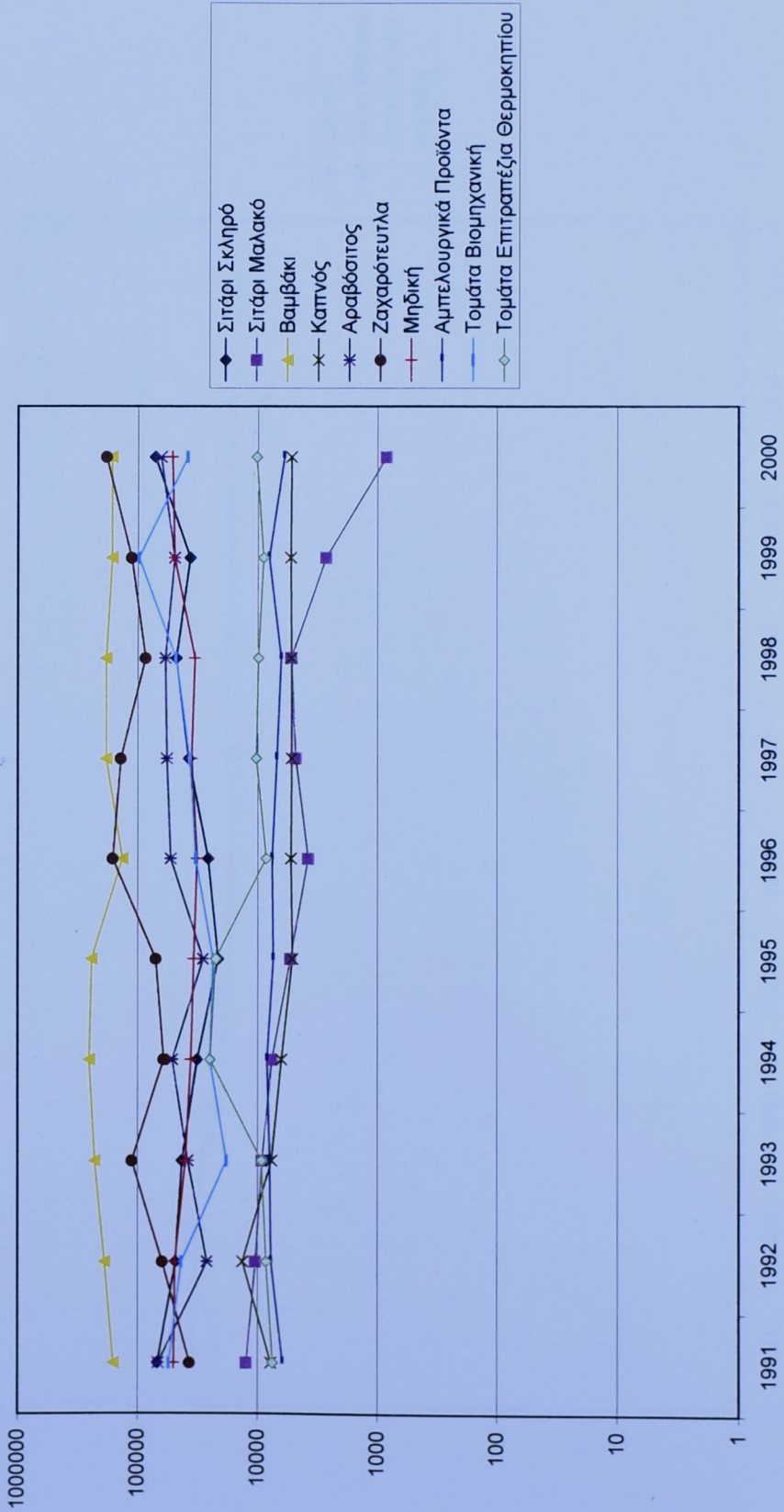
Πηγή: Δ/νση Γεωργίας Ν. Καρδίτσας

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΚΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ ΣΤΟ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1991-2000

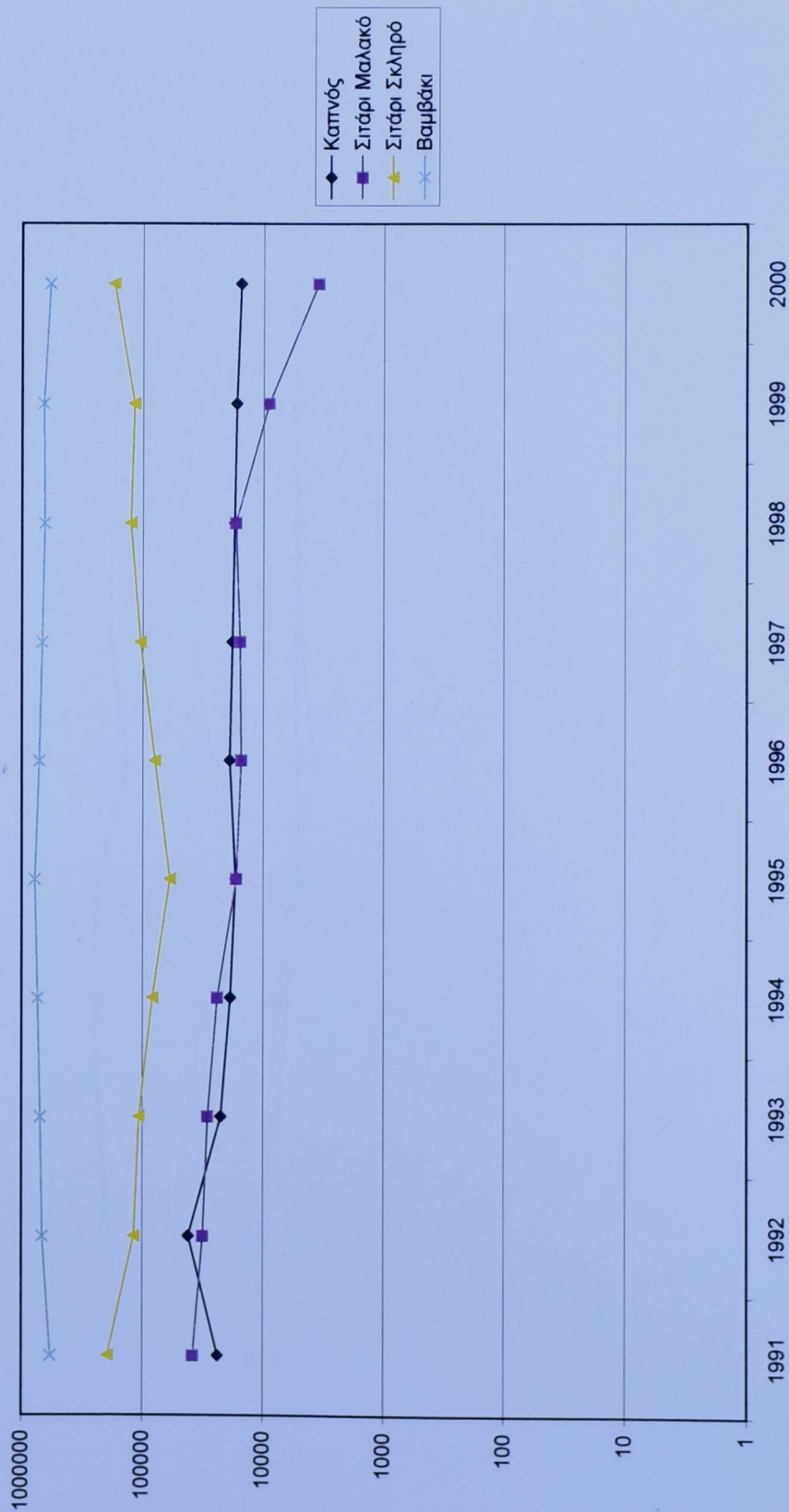
Πηγή: Επεξεργασία της Ερευνήτριας

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ ΣΤΟ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1991-2000

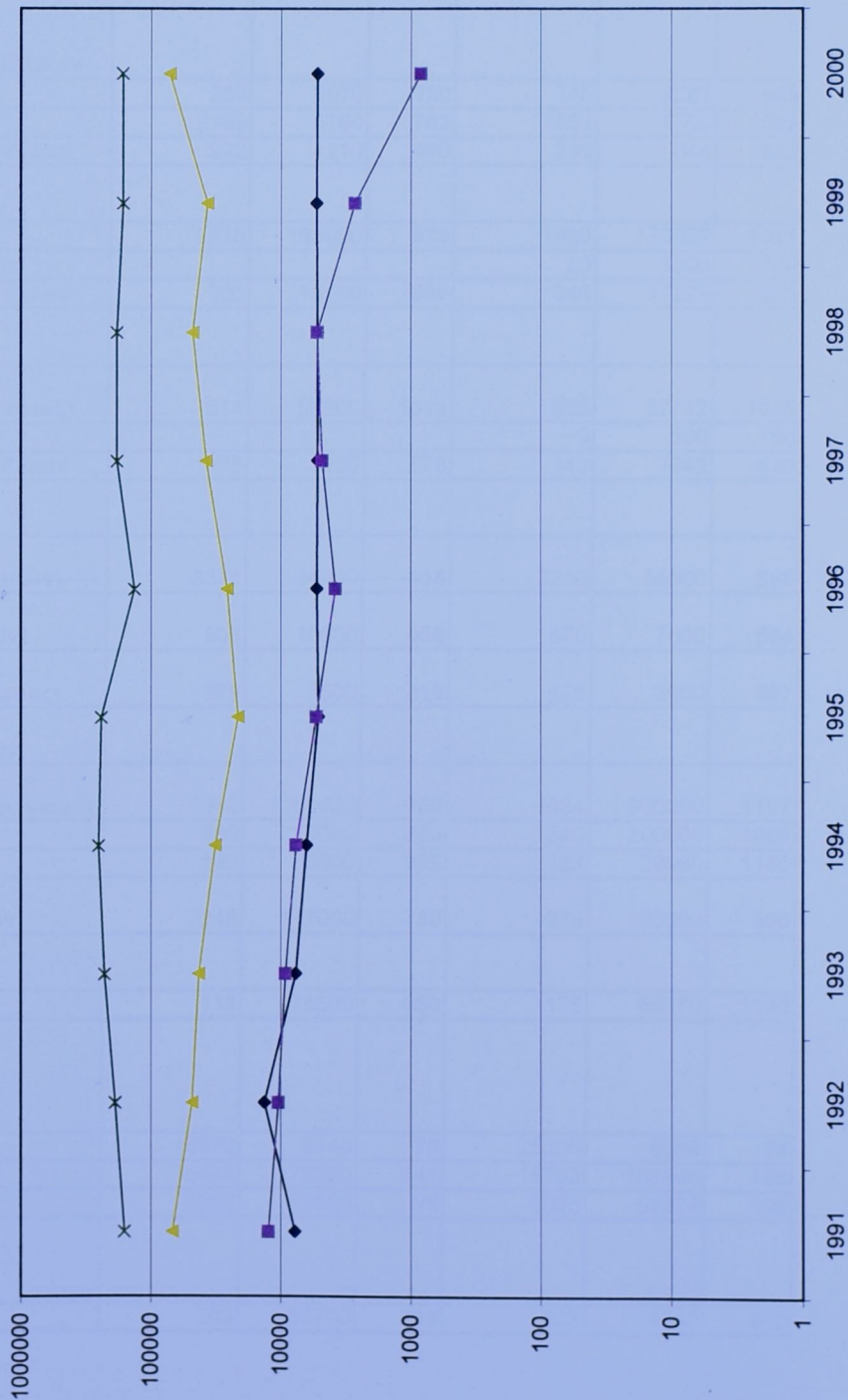
Πηγή: Επεξεργασία της έρευνήτριας

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΚΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΠΙΟ ΔΙΑΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ ΣΤΟ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1991-2000

Πηγή: Επεξεργασία της ερευνητριας

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΠΙΟ ΔΙΑΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ
ΣΤΟ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1991-2000

Πηγή: Επεξεργασία της ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Εξέλιξη της κτηνοτροφίας στο Ν.Καρδίτσας, κατά τη δεκαετία 1991 - 2000

	1991			1992		
	Παραγωγή (σε τόνους)	Αριθμός Σφαγίων	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.	Παραγωγή (σε τόνους)	Αριθμός Σφαγίων	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.
<u>Παραγωγή</u> <u>Κρέατος</u> <u>Κρέας</u> <u>Βοών-Βουβάλων</u>						
Μόσχων	280	2670	820	343	2285	965
Δαμαλιών	2169	9790	762	1684	7700	868
Ενηλίκων Ζώων	222	1110	460	239	944	522
<u>Κρέας</u> <u>Προβάτων</u>						
Αμνών	2038	165000	973	1986	179659	1011
Ζυγουριών				20	1000	700
Ενηλίκων Ζώων	395	19100	500	346	17223	561
<u>Κρέας</u> <u>Αιγών</u>						
Εριφίων (κάτω του έτους)	514	55000	1018	585	57712	1045
Βετουλιών				9	500	760
Ενηλίκων Ζώων	175	9260	578	143	7842	620
<u>Κρέας</u> <u>Χοίρων</u>						
Χοίρων (μέχρι 6 μηνών)	3375	64000	458	3360	56000	568
Χοίρων (6-12 μηνών)	808	10500	458	570	7600	564
Χοίρων (άνω του έτους)	329	3500	418	475	2500	557
<u>Κρέας</u> <u>Πουλερικών</u>						
Ορνιθίων						
Κρεατοπαραγωγής	1380	1150000	963	1034	900000	1197
Ορνίθων	389	260000	895	340	200000	1086
Ινδιάνων	132	30000	988	123	29000	1185
Λοιπών Πουλερικών	248	117000	730	218	90000	800
<u>Κρέας</u> <u>Κονίκλων</u>						
Κονίκλων	115	76500	850	175	68270	1100
<u>Συνολική</u> <u>Παραγωγή</u> <u>Γάλακτος</u>						
Αγελάδων	18970	9140	70	25536	8968	78
Προβάτων	16444	172800	141	15762	163640	155
Αιγών	7292	59500	95	6036	54374	100
<u>Διάφορα</u> <u>Προϊόντα</u>						
Μέλι	303	33700	793	308	34040	962

Μ.Σ.Τ. = Μέση Σταθμική Τιμή

Πηγή: Δ/ση Γεωργίας Ν. Καρδίτσας

	1993			1994		
	Παραγωγή (σε τόνους)	Αριθμός Σφαγίων	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.	Παραγωγή (σε τόνους)	Αριθμός Σφαγίων	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.
<u>Παραγωγή</u> <u>Κρέατος</u> <u>Κρέας</u> <u>Βοών-Βουβάλων</u>						
Μόσχων	741	4713	1084	736	4819	1200
Δαμαλιών	1069	4669	948	1026	4024	950
Ενηλίκων Ζώων	233	925	602	130	564	600
<u>Κρέας</u> <u>Προβάτων</u>						
Αμνών	2113	182832	1142	1982	178811	1166
Ζυγουριών	40	2000	710	20	1000	730
Ενηλίκων Ζώων	340	21227	604	314	19715	640
<u>Κρέας</u> <u>Αιγών</u>						
Εριφίων (κάτω του έτους)	604	57086	1209	526	55658	1272
Βετουλιών	9	500	750	9	500	760
Ενηλίκων Ζώων	143	7106	630	120	7435	678
<u>Κρέας</u> <u>Χοίρων</u>						
Χοίρων (μέχρι 6 μηνών)	2770	56000	523	2885	55500	525
Χοίρων (6-12 μηνών)	559	7452	509	554	7229	510
Χοίρων (άνω του έτους)	540	3000	445	450	3000	482
<u>Κρέας</u> <u>Πουλερικών</u>						
Ορνιθίων						
Κρεατοπαραγωγής	1084	850000	1157	1084	850000	1350
Ορνίθων	306	180000	990	302	177195	1250
Ινδιάνων	107	26700	1385	100	23814	1388
Λοιπών						
Πουλερικών	203	81100	1060	217	82325	1150
<u>Κρέας</u> <u>Κονίκλων</u>						
Κονίκλων	128	72577	1150	87	69135	1200
<u>Συνολική</u> <u>Παραγωγή</u> <u>Γάλακτος</u>						
Αγελάδων	27675	8357	91	24287	7559	106
Προβάτων	15418	161470	172	15453	157444	218
Αιγών	5768	53010	114	5688	50828	149
<u>Διάφορα</u> <u>Προϊόντα</u>						
Μέλι	358	34500	1000	413	30540	1043

Μ.Σ.Τ. = Μέση Σταθμική Τιμή

Πηγή: Δ/ση Γεωργίας Ν. Καρδίτσας

	1995			1996		
	Παραγωγή (σε τόνους)	Αριθμός Σφαγίων	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.	Παραγωγή (σε τόνους)	Αριθμός Σφαγίων	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.
Παραγωγή Κρέατος						
Κρέας						
Βοών-Βουβάλων						
Μόσχων	866	5320	1200	279	2500	1214
Δαμαλιών	1434	4995	1000	1730	7000	1013
Ενηλίκων Ζώων	191	792	650	231	900	673
Κρέας						
Προβάτων						
Αμνών	2117	176442	1244	2047	175000	1342
Ζυγουριών	40	2000	750	40	2000	717
Ενηλίκων Ζώων	372	18024	650	442	24000	620
Κρέας						
Αιγών						
Εριφίων (κάτω του έτους)	616	60762	1325	572	57000	1378
Βετουλιών	9	500	800	9	500	763
Ενηλίκων Ζώων	126	6627	700	136	7400	660
Κρέας						
Χοίρων						
Χοίρων (μέχρι 6 μηνών)	2971	54700	596	2847	55000	708
Χοίρων (6-12 μηνών)	525	6563	590	520	6500	689
Χοίρων (άνω του έτους)	450	3000	550	450	3000	640
Κρέας						
Πουλερικών						
Ορνιθίων						
Κρεατοπαραγωγής	1020	845000	1376	1010	840000	1400
Ορνίθων	290	174770	1270	306	180000	1300
Ινδιάνων	70	21920	1400	70	22000	1305
Λοιπών						
Πουλερικών	208	75900	1192	194	72000	1247
Κρέας						
Κονίκλων						
Κονίκλων	109	71688	1250	109	71000	1300
Συνολική Παραγωγή						
Γάλακτος						
Αγελάδων	22377	7118	108	21760	6800	101
Προβάτων	15063	154165	249	14327	148700	177
Αιγών	5437	49703	170	4849	44820	123
Διάφορα Προϊόντα						
Μέλι	428	34800	838	434	33282	800

Μ.Σ.Τ. = Μέση Σταθμική Τιμή

Πηγή: Δ/ση Γεωργίας Ν. Καρδίτσας

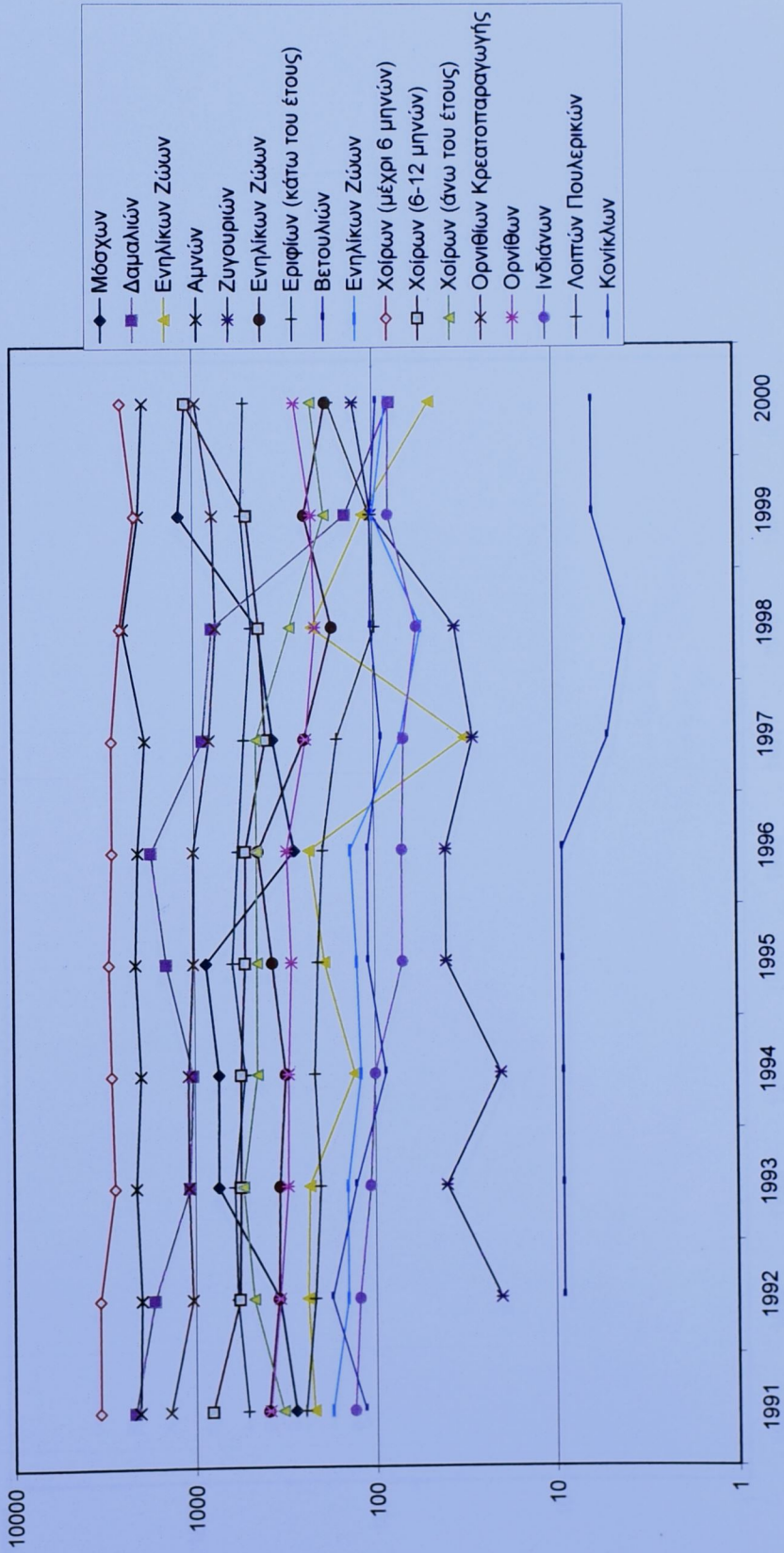
	1997			1998		
	Παραγωγή (σε τόνους)	Αριθμός Σφαγίων	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.	Παραγωγή (σε τόνους)	Αριθμός Σφαγίων	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.
Παραγωγή Κρέατος						
Κρέας Βοών-Βουβάλων						
Μόσχων	365	2435	1218	440	3676	1250
Δαμαλιών	893	4370	1028	787	3789	1050
Ενηλίκων Ζώων	31	147	684	220	897	730
Κρέας Προβάτων						
Αρνών	1856	164256	1455	2444	157169	1450
Ζυγουριών	28	1427	825	35	1800	830
Ενηλίκων Ζώων	244	13000	680	170	9012	700
Κρέας Αιγών						
Εριφίων (κάτω του έτους)	527	51556	1495	478	46530	1500
Βετουλιών	5	259	761	4	235	779
Ενηλίκων Ζώων	71	3600	680	54	3325	700
Κρέας Χοίρων						
Χοίρων (μέχρι 6 μηνών)	2830	50728	717	2535	47400	748
Χοίρων (6-12 μηνών)	400	5000	657	432	6000	737
Χοίρων (άνω του έτους)	450	3000	620	292	2500	715
Κρέας Πουλερικών						
Ορνιθίων						
Κρεατοπαραγωγής	820	680000	1400	750	625000	1400
Ορνίθων	238	140000	1300	210	123500	1200
Ινδιάνων	68	21400	1300	57	20193	1300
Λοιπών						
Πουλερικών	161	60000	1200	98	37500	1262
Κρέας Κονίκλων						
Κονίκλων	91	63395	1300	103	74092	1300
Συνολική Παραγωγή Γάλακτος						
Αγελάδων	15045	5169	101	12740	5123	101
Προβάτων	13986	145701	184	13853	149216	195
Αιγών	5018	46698	124	4922	47525	132
Διάφορα Προϊόντα						
Μέλι	366	36927	800	362	39287	800

Μ.Σ.Τ. = Μέση Σταθμική Τιμή

Πηγή: Δ/νση Γεωργίας Ν. Καρδίτσας

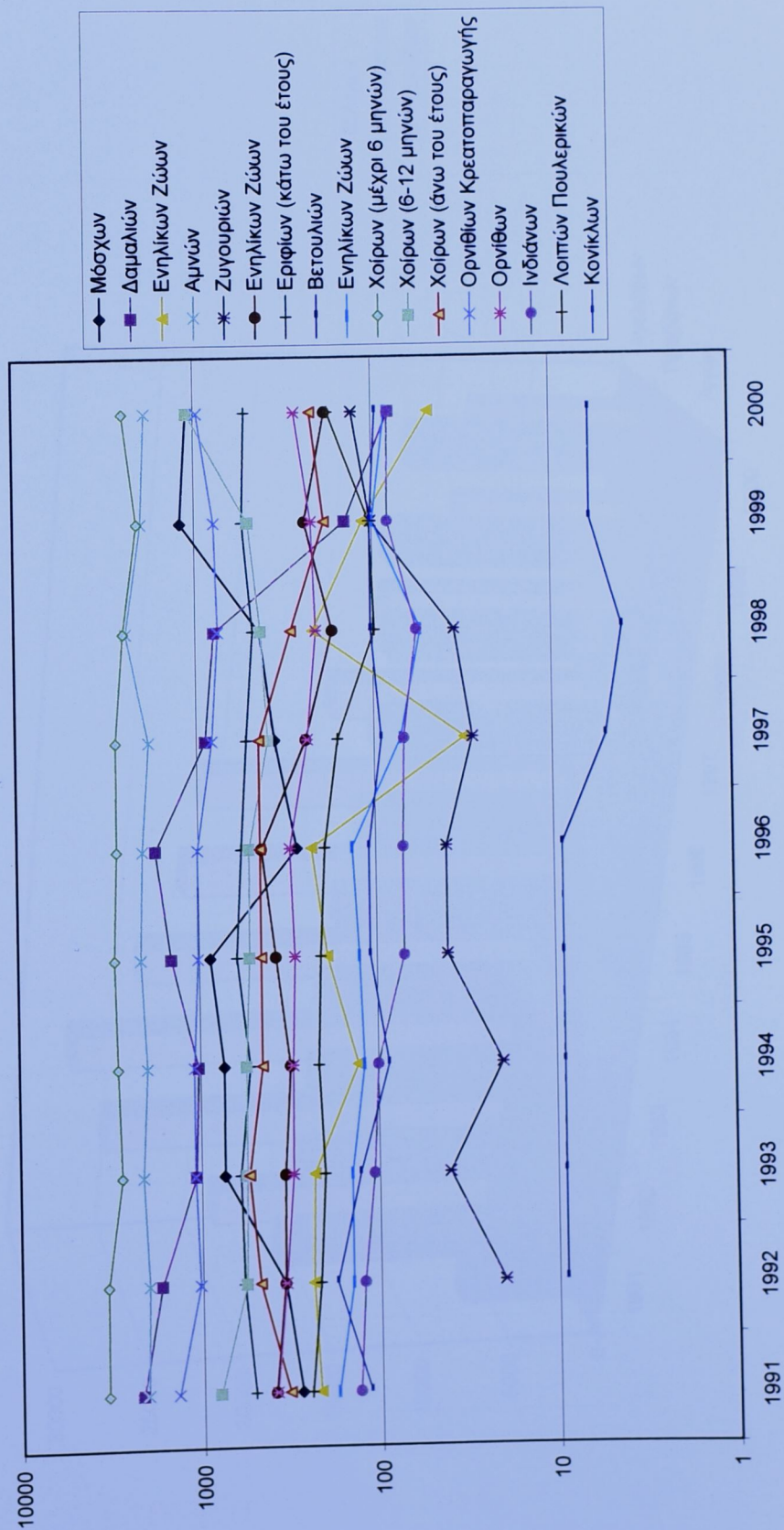
	1999			2000		
	Παραγωγή (σε τόνους)	Αριθμός Σφαγίων	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.	Παραγωγή (σε τόνους)	Αριθμός Σφαγίων	Μ.Σ.Τ. σε δρχ.
Παραγωγή Κρέατος						
Κρέας Βοών-Βουβάλων						
Μόσχων	1197	6193	1300	1097	5214	1254
Δαμαλιών	143	630	1100	80	400	1100
Ενηλίκων Ζώων	114	500	850	48	210	800
Κρέας Προβάτων						
Αμνών	1995	166182	1400	1881	165038	1500
Ζυγουριών	102	5100	900	129	7200	900
Ενηλίκων Ζώων	241	12850	750	183	11469	750
Κρέας Αιγών						
Εριφίων (κάτω του έτους)	541	53154	1500	520	49953	1600
Βετουλιών	6	620	950	6	650	1000
Ενηλίκων Ζώων	100	6270	830	84	4675	850
Κρέας Χοίρων						
Χοίρων (μέχρι 6 μηνών)	2100	46800	680	2490	54800	900
Χοίρων (6-12 μηνών)	504	7000	630	1094	15200	800
Χοίρων (άνω του έτους)	187	1600	590	222	1900	650
Κρέας Πουλερικών						
Ορνιθίων Κρεατοπαραγωγής	780	650000	1450	962	810000	1500
Ορνίθων	221	130000	1200	272	160000	1300
Ινδιάνων	82	23352	1400	81	23000	1500
Λοιπών Πουλερικών	104	38602	1300	177	77000	1300
Κρέας Κονίκλων						
Κονίκλων	103	74042	1320	95	59755	1600
Συνολική Παραγωγή Γάλακτος						
Αγελάδων	9174	3730	105	8893	3347	110
Προβάτων	14375	145623	250	13866	142222	280
Αιγών	5226	44950	180	4407	40839	180
Διάφορα Προϊόντα						
Μέλι	343	37358	1200	331	35873	1300

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΗΣ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑΣ ΣΤΟ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1991-2000

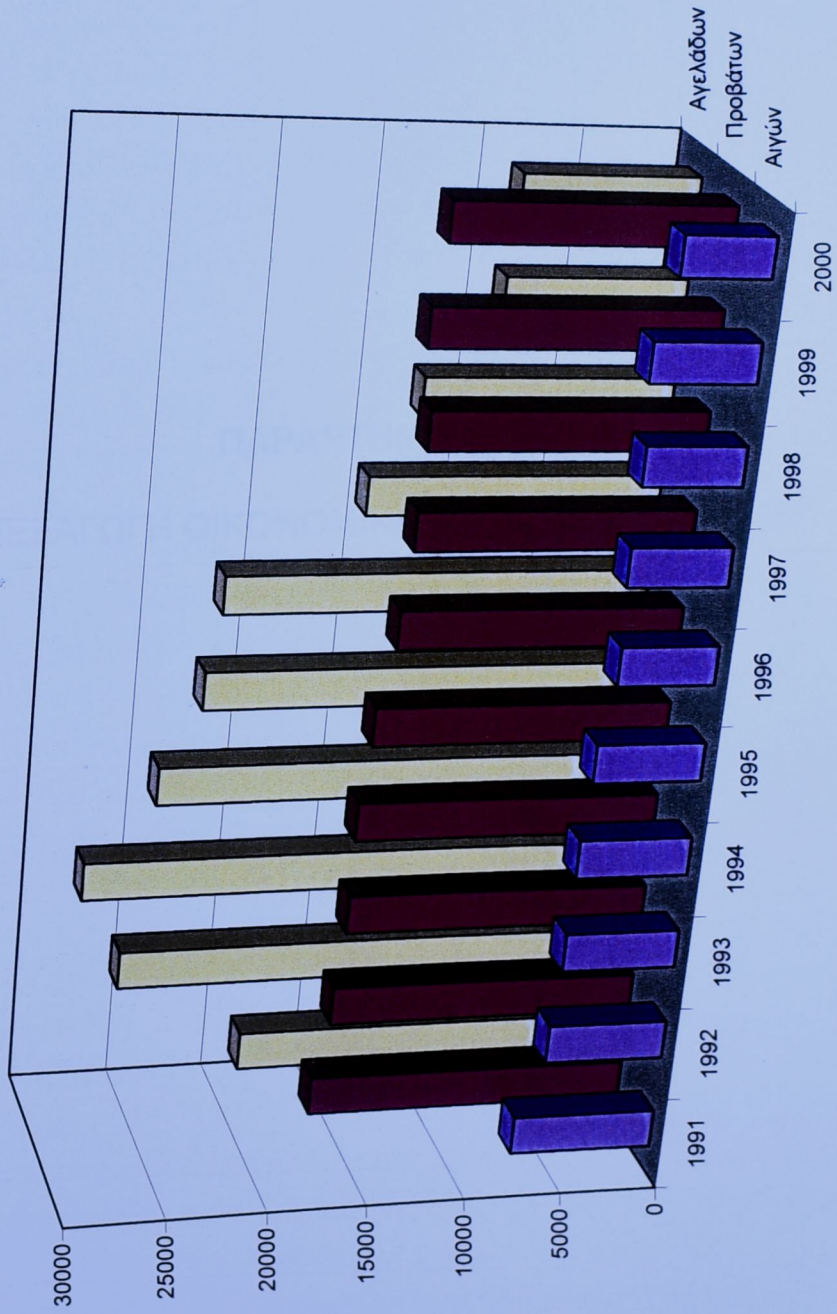
Πηγή: Επεξεργασία της έρευνήτριας

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΑΡΙΘΜΟΥ ΣΦΑΓΙΩΝ ΣΤΟ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1991-2000

Πηγή: Γεωργική της έρευνας

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΓΑΛΑΚΤΟΣ ΣΤΟ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1991-2000

Πηγή: Επεξεργασία της έρευνήτριας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

1. Ακαθάριστη Αξία της Παραγωγής: Υπολογίζεται ως εξής:

Η μέση ετήσια απόδοση σε παραγόμενο είδος επί την τιμή του παραγόμενου είδους.

2. Ακαθάριστη Πρόσοδος: Εκφράζει τη συνολική αξία όλων των τελικών προϊόντων που παράγει η εκμετάλλευση σε χρονικό διάστημα ενός έτους. Περιλαμβάνει επίσης και τις επιδοτήσεις, τις ασφαλιστικές αποζημιώσεις και τη μεταβολή του κεφαλαίου. Στη συγκεκριμένη εκμετάλλευση δεν υφίστανται ασφαλιστικές αποζημιώσεις ούτε μεταβολή του κεφαλαίου. Προκύπτει από τη σχέση:

ΑκΠρ = ΡιQi + Επιδότηση + Ασφαλιστικές Αποζημιώσεις ± Μεταβολή του κεφαλαίου

3. Ακαθάριστο Κέρδος: Εκφράζει την πρόσοδο των σταθερών συντελεστών παραγωγής. Προκύπτει από τη σχέση:

Ακαθ. Κέρδος = Ακαθ. Πρόσοδ. – Μεταβλητές Δαπάνες

4. Καθαρό Κέρδος: Εκφράζει την αμοιβή της επιχειρηματικής ικανότητας του φορέα της εκμετάλλευσης. Προκύπτει από τη σχέση:

Επιχειρ. Κέρδος = ΑκΠρ – Συνολ. Δαπάνες Παραγωγής

5. Καθαρή Πρόσοδος: Εκφράζει την πρόσοδο του κεφαλαίου (ιδίου και δανειακών) της εκμετάλλευσης. Προκύπτει από τη σχέση:

ΚθΠρ = Τόκοι + Ενοίκιο Εδάφους ± Επιχειρ. Αποτέλεσμα ή

ΚθΠρ = (ΑκΠρ) – (ολC – Τόκοι – Ενοίκιο Εδάφους)

6. Πρόσοδος Καθαρής Περιουσίας: Εκφράζει την πρόσοδο του ιδίου κεφαλαίου της εκμετάλλευσης ή καθαρή πρόσοδος της ίδιας περιουσίας. Προκύπτει από τη σχέση:

ΠρΚθΠερ = Επιχειρ. Αποτέλεσμα + Τόκοι Ιδίου Κεφαλαίου ή

ΠρΚθΠερ = ΚθΠρ – Τόκοι Ξένου Κεφαλαίου

7. Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα: Εκφράζει την πρόσοδο όλων εκείνων των συντελεστών παραγωγής που ανήκουν στους φορείς της εκμετάλλευσης. Προκύπτει από τη σχέση:

Γεωργ. Οικογ. Εισόδ. = Αμοιβή Οικογεν. Εργασίας + Τόκοι Ιδίου Κεφαλαίου ± Επιχειρ. Αποτέλεσμα ή

Γεωργ. Οικογ. Εισόδ. = ΑκΠρ – (Χρηματικές Δαπάνες + Αποσβέσεις)

♦ **Μέση αξία ιδίου επενδυμένου κεφαλαίου** = Αξία παγίου ιδίου κεφαλαίου + Αξία ιδίου εδάφους.

♦ **Μέσο Επενδυμένο Κεφάλαιο** = Αξία παγίου ιδίου κεφαλαίου + Αξία ιδίου εδάφους + Αξία ξένου εδάφους.

Αποδοτικότητα Μέσου Επενδυμένου Κεφαλαίου = $\frac{\text{Καθαρή Πρόσοδος}}{\text{Μέσο Επενδ. Κεφάλαιο}} \times 100$

Αποδοτικότητα Μέσου Επενδ. Ιδίου Κεφαλ. = $\frac{\text{Προσοδ. Καθ. Περιουσίας}}{\text{Μέσο Επενδυμένο Ίδιο Κεφ.}} \times 100$

♦ **Τόκοι Παγίων Ιδίων Κεφαλαίων:**

Υπολογίζονται ως εξής:

Η μέση αξία του παγίου ιδίου κεφαλαίου επί το επιτόκιο, που ανέρχεται στο 4% και το οποίο θεωρείται πλέον ως επιτόκιο μακροχρόνιας κατάθεσης.

♦ **Τόκοι Κυκλοφοριακού Κεφαλαίου:**

Η αξία του κυκλοφοριακού κεφαλαίου επί το επιτόκιο που ανέρχεται στο 12% επί έξι μήνες το χρόνο.

♦ **Εργασία:** Ώρες απασχόλησης στην εκμετάλλευση (είτε της οικογένειας είτε των ξένων εργατών) $\times 750$ δρχ. / ώρα.

♦ **Κρατήσεις υπέρ ΕΛΓΑ** (Οργανισμός Ελληνικών Γεωργικών Ασφαλίσεων):

Υπολογίζονται ως εξής:

Ακαθάριστη αξία παραγωγής βαμβακιού $\times$ 3%

- **Συνολικές Δαπάνες**: Εκφράζουν τις αμοιβές όλων των συντελεστών παραγωγής που χρησιμοποιούνται από τη μονάδα.
- **Μεταβλητές Δαπάνες**: Εκφράζουν τις αμοιβές των μεταβλητών συντελεστών παραγωγής που χρησιμοποιούνται από τη μονάδα.
- **Σταθερές Δαπάνες**: Εκφράζουν τις αμοιβές των σταθερών συντελεστών παραγωγής που χρησιμοποιούνται από τη μονάδα.

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ: ΑΝΘΡΩΠΟΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Δ/ντής: Καθηγητής Κων/νος Δ. Αποστολόπουλος

Το εργαστήριό μας ερευνά τον αγροτικό τομέα σε επίπεδο χώρας και παρακαλεί όλους τους αρμόδιους φορείς όπως απαντήσουν στα ακόλουθα ερωτήματα:

1. Ανάπτυξη του αγροτικού τομέα στο Ν. Καρδίτσας: Ποια προβλήματα υφίστανται και ποιές προοπτικές διαγράφονται;
2. Βιολογικά προϊόντα φυτικής και ζωικής παραγωγής: Υφίστανται δυνατότητες παραγωγής τους στο Ν. Καρδίτσας;
3. Η εμφανισθείσα έλλειψη αρδευτικού νερού, σε τί βαθμό θα επηρεάσει τη γεωργία στον κάμπο του Ν. Καρδίτσας;
4. Ο δανεισμός των αγροτικών νοικοκυριών του Ν. Καρδίτσας από την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (Α.Τ.Ε.), σε ποιά κατάσταση βρίσκεται και πόσο αυτό επηρεάζει την ομαλή παραγωγική διαδικασία;
5. Ο αγροτικός συνδικαλισμός σε ποιό βαθμό ανταποκρίνεται στην επίλυση των αγροτικών προβλημάτων; Πόσο μπορούν να βοηθήσουν οι αγροτικοί σύλλογοι;
6. Πώς βλέπετε το συνεταιριστικό κίνημα στο Νομό Καρδίτσας; Πόσο μπορούν να βοηθήσουν οι πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί και οι Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών, καθώς και οι ομάδες παραγωγών;

Ευχαριστούμε πολύ για τη συνεργασία σας

ΧΡΗΝΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΤΥ ΜΤΑ
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ... 338.17094
954

10156

6164

**ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ**

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

